ABC Amber Palm Converter, http://www.processtext.com/abcpalm.html

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\P\Pavel, P\Pavel_P-Rapa Nui.pdb

PDB Name: Rapa Nui
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 17.7.2005
Modification Date: 17.7.2005
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Rapa Nui

Pavel Pavel

Publikováno s laskavým svolením autora
Zdroj http://www.pavelpavel.cz
OBSAH

STŘEDA 22. LEDNA 1986, PRVNÍ DEN POBYTU

Thor se vrací

Dobrý den, moai

Co o něm vím?

ČTVRTEK 22. LEDNA 1986, DRUHÝ DEN POBYTU

Do terénu

Jak to všechno začalo

Kapitola plná otazníků

Šly sochy samy?

Chvála pošetilosti

Strakonická moai

První pokus

Splněný sen

PÁTEK 24. LEDNA 1986, TŘETÍ DEN POBYTU

Moai se usmívají

Ahu

A přece jsou tetované!

SOBOTA 25. LEDNA 1986, ČTVRTÝ DEN POBYTU

Červený ostrov

Zpívali si tahači?

Slavnosti ptačích mužů

Na vrcholu Rano Kao

NEDĚLE 26. LEDNA 1986, PÁTÝ DEN POBYTU

Zubatí světci

PONDĚLÍ 27. LEDNA 1986, ŠESTÝ DEN POBYTU

Přivykám si

Chodily sochy po cestách?

Moai si nevytešu

ÚTERÝ 28. LEDNA 1986, SEDMÝ DEN POBYTU

Turistická invaze

Nebyla to silnice

Sochu máš...

STŘEDA 29. LEDNA 1986, OSMÝ DEN POBYTU

Čeho se bojíš?

ČTVRTEK 30. LEDNA 1986, DEVÁTÝ DEN POBYTU

První krok

PÁTEK 31. LEDNA 1986, DESÁTÝ DEN POBYTU

Spojení s domovem

SOBOTA 1. ÚNORA 1986, JEDENÁCTÝ DEN POBYTU

Další otazníky

Dobrou chuť

NEDĚLE 2. ÚNORA 1986, DVANÁCTÝ DEN POBYTU

Výlet za klobouky

Podivní strážci

Moai v terénní úpravě?

PONDĚLÍ 3. ÚNORA 1986, TŘINÁCTÝ DEN POBYTU

Druhý pokus

ÚTERÝ 4. ÚNORA 1986, ČTRNÁCTÝ DEN POBYTU

Přípravy k finále

Ráj pro vlaštovky

Rongo-rongo

STŘEDA 5. ÚNORA 1986, PATNÁCTÝ DEN POBYTU

Hlavní pokus

Zavzpomínání - reminiscence

ČTVRTEK 6. ÚNORA 1986, ŠESTNÁCTÝ DEN POBYTU

Volno?

Kadovský viklan

PÁTEK 7. ÚNORA 1986, SEDMNÁCTÝ DEN POBYTU

Výlet na Poike

SOBOTA 8. ÚNORA 1986, OSMNÁCTÝ DEN POBYTU

Návštěva v hrobě

Proč?

Festival

Elegance na uzel

NEDĚLE 9. ÚNORA 1986, DEVATENÁCTÝ DEN POBYTU

Podruhé na Orongu

PONDĚLÍ 10. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ DEN POBYTU

Sáňkování

Rybí hody

Ve světě legend a bájí

V jednom kole

ÚTERÝ 11. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ PRVÝ DEN POBYTU

Čas k dílu

Anakena

Moai se nechtějí fotografovat

STŘEDA 12. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ DRUHÝ DEN POBYTU

Sám napříč ostrovem

ČTVRTEK 13. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ TŘETÍ DEN POBYTU

Stará Polynésie žije

Poslední večer

PÁTEK 14. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ ČTVRTÝ DEN POBYTU

Den odletu

DNY PRÁCE A DALŠÍHO CESTOVATELSKÉHO SVĚDĚNÍ

Jak utratit honorář

Vyvzdorovaná knížka

K BÍLÝM BŘEHŮM ALBIONU

Pařížské zastavení

Stonehenge

Anglická snídaně

DALŠÍ ADRESA JE NĚMECKÁ

Paní Esen-Baurová pochopila

Pozvání za dalšími tajemstvími

Pokus Stonehenge

S pukaem do filmu

Nancy

DRUHÁ CESTA NA RAPA NUI

Ostrov jinýma očima

Poznávání ostrova.

Peru

Kanárské ostrovy

NENECHME SNY ZPLANĚT

STŘEDA 22. LEDNA 1986, PRVNÍ DEN POBYTU

Thor se vrací

Palubní reproduktor chraplavým hlasem oznámil cestujícím, že se naše letadlo blíží k cíli letu a za několik okamžiků spatříme Velikonoční ostrov. Mezi cestujícími propukl rozruch a začala bitva o místa u okének. Ani skutečnost, že probíhala v rámci společenských norem, jí příliš neubrala na urputnosti.

Měli jsme za sebou pět hodin klidného letu nad rozlehlými pláněmi Tichého oceánu. Přes čtyři tisíce kilometrů nic než modrá hladina největšího oceánu světa.

Na pokyn Thora Heyerdahla jsme se shromáždili v první třídě, abychom od režiséra filmového týmu Benga přijali poslední instrukce k vystoupení na letišti v Rapa Nui. Rapa Nui, Mata-ki-te-rangi a Te Pito o te Henua jsou domorodé názvy ostrova, jemuž u nás říkáme Velikonoční. Na mapách jej najdete pod španělským názvem Isla de Pascua.

Byl jsem spolu s profesorem Arnem Skjolsvoldem, námořním kapitánem na odpočinku Arnem Hartmarkem a Chilanem Gonzalem Figuerou členem v pořadí druhé expedice norského muzea Kon-Tiki, vedené Thorem Heyerdahlem. Spolu s námi letěl čtyřčlenný filmový tým švédské televize, který měl za úkol zachytit vše důležité na filmový pás. Návrat Thora Heyerdahla a jeho nerozlučného spolupracovníka archeologa Arneho Skjolsvolda na ostrov po třiceti letech musel být samozřejmě zaznamenán.

Na obzoru vykoukl úzký hnědý pruh a rychle rostl. Spouště fotoaparátů začaly cvakat jako o závod. Vklínil jsem se mezi těla fotografů ke kousku volného okénka, očima hltal blížící se ostrov a v duchu si nepřestával opakovat, že to není sen. Nebylo třeba se kousat nebo štípat, jak se to v takových případech dělá. Ostré lokty a tvrdá kolena sousedů mě přesvědčovaly zcela výmluvně a jednoznačně o tom, že nesním. Po pěti letech plánů a tužeb se přede mnou začal objevovat Velikonoční ostrov v celé své kráse.

Jak jsme se postupně blížili, začaly se na žlutohnědém podkladě rýsovat kužely sopek a osamocené zelené skvrny hájů a lesíků. V tu chvíli se mi přihodilo to, co se obvykle stává, když si něco vysníte, vytoužíte, vymalujete nejpestřejšími barvami, a pak tomu stanete tváří v tvář. Je podivuhodný a krásný, četl jsem mnohokrát o tom kousku světa, a rád jsem tomu věřil. Teď pode mnou ubíhala země podivná a pustá. Nikde nic, co by svědčilo o přítomnosti lidí.

Ostrov se mezitím přiblížil natolik, že bylo vidět detaily, a já tiskl spoušť fotoaparátu se stejným zápalem jako ostatní. Letadlo zakroužilo nad mohutným táhlým kopcem s ostrými srázy, jejichž konce se ztrácely ve zpěněných vlnách příboje. Nemohlo to být nic jiného než velkolepá sopka Poike, tvořící vrchol trojúhelníkového ostrova. Nedaleko Poike musí být přece sopka Rano Raraku, pomyslil jsem si a přitiskl nos k okénku. Pilot, jako by četl moje myšlenky, začal znovu kroužit, trochu mi letadlo naklonil a pod křídlem se objevil černý rozeklaný kráter s modrou hladinou jezírka uvnitř. Byla to Rano Raraku, divoká a krásná.

Ještě něco mi ale chybělo ke štěstí. Přitáhl jsem si teleobjektivem ostrov blíž k očím a prohledával krajinu. Pátral jsem po tajemných královnách Velikonočního ostrova, kvůli kterým jsem seděl v tomto letadle. Vtom jsem je uviděl, právě když jsme pomalu oblétali vulkán. Napřed v hledáčku, potom i pouhým okem. Kamenné sochy moai.

Na žlutém travnatém úbočí se objevila skupinka drobných černých čárek. Snad jsem ani nedýchal, jak jsem se snažil zachytit co nejvíce z jedinečné podívané pod námi. Čárky se zvolna proměnily v sochy a já měl touhu říci v tu chvíli Thoru Heyerdahlovi, co cítím a jakou mám radost. Ohlédl jsem se. Seděl nevzrušeně ve střední řadě sedadel a klidně rozmlouval s filmaři. To snad ne. Překvapilo mě, že nesdílí naše nadšení, ale nelámal jsem si tím dál hlavu a vrátil se k sledování měnící se scenérie. Tou dobou se už objevily další vulkány a já zapomněl na všechno ostatní.

Posádka měla zřejmě s pasažéry své zkušenosti, protože letadlo po chvíli kroužení zamířilo na širé moře a ostrov zmizel z dohledu. Letuškám se podařilo usadit a připoutat všechny cestující a konečně jsme mohli jít na přistání.

Vystupoval jsem v dohodnutém pořadí, obtěžkán dvěma taškami. Svou a páně Heyerdahlovou. Svěřil mi ji do opatrování, aby měl volné ruce pro vítání.

Vzápětí jsem zjistil, že odhadl situaci zcela správně. S vítáním měl plné ruce práce, já je zaměstnával alespoň držením těch tašek. U přistavených schůdků nás čekal jásající dav v čele s mladým silnějším člověkem s brýlemi. Byl to guvernér ostrova doktor Sergio Rapu, vášnivý archeolog a přítel Thora Heyerdahla. Ostrované vítali své staré známé objímáním a rapanuiským pozdravem - "Ia orana oe."

Mě nevítal nikdo. Stál jsem poblíž Thora Heyerdahla a závistivě pokukoval po pestrém chomoutu květinových věnců, které mu vítající ostrované postupně navlékali na krk. Na letišti panovala fantastická vřava, ale já měl dost času si všechno prohlížet. Jak jsem tam tak stál, komusi se mě zželelo a s vlídným "Ia orana oe"- vítej - mi také navlékl jeden z květinových náhrdelníků.

Na konci letištní plochy, kam nás dav dotlačil, čekalo milé překvapení. Zdejší folklorní taneční soubor pro nás přichystal krátké vystoupení. Domorodí hudebníci s pestrými čelenkami, oblečení jen v sukních z trávy, spustili na povel temperamentní melodii a začali zpívat strhující popěvek. Zvolna jsme k nim přicházeli, a tu proti nám s divokým křikem vyrazili dva opravdoví hrozivě pomalovaní divoši. Thor Heyerdahl se jich nebál a sledoval to běsnění s bohorovným úsměvem. Tušil, co bude následovat: složili mu k nohám dary - svázaná živá kuřata, sladké brambory v košíku pleteném z palmového listí a trs banánů zakončený velkým temně fialovým květem.

Pojednou se hudba zklidnila, ztišila a dostala malebnější zabarvení. V ústrety nám kráčely zvláštním houpavým krokem domorodé dívky. Měly péřové čelenky a sukně z bílého peří, které se jim náhle rozvířily v divokém rytmu tance hula. Opustil jsem obě tašky a začal se s fotoaparátem nad hlavou probojovávat semknutými těly turistů, kteří tanečnice obklopili. Bylo se na co koukat. Musel jsem také ulovit nějaký snímek na památku. Vždyť by mi doma nevěřili, jak tady vítají cizince.

Dobrý den, moai

Po odbavení cestovních formalit jsme vyšli před přízemní budovy letiště, kde nás čekala skupina automobilů. Nasoukali jsme se do jejich sluncem rozpálených útrob a vyrazili za zvuku polynéské hudby, linoucí se z vestavěných reproduktorů. Byl jsem tak zmožen vedrem, zmatkem při vítání a vůbec tou dálkou a dojmy, že jsem ani nevnímal, kudy a kam nás vezou.

Přízemní bílý bungalov - náš hotel, před nímž jsme po chvíli zastavili -, malebně svítil ze svěží zeleně. Byla to jednoduchá vzdušná stavba, krytá bílým vlnitým eternitem. Z cesty k ní vedlo lomené kamenné schodiště, na jehož konci se nalézala oválná terasa. Z té se vcházelo přímo mezi štíhlé sloupy hotelové verandy s několika křesílky, která přímo vybízela k posezení v báječně chladivém stínu.

Dostal jsem klíče od jednolůžkového pokoje. Na čtyřiadvacet dní se stal mým domovem. Byl zařízen prostě, ale vkusně jednoduchou policí, postelí s nočním stolkem a koupelnou s WC. Podlahu kryl kovral a tapetové zdi zdobily obrazy ptačích mužů, což je zde, jak jsem časem zjistil, velice oblíbený motiv.

Jediné okno kryté sítí proti hmyzu vedlo na dvorek v zadní části hotelu, což mělo své výhody. Mohl jsem tak například

ještě při vybalování sledovat zásobování hotelové kuchyně. Do dvora vjel muž na motocyklu s velkým tuňákem na nosiči. Bez hlavy měla ryba něco přes metr. Paní vedoucí, matka guvernéra Sergia Rapua, úlovek ohodnotila a dala rybáři pokyn k naporcování. Ten vytáhl z pochvy ostrý nůž a v boku ryby vyřízl zářez pro uchopení. Připomnělo mi to vesnickou zabijačku, když řezník stahuje sádlo z čuníka. Zručnými pohyby začal seřezávat půlku ryby od ocasu k hlavě a horní díl si přidržoval za vyříznutý otvor. Trvalo mu jen krátký okamžik, než rybu rozpůlil. Potom odepjal od opasku pružinovou váhu a před očima paní domu úlovek zvážil.

Pozoroval jsem celý výjev za záclonou a snažil se zvyknout si na ostrý pach rybiny. Vlahý průvan naštěstí rychle poté, co skončila zásobovací akce, ovzduší vyčistil.

Než jsem se stačil vrátit k vybalování, přijel další dodavatel a svrhl na hromadu prken pod mým oknem obrovský zelený trs banánů. To už byla příjemnější podívaná. Banány pak tři dny pomalu žloutly a dozrávaly, než se daly jíst. Pokoj byl díky jim dlouhou dobu báječně provoněn.

Vybalování jsem nakonec odložil na pozdější dobu, neboť jsem neodolal vábení k prvnímu samostatnému a nikým nerušenému průzkumu nejbližšího okolí.

Z terasy hotelu byl skutečně pohádkový výhled. Nalevo se rozprostíraly nepřehledné modré vody Tichého oceánu, který se hlubokým zálivem zakusoval do nitra ostrova. Od zálivu ke mně stoupal mírný travnatý svah, dlouhý několik set metrů. Po pravé straně v délce asi dvou kilometrů ležela vesnice Hangaroa, jejíž domky tu a tam vykukovaly z polí a zahrad s bujnou zelení. Za vesnicí v dálce čněly vzhůru dva kužely vedlejších kráterů sopky Tereavaka, porostlé svěží zelenou trávou. Tereavaka sama majestátně čněla nad zálivem a celý obzor uzavírala. Svými pěti sty šesti metry je nejvyšší horou ostrova a její žlutohnědý sluncem spálený travnatý povrch vytváří dokonalé pozadí pro obraz tvořený modrým oceánem, oblohou a divokou zelení vesnických zahrad.

Vydal jsem se k zálivu s malým přístavem pro rybářské čluny. Zdobily jej dvě pětimetrové sochy moai. Za těmi jsem na ostrov přijel a tady jsem se s nimi poprvé zblízka setkal.

První den pobytu na Velikonočním ostrově jsme zakončili slavnostní večeří, kterou uspořádal Sergio Rapu, guvernér a majitel našeho hotýlku v jedné osobě. Setkal jsem se s ním už na letišti, ale teprve teď jsem měl možnost si jej lépe prohlédnout.

Snědá pleť prozrazovala domorodý původ. Živě se s každým bavil a na mě působil velice příjemným dojmem. Oblečen byl do lehké košile s krátkými rukávy a světlých plátěných kalhot. Byl šťastný, že zase vidí Thora Heyerdahla, radoval se i z početné výpravy pod svou střechou. Jeho radost byla spontánní, upřímná a nakažlivá. Projev na naši počest naštěstí zkrátil jen na pár vět. Byl jsem mu za to moc vděčný. Tváří v tvář tabuli plné známých i neznámých pochoutek jsem si uvědomil, že už mám pořádný hlad.

Naposledy jsme jedli v letadle někdy v poledne a večeře vyšla až na devátou hodinu večerní. Můj hladový žaludek si k tomu automaticky připočítal i dvouhodinový časový posun oproti Santiagu, odkud jsme ráno startovali.

U stolu s námi sedělo několik místních osobností, jejichž jména mi v té chvíli nic neříkala - později se s nimi ale ještě mnohokrát při různých příležitostech setkám a ledacos zajímavého si o nich poznamenám do dosud prázdných zápisníků. Zvědavě se mě vyptávali, jak se chystám na posunování soch, kde jsem k takovému zájmu přišel, odkud jsem se dověděl o jejich ostrově a kde vlastně leží moje vlast. Z novin a rádia už věděli, že v expedici bude Čechoslovák. Thor Heyerdahl totiž pokaždé před novináři vysvětlil, kdo je kdo a jaké má v expedici úkoly. Potěšil mě jejich zájem a měl jsem radost zvláště z toho, že jeden z účastníků večeře věděl cosi o Československu. Byl to fotbalový fanoušek a dodnes nezapomněl na naše druhé místo z mistrovství světa v roce 1962 v Chile. Naši fotbalisté tehdy ve finále podlehli Brazílii 3:1.

Neustále jsem odpovídal na různé otázky, a to mi bránilo v klidu vychutnat předkládané lahůdky. Mluvení při jídle je tady asi samozřejmá věc a já budu muset přijmout zdejší způsoby, pomyslil jsem si a s plnou pusou připomněl fandovi, že kdyby nás tenkrát ve dvaašedesátém Brazilci neporazili, mohli jsme být mistři světa. Dotaz na náš současný fotbal jsem rychle zamluvil. Při svých školských znalostech angličtiny jsem si mohl dovolit některé otázce neporozumět.

Hostina se chýlila ke svému konci a doktor Sergio Rapu nás pozval na terasu, kde nám ostrované připravili noční vystoupení tanečního souboru.Opakovala se scénka z odpoledního přijetí na letišti. Proti Thorovi opět vyrazili s hrozivými posunky a výkřiky dva pomalovaní tanečníci, aby mu předali dar - krásně tvarované obřadní pádlo. Bylo asi metr dlouhé, černobíle pomalované a tvarem připomínalo pádlo od kajaku. Ve chvíli, kdy Thor dar přijal, vtančily ladně na terasu snědé dívky v sukénkách z trávy a za zpěvu polynéských písní předvedly několik tanců. Jejich vystoupení jsme ocenili bouřlivým potleskem. Čas mezitím pokročil a vůbec toho za ten den bylo dost. Poslední myšlenky, než jsem znaven zážitky právě uplynulých hodin usnul, patřily ostrovu. Jaký vlastně je? Co mě tady čeká?

Co o něm vím?

29. září 1513 spatřil Vasco Núnez de Balboa po překonání Panamské šíje nový neznámý oceán. Leží tam ostrovy zlata a vzácného koření, v jejichž existenci tehdejší Evropa pevně věřila? Odpověď mohla přijít až po nalezení průlivu mezi Jižní Amerikou a Ohňovou zemí, který po téměř ročním hledání objevil 28. listopadu 1520 Fernando de Magalhaes.

Španělé, Portugalci a později i Holanďané začali objevovat jeden tichomořský ostrov za druhým. Dávno už byly známy Nová Guinea, Austrálie, Nový Zéland, Markézy a jedno z největších korálových souostroví Tuamotu, když se na svou plavbu vydala holandská výprava admirála Jacoba Roggeveena. V roce 1722 nečekaně narazila v osamělé části oceánu na malý ostrůvek s několika tisíci domorodci. Podle dnešních odhadů tam tehdy žilo nanejvýš pět tisíc lidí. Byly právě Velikonoce, a proto byl ostrov na počest tohoto svátku pojmenován Velikonoční.

První zaznamenané setkání místních obyvatel s naší civilizací bylo ukázkou toho, čeho se od bílých mužů mohou v budoucnu nadít. Jeden z domorodců, kteří se odvážili vyšplhat až na palubu, se dopustil drobné krádeže. Pro osádku to zřejmě byl dostatečný důvod k tomu, aby zahájila krveprolití a střelbou z pušek několik domorodců usmrtila.

Nevím přesně, jak tomu bylo na ostatních ostrovech v Tichomoří, ale následující historii Rapa Nui lze bez přibarvování přirovnat k dobývání indiánských říší. Ostrov ležel daleko od okolního světa, a posádky lodí proto neměly žádné zábrany při uspokojování svých potřeb a choutek. Poskytoval pitnou vodu, čerstvé ovoce a pohledné polynéské ženy, které dobrovolně či násilím zpestřovaly posádkám jinak nudný život na dlouhých plavbách.

V seznamu lodí, jež zde zakotvily, najdeme jen pár vzácných výjimek, po jejichž návštěvě nezůstalo na břehu několik mrtvých domorodců. Příčinu mohly zavdat drobné krádeže nebo odpor při získávání zásob a žen. Do bezbranných obyvatel se také střílelo třeba jen tak pro povyražení. Tenkrát se to tak nebralo. V čerstvé paměti dosud přetrvávala likvidace několika milionů Indiánů Střední a Jižní Ameriky, kdy byl dobrý každý prostředek. Koho by tedy vzrušovalo několik mrtvých divochů na zapomenutém ostrůvku. Nejhorší a nejděsivější pohroma teprve měla přijít.

Psal se rok 1862. Šest peruánských lodí podniklo na ostrově lov na otroky. Tisíc zajatých, mezi nimiž byli i učení muži ostrova a královská rodina, odvezly na těžbu guána. Když je majitelé na nátlak tahitského biskupa a Francie propouštěli, vrátilo se na ostrov posledních patnáct zbědovaných lidí. Ostatní nešťastníci podlehli krutému zacházení a neštovicím.

Navrátilci nákazu nemoci šířili mezi ostrovany a drama neúprosně pokračovalo. Zákeřná choroba kosila děti i dospělé bez rozdílu. Aby útrapám nebyl konec, prohlásil se za krále ostrova francouzský dobrodruh Jean Onezime Dutroux-Bornier. Za jeho krutovlády musela část domorodců svou otčinu opustit, aby zachránila alespoň holé životy. Když konečně povedeného samovládce jeho vlastní spojenci zavraždili, čítalo obyvatelstvo ostrova sto jedenáct lidí.

Od roku 1888 patří ostrov Chile. Do nedávné doby zde o všem rozhodovala dobytkářská společnost, jejíž padesát tisíc ovcí spásalo celý povrch ostrova, a domorodci živořili uzavřeni za ostnatým drátem v jediné vesnici.

Při tomhle výčtu tragédií stydne v žilách krev. Pro bílé představovali ostrované pouhé otroky a zdecimovanou hrstku obyvatel vzala do péče katolická misie. Život se začal zvolna uklidňovat. Co zůstalo v paměti domorodců z dávných časů, mělo být zapomenuto a nahrazeno novým učením bílých lidí. Krásné staré dřevěné sošky a jedinečné tabulky se záhadným písmem rongo-rongo hořely na hranicích stejně jako u nás v době pátera Koniáše české knihy pro větší slávu téhož boha.

Naštěstí na ostrov časem zavítali i lidé, které zbytky staré kultury zajímaly. Například francouzský spisovatel Pierre Loti nebo ruský vědec Nikolaj Nikolajevič Miklucho-Maklaj. Posledně jmenovaný získal mimo jiné tři z destiček kohau rongo-rongo, které jsou dodnes vystaveny v leningradském muzeu. V roce 1886 tady krátce pobýval osvícený Američan William Thomson. Podařilo se mu sestavit slovník domorodého jazyka, zaznamenat místní legendy a genealogii, posloupnost náčelníků. V roce 1889 potom vydal v USA o Velikonočním ostrově knihu.

Jednou z nejslavnějších osobností, které se výzkumem ostrova zabývali, byla žena. Jmenovala se Katherine Routledgeová. Získala si důvěru starců a zaznamenala jejich vzpomínky. Náhlá smrt však přerušila její práci a z materiálů, které shromáždila, byla publikována jenom část. Zbytek údajně zmizel.

Díky těmto badatelům máme dnes k dispozici mnoho údajů. Všichni ovšem přišli až po zkáze původní kultury, jejich informace proto nejsou vždy zcela věrohodné a navíc jsou jen nepatrným zlomkem toho, co bychom o Velikonočním ostrově rádi věděli.

ČTVRTEK 22. LEDNA 1986, DRUHÝ DEN POBYTU

Do terénu

Probudil jsem se ve tři čtvrtě na osm. Na východ slunce jsem nemusel dlouho čekat, vykouklo vzápětí po mně. Ostrov

leží poblíž 27. rovnoběžky a rozednívání a stmívání je tady rychlejší než u nás. Ostatní ještě spali, snídaně byla ohlášena až na devátou hodinu.

Využil jsem volné chvilky a zamířil k přístavu, kde jsem si včera všiml malé plážičky. Pořád jsem si na to ještě nemohl zvyknout - teplé moře a sluníčko. Když jsem odlétal, byl doma mráz. Tady působilo lednové koupání příjemně.

Po společné snídani jsme vyšli na terasu a očekávali příjezd otevřených terénních aut, s nimiž jsme měli odjet na první prohlídku ostrova. Čekání nám zpestřil velký šváb, který lezl po zdi hotelu. Tělo měl dobrých šest centimetrů dlouhé a s tykadly měřil přes deset. Thoru Heyerdahlovi připomněl, jak před třiceti lety strávil noc v opuštěných starých kamenolomech na úbočí sopky Rano Raraku a desítky těchto broučků ho nenechaly usnout. Švába jsem lapil a stal se mým prvním úlovkem. Tehdy jsem ještě netušil, že přes úzkostlivou čistotu, která v hotelu panuje, budu jeho rodné bratry často nacházet a před spaním vybíjet i ve svém pokoji.

Později jsem měl možnost zjistit, že švábům opravdu chutná pivo. Při jednom večerním posezení na terase jsem si v poslední chvíli všiml, že ve sklenici, kterou právě nesu k ústům, si na pivě pochutnávají dva pěkné exempláře. Fuj...

Auta konečně dorazila a my se vydali na projížďku Velikonočním ostrovem. Thor si mě posadil vedle sebe a mně se duše zatetelila blahem. Martine, Pepo, Franto, kluci ze Strakonic, kteří jste se mnou při tvarování hliněné formy čtyřapůlmetrového modelu sochy moai donekonečna probírali dobrodružství voru Kon-Tiki, plaveb člunu Ra a zážitky první expedice Thora Heyerdahla sem! Já teď sedím vedle něj a jsem členem jeho druhé výpravy. To snad není možný...

Jak to všechno začalo

Jako kluk jsem propadl kouzlu dobrodružné literatury a přečetl desítky krásných příběhů v knihách. To přece není nic neobvyklého a potká to většinu kluků. Který z nich alespoň jednou nezatoužil stát se na chvíli námořníkem na lodi plavící se oceánem, Robinsonem na pustém ostrově nebo prožít dva roky prázdnin jako Verneovi hrdinové.

Časem jsem začal chodit do vodáckého kroužku k obětavému Jiřímu Malkovskému, a své tužby po dálkách a cestování na vodě postupně proměňoval ve skutečnost na českých tocích. Dodnes mi vlhce voní vodou a dobrou partou Vltava pod Lenorou nebo u Rožmberka, Lužnice a jezy pod Sušicí.

Vedle dobrodružných knih jsem četl i mnoho časopisů a články, které mě zvlášť zaujaly, jsem si vystříhával a nalepoval do sešitů. Mám je dodnes schované, a když jimi po letech listuji, divím se, co všechno takového kluka zajímá, než se jeho zájmy začnou tříbit a diferencovat. Pojednání o vesmíru, hypnóze, telepatii, o zeměpisných a archeologických zajímavostech a mnohá další z různých oborů jsou nalepena jedno za druhým bez ladu a skladu. Hledat v této době počátek mé cesty na Velikonoční ostrov by asi bylo příliš odvážné.

V mládí jsem chtěl být malířem, a poctivě jsem proto navštěvoval výtvarný kroužek, který vedl akademický malíř Jiří Rejžek. V době, kdy jsem volil střední školu, a tím celé příští životní zaměření, už ve mně zase převažovaly sklony k technice, a tak malování a modelování mi zůstalo koníčkem, jímž jsem vyplňoval volné chvíle.

Několikrát se mi podařilo podívat se k Černému moři a k Baltu. Vltava, Lipno, Berounka a Otava, to jsou kánoe, peřeje, šlajsny, stan, kotlík a kytara, ale moře, to jsou nekonečné dálky, neznámý svět jitřící fantazii. Jaké to asi je na ostrovech podél rovníku, kde jsou palmy s kokosovými ořechy, teplý bílý písek a azurově modré moře?

Začal jsem vyhledávat a číst všechny dostupné cestopisy těch šťastných, kteří se do míst mých snů dostali. Knihu Fatu-Hiva od Thora Heyerdahla jsem naštěstí dostal do rukou, až když mě krása polynéských ostrovů chytla a držela. Střízlivé vyprávění o ročním pobytu v pravé nefalšované Polynésii, kde autor a jeho první žena Liv téměř umřeli hlady, vysílením a útrapami způsobenými moskyty, mi už ostrovy Tichomoří nezošklivilo.

Kapitola plná otazníků

Počet mnou přečtených knih rostl a já si stále více uvědomoval, kolik pozornosti věnují právě Velikonočnímu ostrovu. Dokážete si snad vzpomenout na nějaký jiný ostrov, o němž by toho bylo tolik napsáno? Já ne. Proč o něm autoři stále píší? Čím si zasloužil takovou popularitu?

Příčin je asi víc. Když prostudujete mapu světa, zjistíte, že je tím nejosamělejším kouskem země, jaký vůbec existuje. Kromě malého neobyvatelného skaliska Sala-y-Gómez není v okruhu tisíce kilometrů žádný jiný ostrov nebo pevnina.

A přesto tady už v době objevení ostrova žili lidé. Jak se sem dostali? Odkud přišli? Jedni tvrdí, že ze západu, druzí myslí, že ze severu, a další - patří mezi ně i Thor Heyerdahl - jsou přesvědčeni, že připluli z východu. Osídlení z jihu nemá stoupence. Na jihu je totiž už jenom Antarktida.

Aby řešení této záhady nebylo tak jednoduché, vyskytují se i názory, že ostrov byl osídlen v několika migračních

vlnách, a to z různých míst. Nakonec budou mít možná pravdu všichni.

Bezpočet badatelů by dalo půl království za odpověď na otázku, která se týká jedinečného písma rongo-rongo. Vzniklo tady, nebo si je domorodci dovezli odjinud? A jestli ano, tak odkud? Jak se vlastně čte? Co je zaznamenáno na jedenadvaceti posledních tabulkách, které badatelé zachránili a které dnes jako oko v hlavě střeží několik šťastných muzeí světa?

Ostrov má ještě další tajemství. Koho, nebo co představují obří sochy zvané moai? Proč jich je tu tolik a proč jsou tak velké?

Pokud jste vy, kteří hledáte v této knize odpověď na výše uvedené otázky, dočetli až sem, vydržte, prosím, i nadále. Za vaši trpělivost a důvěru se odměním přiznáním, že neznám odpověď ani na jednu z nich. Zároveň slibuji, že nebudu mystifikovat smyšlenými odpověďmi. Těch je v ostatních knihách o Velikonočním ostrově dost a dost.

Problém dopravy soch moai je rovněž zatím neobjasněn. Díky své zdánlivé jednoduchosti a složitosti zároveň zaujal místo jedné z nejznámějších archeologických záhad světa a správně podaný mistrným perem musí dle potřeby opepřit či osladit každou knihu, byť by o Velikonoční ostrov jenom zavadila.

Co je na dopravě soch moai tak moc zajímavého? Hleďme, zase jedna otázka, ale těch už bylo dost. Raději vám budu vyprávět, jak jsem se pokusil přispět k zodpovězení jedné z nich.

Šly sochy samy?

Dávní kameníci, kteří vytesali z úbočí kráteru sopky Rano Raraku více než devět set různě velikých soch (v roce 1986 jich bylo známo zhruba sedm set - pozn. autora), dopravili některé z hotových obrů do různých částí ostrova. Vzdálenosti byly rozdílné. Nejmenší několik set metrů, největší asi šestnáct kilometrů. Jak to dokázali tehdejšími primitivními prostředky a bez tažných zvířat, která na ostrově v jejich době nežila ? Právě v tom je ta záhada.

Co měli tehdejší ostrované po ruce? Lana, dřevěné páky, kameny na podkládání a lidskou sílu. Není to zrovna málo, ale že by těch pár věcí mohlo stačit na přesun často i několik desítek tun hmoty kolosů? A navíc bez sebemenšího poškození?

Teorií, jak transport probíhal, je několik. První, co člověka napadne, je vzít sochu do ruky a odnést. Ne, nedělám si legraci. V La Ventě v Mexiku provedli zajímavý experiment, při němž třicet pět mužů pomocí popruhů zvedlo dvoutunový monolit. V Kolumbii stejný počet osob odnesl tunovou sochu do vzdálenosti sedmi kilometrů. To, co jde udělat s malou sochou, nejde ale tak snadno s desetkrát a stokrát těžší.

Dobrá, tak tedy další způsob - tažení.

Thor Heyerdahl způsob dopravy moai zkoumal už při své první expedici na ostrově. Na radu starosty vesnice Pedra Atana vyzkoušel zajímavý způsob. Sto osmdesát domorodců uchopilo lana a táhlo desetitunovou sochu po zemi. Šlo to. Proti poškození ji chránily dřevěné sáně, které domorodci pro tento účel vyrobili. Sám Thor Heyerdahl však později přiznal, že se mu tato metoda nejeví jako reálná. Vždyť použitá socha byla jedna z nejmenších. Pro tažení největších obrů ostrova by nestačilo všechno obyvatelstvo, které tam tehdy žilo.

Jiný možný způsob je posouvání soch pomocí dřevěných válců. Prvním předpokladem je dostatek dřeva. Podle posledních výzkumů na dnes téměř holém Velikonočním ostrově dřív lesy rostly a o dřevo tedy nouze nebyla. Lze ale použít dřevěných válců pro dopravu moai? Princip valení je v technice zcela běžný. Využívají jej například valivá ložiska i různá vedení moderních obráběcích strojů. Jistě si sami vzpomenete na mnoho dalších příkladů.

Vždy ale platí: zátěž, břemeno nebo síla, která je takto přenášena, se rozdělí na několik elementů. V případě ložisek jsou to soudečky, válečky nebo kuličky. V případě transportované sochy by to byly dřevěné válce. Elementů je tam tolik proto, aby došlo k rozdělení velké síly rovnoměrně na několik menších, které už kulička či kmen unese. Desítky tun působících na jediný dřevěný válec by z něho rázem udělaly drť a s valením by byl konec.

S tím souvisí i další věc. Aby mohlo valení nastat, musí nosné elementy spočívat mezi dvěma rovnoběžnými plochami.

Vzpomínám si, jak jsme jednou ve školních dílnách stěhovali na železných válcích těžký soustruh. Jeho spodek byl téměř dokonale rovný, betonová podlaha dílny nikoliv. Chvílemi, když zůstaly kvůli nerovnosti podlahy některé válečky nezatíženy, šla práce dost ztuha. Dva krajní kusy kulatiny, které v té chvíli nesly celý soustruh, přesto vydržely. Kdyby byly na jejich místě dřevěné válce, dopadly by hůř.

Sochy mají trochu prohnutá záda. Tento problém lze vyřešit použitím dřevěného rámu, v němž by socha ležela. Co ale s nerovností cest? Výmoly a hrboly by brzy zapříčinily postupné rozdrcení celé zásoby válců. A co pak? Šlo by

samozřejmě použít podélně položené kmeny, tedy něco na způsob kolejí. Nemáte pocit, že se to všechno nějak moc zkomplikovalo? Navíc koleje na Velikonočním ostrově?

Nicméně i takový experiment se uskutečnil, i když s trochu jiným záměrem. Bylo to ve Francii v kraji Poitou. Jean-Pierre Mohen, konzervátor muzea v Saint-Germain en Laye realizoval před lety pokus, pomocí něhož chtěl vysvětlit problém dopravy obřích megalitů v době kamenné. Jako vzor mu posloužil dvaatřicetitunový kamenný blok, který kryje jednu z hrobek v Bougone, jejíž stáří odborníci odhadují na pět tisíc let.

Z betonu vyrobil přesnou kopii kamene a pomocí válců a podélně položených kmenů s ním dvě stě padesát lidí popojelo o čtyřicet metrů. Cestu ze čtyři kilometry vzdáleného vápencového lomu odhadl na tři měsíce práce.

Rozřešil tím jednou provždy tajemství dopravy megalitů, jak hlásal francouzský časopis Science et vie?

Pro představu: kdyby použili pák a běžného starého způsobu "na plaveckou", trvala by doprava zhruba stejně dlouho. Zvládla by ji dokonce pouhá čtvrtina lidí. Troufám si to tvrdit po zkušenostech s našimi pozdějšími experimenty. Ale to bych o mnoho předbíhal.

Způsob tažení se mi nezamlouvá i z jiného důvodu. Zástup několika desítek či dokonce stovek tahačů totiž zabere dost velkou plochu před sochou. Sochy moai jsou umístěny na plošinách ahu, které leží přímo na břehu. O kousek dál již burácí neutichající příboj a začíná hloubka. Tahači by tedy těžko našli oporu pro nohy.

obr. č 13a

obr. č 13b

obr. č 13c

Zastánci mimozemského ovlivňování naší civilizace přišli s jednoduchým a prostým nápadem: sochy převáželi mimozemšťané. Proč ne? K nim svou teorii připojili vyznavači nadpřirozených sil a vysvětlili, že dopravu domorodcům ulehčovaly čáry a kouzla. Má někdo něco proti? Vědečtější vysvětlení spočívá v použití antigravitace a telekineze, čili laicky řečeno v přenášení břemen silou pohledu či využitím dosud neznámých fyzikálních zákonů.

Dovolil bych si tady jednu malou poznámku. Páky, lana, válce, lidské svaly a rozum lze vidět nebo alespoň v některých případech vytušit. Mimozemšťany a to ostatní jsem zatím na vlastní oči neviděl. Netroufám si ale možnost jejich existence úplně odmítnout. V zájmu objektivity při této příležitosti slibuji, že až potkám na ulici ženu či dívku v tranzu a před ní se budou vznášet dvě plné nákupní tašky, zavěšené jen na jejím upřeném pohledu, uvěřím. A požádám dotyčnou, zda by mi to nepředvedla se sochou moai.

Já vím, legrácky. Teď ale doopravdy: jak to ti domorodci mohli dělat? Na tuhle otázku odpovídali ostrované Thoru Heyerdahlovi, Francisi Mazierovi i dalším tazatelům shodně: "Sochy chodily samy." Prý se posouvaly vestoje kývavým pohybem v polokroužcích.

Shodná byla odpověď, shodný byl i závěr tazatelů. Domorodci si to všechno vybájili. Myslel jsem si to samé.

Pak mi jednoho dne probleskl hlavou nápad. Bylo to na podzim roku 1981. Ani nevím, pokolikáté už jsem bral do ruky Heyerdahlovu knihu Aku-Aku a prohlížel si obrázky. Najednou jsem na to přišel. Domorodci tvrdili, že sochy šly samy. A my jsme brali jejich tvrzení doslova, což byla hloupost. Kdoví, jestli se tento popis dopravy soch netraduje už z dob, kdy byly sochy opravdu přemisťovány. A není šprochu..., však to znáte.

Přijmout tvrzení, že sochy šly samy, mi bránil zdravý rozum. Co když jim ale přitom někdo pomohl? Naklonit, pootočit...? Vždyť když stěhujeme těžkou skříň nebo bednu, jdeme na to stejně. Nakloníme ji na jeden bok a pootočíme. Staří zedníci měli pro tento způsob dopravy svůj odborný výraz - kantování. Kantovali těžká břemena, s nimiž by si jinak neporadili.

Šlo by takhle kantovat několikametrovou moai?

Nedalo mi to a rozhodl jsem se pro zkoušku. Z hlíny jsem si podle obrázků vymodeloval asi čtvrtmetrovou sošku. Když vyschla, zkoušel jsem ji naklánět. Padala už při náklonu patnáct až dvacet stupňů. Připadalo mi to málo, ale kantovat ji šlo.

Napadla mě zajímavá myšlenka. Měly snad moai širší podstavu, která by jim umožnila kývat se ve větším úhlu? A co když domorodci za mrazivých nocí polévali podstavy soch vodou a vznikající led vytvořil potřebný tvar?

Pomalu, chlapče, začínáš fantazírovat. Na Velikonočním ostrově nejsou potřebné mrazy. Také pohled na obrázky přímo

z lomů mi prozradil, že domorodci sochy dokončovali rovnou tam.

Co dál?

Nějaký čas jsem nevěděl a pak jsem se vrátil k hliněnému modelu. Náklon patnácti až dvaceti stupňů je možná zbytečný. Pro pootáčení na tvrdé podložce stačí přece jen maličké přizvednutí podstavy na jedné straně a střed otáčení se vytvoří na opačné. Možná, že by to šlo i s moai, tak jak je, uvědomil jsem si. Jak ale sochu naklonit? Stačilo by jí uvázat kolem hlavy lano a tahat? Tohle už byla obyčejná mechanika, kterou jsem znal ze školy. Z rovnováhy momentů mi na naklonění sochy vyšla značně velká síla. To mě překvapilo. Znamenalo by to zaměstnávat poměrně mnoho lidí, což se mi nezdálo. Vzápětí jsem si uvědomil, že jsem počítal statickou sílu pro případ, kdy socha stojí na tvrdé podložce. Když jsem počítal s tím, že terén cesty je měkký, vypadaly výsledky jinak a velikost potřebné síly klesla.

První část úlohy - naklánění - se zdála celkem snadná. Byla tu však ještě druhá část - pootáčení. Jak donutit k otočce takový obrovský kolos? Sám se přece neotočí. Dětský vlček jsem v mládí roztáčel zatáhnutím za provázek otočený kolem něj. Nešlo by to tak i se sochou? Jaká by k tomu musela být síla? Dostal jsem se do úzkých. K pootočení sochy je třeba určitý kroutící moment. Pokud jej bude vytvářet tah lana působící po obvodě moai, mohl bych sílu vypočítat, kdybych znal střed otáčení a velikost potřebného momentu. Ten ovšem závisí na hmotnosti sochy, součinitelích tření, tvaru a velikosti styčné plochy.

Pustil jsem se do práce. Součinitele tření můžeme určit pomocí tabulek. Ale co tvar styčné plochy? Jaká je vlastně podstava moai? Rovná? Podle obrázků v knihách se zdála rovná, ale ty nebyly právě nejkvalitnější. Pokud bude zakulacená, jak tvrdil Francis Maziere, budou výsledky značně odlišné a změní se i velikost nakláněcí síly.

Nakonec jsem byl nucen udělat si vlastní závěr. Jestliže měli domorodci pravdu a sochy skutečně "kráčely", musela se jejich podstava obrušovat a zakulacovat. Aby moai sama od sebe nepadla, musel být poloměr podstavy o něco větší než výška těžiště. To se mi zdálo celkem logické. Znamenalo to ovšem pro mě pracné počítání a kreslení, abych mohl zjistit těžiště soch.

Vyšel jsem z předpokladu, že všechny moai si jsou víceméně podobné, a pustil se do mravenčí práce. Nakreslenou sochu jsem si rozdělil na čtyřicet plátků, a ty na několik set dílků. Z těch jsem pak postupně vypočítal objem sochy a umístění těžiště. Výsledek, ke kterému jsem se po několika týdnech dopracoval, mi prozradil, že těžiště leží asi v jedné třetině výšky sochy.

Pořád jsem ale ještě nemohl začít s vlastními výpočty. Sochy přece necestovaly pouze po rovině. Při svém putování určitě překonávaly i terénní nerovnosti. Jak byly velké? Jak jsem to mohl vědět?

Vyšel jsem z předpokladu, že pětiprocentní svahová dostupnost soch mohla domorodcům stačit. Kdyby byl překonávaný svah příkřejší, mohli přece jít se sochou šikmo. Ani my nechceme od našich aut, aby šplhala přímo do kopce a využíváme serpentin.

Možná si teď řeknete, že už těch předpokladů, odhadů a dohadů bylo příliš, ale jinou cestu jsem neznal. Poloměr podstavy, který mi takto vyšel, byl ten nejmenší, a tím také nejhorší, jaký mohl být. Čím je menší kolo, tím je větší valivý odpor. Kolo se boří, to zná pravděpodobně každý z praxe. Velké zaoblení podstavy navíc znemožnilo naklánění sochy až do krajních poloh, tím se zkrátil její krok a zvětšila síla potřebná k pootáčení.

I když byly podmínky tvrdé, měl jsem jistotu, že vypočtené výsledky, udávající počty lidí nutných k dopravě sochy daných rozměrů, budou opravdu nejvyšší. Teprve teď jsem mohl pokračovat v dalších výpočtech.

Chvála pošetilosti

Nastala doba, kdy bylo nutné požádat leckoho o pomoc a radu - v tomto případě kamarády, kteří pracovali jako statici. Později i specialisty z jiných oborů.

Nejtěžší pro mě bylo překonat rozpaky, když jsem vysvětloval, k čemu potřebuji znát a vypočítat to či ono. Většina naštěstí reagovala sympaticky: "Takovouhle pitomost jsem jaktěživ neslyšel, ukaž to!"

Má žena od začátku věděla, co si to kreslím a počítám porůznu na útržky papíru, a fandila mi. Napadá mě otázka, jestli by mi pomáhala přepisovat články, dopisy a povzbuzovala mě, když něco nešlo tak, jak by mělo jít, kdyby věděla, že mě tato posedlost zanese až mezi čokoládové gauguinovské krásky, tančící smyslné tance hula. Věřím, že ano.

Hotový článek jsem nedočkavě zanesl známému. Václav Škaroupka, dlouholetý zkušený redaktor místního zpravodaje Naše noviny, chvíli četl a pak se dlouze zamyslel.

"Já nevím, inženýre. Nápad je to asi dobrý, ale napsal jsi to moc technicky. Možná, že bys měl..."

Dobré rady je třeba šetřit pro ty, kteří je dokáží respektovat. Byl jsem příliš unesen svým nápadem a nutnost nějakého přepracovávání článku jsem si v nerozumnosti mládí vůbec nepřipustil. Musel jsem nejprve trochu zestárnout, abych pochopil a dobrému příteli Václavovi dal pln studu a pokory za pravdu.

Možná si někdo myslí, že to bylo diletantství a pošetilost, shrnout výpočty a začít redakcím časopisů nabízet k otištění hypotézu, jak mohly slavné sochy moai na Velikonočním ostrově kráčet. Kdo si to myslí, ať mi promine. Nebyl jsem vědecký pracovník, který by se držel předepsaných a mezi kolegy uznávaných postupů. Byl jsem obyčejný amatér a v civilním životě jsem pracoval v úplně odlišném oboru, než je archeologie a jí příbuzné vědy.

Na druhé straně ani postup většiny našich redakcí nebyl příliš zatížen zavedenými zvyky. Většinou ani neodpověděly, ani nevrátily rukopis.

Naštěstí jsem jeden z dopisů adresoval redakci časopisu Věda a technika mládeži (dále jen VTM). Tam projevili k začínajícímu autorovi shovívavost. Rukopis vrátili a poradili, jak mám příspěvek přepracovat, aby jej vůbec mohli otisknout. Tím začala moje spolupráce s VTM. Článek s výsledky výpočtů pak otiskli a čtenáři si mohli na závěr stati přečíst, že správnost teoretických výpočtů hodláme ověřit praktickým pokusem.

Strakonická moai

V té zmínce o plánovaném pokusu bylo kus hecu a taky trochu volání o pomoc. Velikonoční ostrov je dost z ruky, a tak myšlenka jet tam a pohybovat s pravými moai mohla být jen neuskutečnitelným snem. Proč ale nezkusit vyrobit přesnou kopii a nezorganizovat pokus třeba přímo ve Strakonicích?

"Není už toho trochu moc?" zeptal jsem se opatrně ženy. V té době se nám totiž narodila dcera Dáša a začínali jsme stavět svépomocí družstevní byt.

Přes to všechno reagovala povzbudivě: "Už jsi do téhle bláhovosti zatáhl dost lidí, podporu redakce VTM máš, tak od toho neutíkej."

Následovalo mnoho dní přemýšlení o tom, s kým, z čeho a jak sochu vyrobit. Dřevo jsem zavrhl, nebylo by to ono, a vytesat sochu z kamene vyžaduje jistý fortel. Jednou na brigádě jsem si půjčil kamenické náčiní a od té doby vím, že i to se musí umět. Potřeboval jsem přijít na tak jednoduchý postup výroby, abychom ho zvládli jen s kamarády. A za těmi jsem se vydal.

Na hřišti za panelákem hráli čtyři kluci nohejbal. Sešlo se jich víc, ale dohodli se na soutěži dvojic, a tak zbývající zatím z meze okukovali hru.

"Ahoj, můžu přisednout?"

Udiveně se otočili a zvědavými pohledy odhadovali nově příchozího, jen o pár let staršího mladíka.

"Dobrý den," odpověděli váhavě na pozdrav.

"Kluci, potřebuji pomoct."

Oživení. Už věděli na čem jsou.

"O co jde?"

Žádost o pomoc může být různá. Stěhování nových nájemníků, oprava auta nebo cokoli jiného vždy přináší rozruch. A někdy i nějaké to přilepšení.

Tenhle mladík ale na nic takového nevypadal. Byl krátce v jejich ulici a znali ho od vidění. Co asi potřebuje?

Ukázal jsem jim tehdy nákres modelu sochy moai a dlouho vysvětloval, na co model potřebuji. U většiny zájem brzy opadl a raději šli vystřídat své kamarády na hřišti. Až na jednoho - Martina.

"Já bych to teda zkusil. Jestli to ale budu umět," znejistěl.

A tak jsme byli s Martinem Oberfalzerem dva. Později se přidal Martinův bratr Tomáš, kamarádi Petr a Franta, a spousta dalších.

Nakonec jsem se rozhodl odlít model z betonu. Vymyslel jsem si formu z hlíny a šel postup výroby probrat s odborníky.

Měli jsme štěstí. Byla to natolik kuriózní záležitost, že kdekdo považoval pomoc za příjemné povyražení. Vycházeli mi ochotně vstříc i docela cizí lidé. Nemalou roli v tom sehrál článek ve VTM. Slévači a technici z Českých závodů motocyklových a z plzeňské Škodovky poradili a projekt dostal reálnou podobu. O velikosti sochy rozhodla dostupná mechanizace. Nemohl jsem si dovolit vyrobit kolos, kterým by žádný jeřáb nemohl hnout a který by běžné nákladní auto neuvezlo.

Výška čtyři a půl metru a hmotnost deset až dvanáct tun, to byl výsledek dalších porad, tentokrát s dopravními techniky. Zbývalo už jenom najít místo, kde bychom mohli dva tři měsíce vyrábět formu. Nebylo to nic jednoduchého. Pro naši práci jsme potřebovali, aby tam mohla zajet všechna potřebná mechanizace, a přitom aby vzdálenost od našeho sídliště nebyla veliká.

Místo nám nakonec poskytl ředitel střední průmyslové školy ve Strakonicích ing. Ivan Vysoký na části pozemku určeného v budoucnu pro stavbu jídelny a svazáci ze školy nám nabídli pomoc. Do akce se zapojila také základní organizace SSM Zemědělského stavebního sdružení - Agrostavu, mého zaměstnavatele. To, že přiložili ruku k dílu právě kluci od nás, moc pomohlo. Ovládali práci s materiály i s technikou, kterou jsme pro výrobu formy potřebovali. Mladý stavbyvedoucí Franta Křišťan obsadil tuto funkci i při stavbě formy, a tak nás několikrát díky svým zkušenostem ochránil před zbytečnými těžkostmi.

Nastalo vlastní modelování. Figurka o hmotnosti přes deset tun mazavé hlíny, navíc naruby jako formička na vánoční cukroví. Rozkreslil jsem deset řezů sochou, asi tak, jako když si lodní modeláři rozkreslují žebra pro výrobu trupů lodí, a ty jsme pak uložili do dřevěného bednění o rozměrech pět krát dva a půl metru. Prostor mezi jednotlivými žebry v bednění jsme postupně během tří týdnů vyplnili hlínou, až vznikla forma připravená pro vylití betonem.

Nejdříve jsme ale stejným postupem vyrobili malou formu a odlili zkušební sochu vysokou jeden metr. Povedla se. Teprve potom jsme zahájili práci na skutečné formě.

Do poslední chvíle jsem nevěděl, jakou máme vytvarovat podstavu. Kulatou nebo rovnou?

V literatuře jsem konečnou odpověď nenašel. Co teď? Už předtím jsem hledal někoho, kdo by mi poradil. První, kdo mě napadl, byl spisovatel a etnograf dr. Miloslav Stingl, jehož knihou Poslední ráj jsem často listoval. Spojil jsem se s ním, ale moc jsem neuspěl. Doktor Stingl mi poskytl řadu užitečných rad, ale podstav soch si při návštěvě Velikonočního ostrova nevšímal.

Druhý byl dr. ing. Břetislav Staš z Ostravy, který se mi sám přihlásil poté, co vyšel článek ve VTM. Navštívil ostrov s výpravou Čedoku a měl dost času na to, aby si sochy prohlédl. Když si přečetl podrobnosti mojí hypotézy, vyvrátil myšlenku o oblých podstavách v jednom z pořadů sobotního rozhlasového Meteoru s temperamentem sobě vlastním. Později jsem se za ním do Ostravy vypravil a strávili jsme spolu nad fotografiemi z ostrova zajímavý večer. Tvrdil, že podstavy jsou rovné. Pochybnosti ale zůstávaly. Co když je poloměr zaoblení tak velký, že není na první pohled patrný? Když uděláme modelu spodek rovný a bude chodit, může někdo vznést námitky, že se základnou obroušenou chůzí do kulata by socha nechodila.

Blížilo se dokončení formy a já byl stále nervóznější. Jaký tvar zvolit, aby se neznehodnotilo několik stovek do té doby odpracovaných hodin?

Kluci čekali na mé definitivní slovo. Rozhodl jsem se pro ty nejtvrdší podmínky a zvolil stejnou podstavu jako ve výpočtech.

Konečně byla forma hotová a my ji mohli slavnostně vylít betonem. Pro peníze na cement jsem musel sáhnout do vlastní kapsy, ale ten báječný pocit, když autojeřáb po měsíci tuhnutí betonu sochu vztyčil a my jsme poprvé uviděli výsledek naší práce, za to stál.

V té době už naše okresní noviny psaly o chystaném pokusu, a tak kolemjdoucí věděli, o co jde. I když...

Jednou se u ní zastavili dva starší pánové.

"Podívej, to je ta socha, co s ní budou dělat ten experiment."

"To bych rád věděl, kde ji ti kluci vykopali! Ještě je na ní hlína, koukni," odpověděl starší a ukázal na zbytky hlíny z formy, které jsme teprve odstraňovali.

První pokus

Nadešel 8. prosinec 1982, den, na který jsme přes půl roku čekali. Bylo zamračeno a obloha po včerejším dešti slibovala další nadílku vody. Pokus s moai byl připraven a socha stála na ploše pod restaurací Hvězda ve Strakonicích, kterou

nám uvolnil městský národní výbor. Nechtějte ode mě, abych vypisoval, v jakém stavu jsem měl v těch dnech nervy. Podaří se pokus, nebo všechno skončí blamáží? Hlavně, aby se nikomu nic nestalo, to bylo ze všeho nejdůležitější. Nespadne nám socha? Pochybností byla spousta. Pro jistotu jsem požádal o pomoc autojeřáb, který po celou dobu pokusu jistil sochu proti pádu. Přesto jsem měl strach.

Kluci věřili, že všechno dobře dopadne a pomáhali mi, jak mohli.

"Všechno připraveno?"

Nakláněči drželi lana upevněná za hlavu moai a čekali na povel. Vzápětí po nich měli přijít na řadu tahači od pootáčecích lan, kteří měli dát našemu betonovému Golemovi dopředný pohyb.

"Teď!"

Lana se napjala, kluci zabrali, co to šlo, ale výsledek žádný. Povolili jen na okamžik nutný k lepšímu uchopení provazů, a znova se do nich zapřeli. Zase nic.

"Nejde to."

"Překážíme si," posoudili situaci.

Viděli to i diváci. Ke dvěma šikmým lanům vedoucím k hlavě moai se sice vešlo dost lidí, ale nemohli za ně všichni dost dobře tahat.

Co teď?

"Udělejte si hrazdu z trámu." Ochotné ruce rychle podaly trámek a přivázaly jej k dvěma lanům od hlavy. To bylo lepší.

"Začínáme, teď!"

Lana prořízla vzduch a socha nepatrně zabalancovala. Kratičké prodlení, jak se vracela do původní polohy, a nový tah.

"Jedeme! Tahejte! Teď, teď!" V tu chvíli již dvanáct tun ochotně poslouchalo řídící lana a kývalo se sem a tam.

"Kluci, pozor! Teď!"

To bylo znamení pro skupinu pootáčečů. Ruce pevně sevřely lana, nohy se zapřely a - strakonická moai udělala první krok.

"Teď!"

Náklon na druhou stranu, pootočení opačným směrem, a už tu máme druhý krok. Sláva, jde to!

Všechny starosti předcházejících dnů ze mne rázem spadly. I kluci měli radost a se zápalem pokračovali.

Abychom zjistili nejmenší počet lidí potřebných pro dopravu, odvolávali jsme postupně jednotlivé tahače. U naklánění jich nakonec zbylo osm, u pootáčení devět. Dohromady sedmnáct lidí.

Zamapatujte si to číslo, ještě se o něm bude mluvit.

Koncem května 1985 mi zatelefonoval kamarád, kterého jsem už přes rok neviděl. Místo očekávaného přátelského, jak se máš, co děláš, na mě vybafl otázku.

"Jedeš s Heyerdahlem na Velikonoční ostrov?"

O chystané expedici jsem neměl nejmenší tušení a podle toho jsem také odpověděl. Josef Houska, jak se kamarád jmenoval, to postřehl a nedočkavě vyrukoval se svojí velkou novinou.

Prý v Mladé frontě vyšel někdy začátkem měsíce malý článek o nové výpravě muzea Kon-Tiki na Velikonoční ostrov. Pepovi na rozdíl ode mě zprávička neunikla.

Našel jsem si ji ve vydání ze 4. května 1985 a nedočkavě četl:

NEÚNAVNÝ BADATEL - Další Heyerdahlova výprava - Norský vědec Thor Heyerdahl, který v letech 1955 až 1956

překonal na balzovém voru KON-TIKI Tichý oceán, chystá další výpravu. Na žádost norského muzea Kon-Tiki povede archeologický výzkum na tichomořském Velikonočním ostrově. Stále aktivní sedmdesátiletý vědec hodlá zahájit expedici v příštím roce. Bude se věnovat vykopávkám rituálních předmětů a dalších historických památek, jejichž přítomnost byla na ostrově nedávno zjištěna.

Když jsem si článek přečetl, málem se mi zatočila hlava. mi málem zatočila hlava. To by byla fantazie, jet tam s ním. Naštěstí jsem rychle vystřízlivěl a začal číst znovu. Expedice odjíždí za půl roku. Zajímal by náš pokus pana Heyerdahla?

Myšlenka napsat slavnému badateli dopis mě napadla téměř vzápětí, ale hned jsem ji zahnal. To by byla opovážlivost. Nebo nebyla?

Po chvilce váhání jsme s ing. Pavlem Ehrlichem, který mi pak pomáhal i s dalšími dopisy, sepsali v angličtině vyprávění o našem pokusu, odeslali je a čekali.

V duchu jsem počítal dny, kdy asi dopis došel adresátovi, a představoval si badatele, jak drží list v ruce, čte, shovívavě se usmívá a hází dopis do koše.

Bylo to zřejmě trochu jinak, protože po necelých třech týdnech přišla odpověď. Dovedete si představit tu radost? Thor Heyerdahl nám nejen odepsal a poděkoval za dopis, dokonce ho zajímaly další podrobnosti experimentu.

Obratem jsme sepsali druhý mnohastránkový dopis, přidali fotografie ze strakonického pokusu a znovu netrpělivě čekali na výsledek.

Splněný sen

Výsledek přišel poštou a měl podobu pozvání. Dodnes ten dopis umím zpaměti.

Zkrátím to. 17. ledna 1986 jsem odlétal do Kodaně, kde jsem se měl sejít s Thorem Heyerdahlem a ostatními členy expedice, a teď se tedy tetelím blahem na sedadle vedle hrdiny svého klukovského snění a vidím a slyším, jak se usmívá mým rozpakům a říká mi, abych ho oslovoval Thore, protože jsme kolegové.

Prašná silnice se klikatila těsně podél černých, divoce rozeklaných pobřežních skalisek, o která se s duněním tříštily neúnavné vlny Tichého oceánu. Každou chvíli jsme míjeli rozpadlou obřadní plošinu ahu se skupinou povalených soch, ale nikde jsme k mé lítosti nezastavili.

Naším dnešním cílem byly jiné sochy, roztroušené podél prastarých cest nedaleko sopky Rano Raraku. Zůstaly stát a padly při dopravě na svá ahu a právě na nich jsme se chtěli přesvědčit, zda jsou naše představy o způsobu stěhování soch a o tvaru jejich podstav správné.

K první soše jsem šel se smíšenými pocity. Bude? Nebude? Netrpělivě jsem zrychlil krok a předběhl ostatní. Při pohledu na spodek ležícího obra mi srdce poskočilo radostí. Odpovídal zcela mým představám. Nebyl ani úplně rovný, ani příliš zakulacený. Zatímco jsem po něm přejížděl dlaní a pátral po dalších podrobnostech, došli i ostatní. Ihned zpozorovali to, co já před chvílí, a začala živá diskuse. Z prvních pracovních porad ještě v Santiagu věděli, co pro úspěšný průběh pokusu potřebujeme, a tak měli radost, jako kdyby nám moai už chodila.

Ještě jednou jsme si celý příchod zopakovali pro kameru a rychle spěchali k další soše. Bude taky taková? Byla. Stejně tak i třetí, čtvrtá a další.

Nadešel čas oběda, a my se přesunuli do chladivého stínu malého eukalyptového háje pod Rano Raraku. Plastikové krabice, kterými nás vybavili v hotelu, vydaly svůj obsah - studená pečená kuřata, sendviče a ovoce. Při této příležitosti jsem si vzpomněl na kuchyni dávných domorodců. Vlastně mi ji také trochu připomněla jejich ohniště. Nacházeli jsme je téměř všude. Staří Rapanuijci měli k ohni hluboký vztah, který vyplýval z jejich náboženských představ. Podle toho o něj také pečovali. Při stavbě ohniště vycházeli z přísně účelových a obřadních pravidel. Tvořil je vždy pětihran, sestavený z tenkých dlaždic. Ty byly podobné kamenům, které domorodci používali pro stavbu domů. S nimi měly společné i důkladné zapuštění do země. Díky tomu mohou návštěvníci ostrova ty podivné pětihranné ohrádky dávných kuchařek dodnes obdivovat. Jsou naprosto neporušené, jako by jejich uživatelé odešli včera, a ne před staletími.

Během jídla (tady člověka opravdu nenechají v klidu najíst) jsme znovu a znovu rozebírali problém dopravy soch a možnosti, jak provést experiment. Seděl jsem nad svou porcí a přemítal o obtížích, které nás ještě čekají, než se začne socha pohybovat.

Ze zadumání mě vytrhla otázka zvukaře filmového týmu, dvaadvacetiletého Švéda Anderse. Ptal se, zda vím, proč mají

všechny sochy čísla.

Věděl jsem to. Všechny moai opatřil velkými bílými čísly katolický misionář Sebastián Englert, který tady před lety působil. Dvaceticentimetrové číslice umístil, kam ho napadlo, hlavně aby byly dobře viditelné. Barvu měl zřejmě dobrou, vydržela dodnes. Badatelé se vztekají a turisté ještě po letech žasnou nad jeho vkusem. Věděl jsem to, ale v Andersových očích svítila šibalská jiskra a já mu nechtěl zkazit radost. Zakroutil jsem hlavou, že nevím.

No přece, zazářil mladý Švéd, aby - až je uvedeš do pohybu - nevznikl na cestách zmatek. Sám se svému vtipu hlasitě zasmál a nakazil všechny ostatní.

Když jsme si odpočinuli, zamířili jsme vzhůru do kráteru Rano Raraku. Sluníčko stálo téměř v nadhlavníku a nemilosrdně nás bombardovalo svými paprsky. Cítil jsem, jak mě začínají hřát předloktí. Ráno jsem si nerozvážně vzal košili s krátkými rukávy. Obnovil jsem vrstvu opalovacího krému a nedočkavě vykročil po kamenných schodech vytesaných pro pohodlí turistů v úbočí sopky.

Vystoupili jsme až na vrchol. Jezírko uvnitř kráteru jsem již jednou spatřil, když jsme před přistáním zakroužili nad Rano Raraku, zblízka bylo ale o hodně krásnější. Měří v průměru asi tři sta metrů a rozkládá se v mělké táhlé míse jícnu. Jeho tmavě modrá hladina ostře kontrastuje se zeleným rákosem rostoucím při břehu a s žlutočervenou horninou kráteru, která prosvítá řídkou trávou. Sopce dominují dva černé hroty rozeklaných skal, které ční vzhůru na jižní straně jícnu. Pod nimi stojí několik desítek do poloviny zasypaných moai s pohledem upřeným na jezírko. Tyto sochy byly vytesány uvnitř kráteru a tady také zůstaly. Žádná z nich neputovala přes hranu jícnu. Prokázaly to rozbory vzorků z jednotlivých soch a tufu vně i uvnitř sopky.

Dolů po úbočí a do dálky je pěkný výhled. Vidíme až na západní konec ostrova, kde se hrdě tyčí mohutná sopka Rano Kao, jejíž kilometrový kráter navštívíme v některém z příštích dnů.

Krajina pod námi je překvapivě pustá, jen sluncem spálená tráva a kameny, rovina a osamocené homole vyhaslých sopek. Stromů je tu málo. Sem tam se krčí malý hájek, nic víc.

Oko vnitrozemce stále přitahuje hladina oceánu. Je napravo i nalevo. Jsme přece na ostrově.

"Jakou barvu bys namíchal, Pavle?", slyším v duchu hlas strakonického Mistra Rejžka. "Jakou barvu bys namíchal, kdybys chtěl malovat Pacifik?"

Základní je modrá, odráží se od oblohy. Když jsou na ní obláčky a slunce svítí shora, vznikají na modré pláni tmavé skvrny stínů. Když pak slunce svítí ze strany, běloba obláčků se ve vodní pláni zrcadlí. Barvu oceánu ovlivňuje i denní doba. Ráno a večer převládají odstíny žluté, červené a fialové. Svoji roli hrají vítr, tvar pobřeží a mnohé dalších vlivy, které neznám. Musím se přiznat, že nevím. Než bych namíchal ten správný odstín, byl by oceán zase jiný. Je to svízel, pane Rejžku. Pacifik je živoucí organismus, měnící se neustále s bezmeznou fantazií.

Během svého pobytu jsem viděl oceán hořící červánky, zlatě zářící chvilku před západem slunce a také šedivý a černý, když přišla bouře a mnohametrové vlny s obrovskými čepicemi pěny útočily na ostrov, jako by chtěly jednou provždy spláchnout to směšné skalisko, které jim zničehonic stouplo do cesty při jejich letu oceánem.

Od Rano Raraku jsme pokračovali podél úbočí Poike. Poike je sopka a na rozdíl od ostatních sopek ostrova je úplně hladká, bez jediného kaménku. Později navštívíme i ji.

Naším posledním cílem byla Anakena, zátoka, kde se vylodil legendární král Hotu-Matua, místo pobytu králů ostrova. Jako třpytící se démant září běloučký písek její pláže zasazené ve šperku blankytně modrého moře a svěže zeleného pobřeží vroubeného hájem kokosových palem.

Právě tady byl tábor Thorovy první expedice před třiceti lety a také tu probíhal archeologický výzkum a restaurátorské práce. Zátoku tak zdobí jedna z mála obnovených plošin ahu ostrova - slavné Nau Nau. Čtyři z pěti celých moai, které na plošině stojí, jsou jedinou skupinou soch zdobených rudými kamennými klobouky pukao.

Mohl bych vyjmenovat ještě spoustu dalších důvodů, pro které je Anakena výjimečná, ale to nechme na jindy, dnes jsme sem přijeli jen na chvilku. Slunce nemilosrdně pražilo, hravé vlny a teplé moře nás lákaly, a tak jsme se vrhli do průzračné křišťálově čisté vody. Po chvilce dovádění jsem si vypůjčil brýle a zamířil za Gonzalem, který plaval na otevřené moře. Slunce prozařovalo vodu tak, že jsem v ní rozeznal každý detail. Mezi kameny se sem tam kmitla barevná rybička nebo nějaký živočich. Když jsem se rozkoukal, viděl jsem hejna ryb přímo kolem nás. Vůbec se nás nebály, jen udržovaly odstup. Po chvilce připlavaly i větší, téměř metrové. Ani ty nejevily strach, ale to už ve mně promluvilo srdce suchozemce a patřičný odstup jsem začal hlídat já.

Den se chýlil ke konci a my vyrazili na zpáteční cestu. Bylo toho na mě dost. Dojmy jsem bez úhony vstřebal a vše, co

bylo třeba, uložil v paměti či zaznamenal do zápisníku. Slunce mě ale dostalo. Spálené ruce se začaly ozývat s dvojnásobnou palčivostí. Měly tmavě červenou barvu a bolestně jsem pociťoval každý dotyk. Snad to zachrání speciální opalovací přípravky a naše univerzální Indulona, zadoufal jsem.

PÁTEK 24. LEDNA 1986, TŘETÍ DEN POBYTU

Moai se usmívají

Drahé opalovací krémy zklamaly a zklamala dokonce i Indulona, která už mnohokrát osvědčila své kvality při pobytu v Bulharsku. Prožil jsem neklidnou noc a ráno jsem vstával celý rozlámaný.

Draze poučen jsem si oblékl košili s dlouhým rukávem a šel na snídani, abych si vzal alespoň pár soust. Cítil jsem, že mám horečku. Podával se zeleninový předkrm, pečivo, máslo a džem. K pití roznášela obsluhující děvčata čaj a kávu. Kromě toho stály na stole džbánky s ovocnou šťávou.

Když jsme potom nasedali do přistavených džípů, upozornil mě Beng, že jsem včera měl košili s krátkým rukávem a že ji tedy mám mít na sobě i dnes. Prý pro kontinuitu filmu. Předloktí pálila jako oheň, přesto jsem se převlékl a doufal, že slunce nebude tolik svítit. Pražilo ale ostošest až do oběda.

Nejprve jsme jeli do místního muzea, jehož ředitelem byl náš hostitel Sergio Rapu. Muzeum sídlí na pobřeží severně od vesnice v lehké montované hale o rozměrech asi sedmkrát patnáct metrů. V jediné velké místnosti jsou ve vitrínách, na panelech i jako samostatné exponáty umístěny nerosty, obsidiánové hroty, mapky, obrázky, staré sošky a modely domů dávných obyvatel ostrova.

V jednom koutě vyčnívala z upravené hromady prsti hlava ležící středně veliké moai. Sergio nás na ni zvlášť upozornil, a za povšimnutí skutečně stála. V obvykle prázdných očních důlcích měla ze zažloutlých úlomků korálů seskládané oční bulvy s černou panenkou z tmavého kamene uprostřed. Spatřili jsme tedy na vlastní oči Sergiův slavný archeologický nález, který prokázal, že sochy nebyly slepé, jak se dosud předpokládalo. Odsunul tak hlubokomyslné úvahy o slepých, mlčenlivých a vševědoucích obrech tam, kam odjakživa patřily.

Na fotografii, která visela nad cenným exponátem, jsme viděli několik moai s nasazenými bulvami. Ty byly nové, nedávno vyrobené pro skupinu moai v Anakeně. Sochy mi padly do oka hned na první pohled. Sevřená ústa pod veselýma očima jim teď dodávala spíše žertovný výraz a zdaleka už nepůsobila tak přísně a chladně. Královny Velikonočního ostrova promluvily a popřely křivá nařčení nespočetných mystifikátorů. Za několik dnů budu stát v santiagském muzeu předkolumbovských kultur jako opařený před jednou z vystavených posmrtných masek Indiánů - má v očních otvorech bulvy stejného tvaru a typu jako moai ve zdejším muzeu. Všiml si už někdo této souvislosti?

V muzeu v Rapa Nui jsou vystaveny i nálezy lidských koster a několik lebek, jež mají velký význam pro studium osídlení ostrova v dávné minulosti. Zaujala mě jedna z koster, zpola vykukující z písku, nasypaného uvnitř velkého kamenného hrnce. Vlastně to byl jakýsi sarkofág, vytesaný z červeného tufu, z něhož domorodci v době tesání soch vyráběli jejich klobouky - pukaa. Netušil jsem, že tento způsob pohřbívání existoval i tady.

Kromě starých exponátů si návštěvník muzea může prohlédnout i mnoho obrázků a map. Zachycují geologii, faunu a flóru ostrova. Fauna je poměrně chudá, jen myšky, brouci a ptáci. Žádná velká zvířata. Z rostlin jsou nejdůležitější banánovník, sladké brambory, rákos totora a taro, což je rostlina s listy jako má kala a s kořenem připomínajícím silnější křen. Taro zdejší kuchaři podávají vařené a chutná asi jako naše chlupaté knedlíky. Při vzpomínce na chlupaté knedlíky jsem nasucho polkl a v duchu se omluvil mamince a českým hospodyňkám vůbec. Knedlíky jsou samozřejmě mnohem lepší. Chuť tohoto kořene mi taky připomněla namačkanou chlebovou střídu, i barvu má podobnou.

Obrázky zachycovaly, jak domorodci rostliny pěstovali. Protože v zimním období bičují ostrov prudké větry, které by křehké výhonky zlámaly, zakládali domorodci v propadlých sopečných prolákli nách podzemní zahrady. Kde nebyly přirozené díry, obestavěli ostrované mladé rostliny kamennými ohradami.

Později jsem měl příležitost prohlédnout si je přímo v terénu. Nacházeli jsme je téměř všude v místech dávno opuštěných vesnic. Často v nich dosud rostou banánovníky, fíkovníky či plané ananasy, ale nikdo je nesklízí.

Muzeum je teď jen provizorní, opodál vyrůstá nové. Využil jsem příležitosti a šel si prohlédnout zdejší stavební metody. Protože i běžný stavební materiál musí ostrované dovážet z pevniny, snaží se stavbaři využívat co nejvíce místních zdrojů. Hojně používají červený sopečný kámen, z něhož jejich předkové kdysi tesali pro moai kamenné klobouky pukao. Jeho opracování je snadné. Sledoval jsem jednoho z kameníků, jak paličkou a sekáčkem během několika minut přetvořil metrový balvan v pěknou obdélníkovou dlaždici. Chtěl bych vidět, co by si počal s naší žulou.

Z dlaždic se staví buď jednoduchá nebo dvojitá zeď. Mezera dvojité zdi se vylije betonem z písku a drtě zbývající po sekání dlaždic. Pokud je zeď jednoduchá, druhou stranu tvoří dřevěné posuvné bednění. Beton se pak zakryje

štukováním a mezery mezi dlaždicemi se vyplní maltou. Takto vzniklé stavby jsou překvapivě působivé.

Ahu

Z muzea jsme odjeli na Tahai, ležící na pobřeží nedaleko vesnice. Je to místo, kde se najednou ocitnete v jiném čase, o několik staletí zpátky. Tahai je nově rekonstruovaný obřadní areál dávných obyvatel ostrova, veliký přibližně kilometr čtvereční. Stranu obrácenou k pobřeží tvoří tři kamenné plošiny ahu, zdobené stojícími sochami. Vlevo je jich pět a napravo, na dvou zbývajících, vždy po jedné. Jedna z osamocených soch je ozdobena pukaem. Středem mezi plošinami vede asi patnáct metrů široká dlážděná cesta, klesající k malému prastarému přístavu, který je součástí areálu.

Stál jsem mezi omšelými zdmi plošin a snažil se srovnat si nové poznatky v hlavě. Nikdy předtím jsem si neuvědomil, jak jsou obrovské a kolik úsilí a materiálu spotřebovala jejich stavba. Tehdejší neúnavní kameníci vytesali moai, rozmístili je po celém ostrově a navíc pro ně vybudovali rozsáhlé majestátní podstavce. Nebo to bylo naopak? Domorodci stavěli na pobřeží plošiny ahu, a teprve později přišli na nápad ozdobit je sochami? Nevím, ale pokaždé to dává trochu jiný smysl.

Jak vlastně taková plošina ahu vypadá?

Základ tvoří rovná nebo mírně k moři svažující se plocha obdélníkového tvaru. Její délka činí od deseti do téměř sta metrů, šířka dosahuje i padesáti metrů.

Většina ahu leží těsně na břehu a od vody je odděluje jeden až dva metry široká zeď. To je vlastní podstavec pro moai. Bývá vysoký tři, ale někdy i šest metrů a domorodci je stavěli z velkých kamenů dovedně seskládaných na sebe. Některá ahu stavěli z přesně přitesaných dlaždic, které na první pohled připomínají slavné stavby Inků v Jižní Americe. Dlaždice jsou na nich opravdu mistrovsky opracované a mezery mezi nimi téměř nenajdete. Tato ahu prý pocházejí z raného období osídlení, a jestli dokazují spojení ostrova s indiánskými civilizacemi Jižní Ameriky či ne, o tom vědci stále ještě diskutují.

Podstavec se sochami nevystupuje z plošiny přímo. Několik metrů před ním se vzhůru k němu zvedá šikmá plocha pod úhlem patnácti až dvaceti stupňů, která končí půl až tři čtvrtě metru pod jeho vrcholem. Zdobí ji naskládané černé balvany o velikosti většího medicinbalu, vystupující z řídké trávy jen malou oblinou. Zasazeny v několika řadách naprosto pravidelně po celé délce šikmé plochy tvoří působivou dekoraci.

Takto vypadala ahu v době své největší slávy a rozkvětu, kdy sloužila kultovním ceremoniálům a k pohřbívání význačných hodnostářů kmene. Na ostrově žilo v té době osm hlavních oddělených skupin v samostatných vesnicích. Dnes leží většina z dvouset čtyřiačtyřiceti ahu v troskách. Podlehla v nerovném souboji s časem, lidmi a přírodou. Podle legend domorodců totiž v dobách, kdy poklidné soužití několika různých ras obývajících ostrov údajně přerušila občanská válka mezi jednotlivými kmeny, patřilo strhávání soch k triumfu vítězů při dobytí nepřátelské osady, jejichž součástí ahu byla. Ostrov navíc několikrát zasáhla mořská vlna tsunami a také zemětřesení. Tyto ničivé síly už jenom dokončily dílo zkázy.

Těch pár opravených ahu vděčí za svou renesanci dr. Williamu Mulloymu, který je přednedávnem rekonstruoval. Byl jedním z členů první Heyerdahlovy expedice a později se sem několikrát vrátil, aby pokračoval ve vykopávkách a v obnově zničených památek. Ostrov mu učaroval a svou práci nechtěl nechat bez následovníků. Vybral proto mezi dětmi domorodců několik nadaných a nechal je vystudovat archeologii. Náš hostitel Sergio Rapu byl jedním z nich.

Dr. Mulloy zemřel a jeho nástupci mu postavili v Tahai malý památníček. V tiché úctě jsem před ním chvilku postál a pak pokračoval v prohlídce areálu.

Zaujala mě podivná kruhová stavba z plochých kamenů. Vystupovala ze svahu sbíhajícího k plošinám. Měla v průměru asi patnáct metrů a místy byla vysoká něco přes tři metry. Rovná střecha vycházela přímo ze svahu a kryl ji stejný travnatý porost jako celé okolí. Dovnitř vedlo několik úzkých hranatých otvorů těsně u země. Ze tmy vchodů čišelo chladné vlhko a pach plísně. Byl to dům pro hodnostáře při slavnostech, které tady probíhaly. Od prohlídky jeho nitra mě odradilo množství plechovek od piva a kokakoly, které spolu s dalšími odpadky zdobily podlahu předsíněk.

Podle mého názoru žili domorodci v daleko z dravějších obydlích, v domech z větví a trávy, které jsem si prohlížel na obrázcích v muzeu. Zbytky jednoho z nich jsem našel opodál. Vlastně to byly pouhé základy z černých kamenných dlaždic, tlustých asi patnáct centimetrů, postavených na výšku. Tvořily protáhlý ovál o délce deseti a někdy i více metrů. Do otvorů vyvrtaných do dlaždic shora stavitelé zastrkali větve a navzájem je svázali do klenby. Vzniklou kostru pokryli vrstvou suché trávy. Takový dům připomínal dlouhou kupku sena nebo člun obrácený dnem vzhůru. Poskytoval přístřeší třiceti až čtyřiceti osobám. Alespoň tak to tvrdily vysvětlivky pod obrázky v muzeu. Dnes je možné jeden takový dům spatřit nedaleko Tahai. Jeho architekt vyšel ze starých tradic a navrhl moderní luxusní bungalov ve tvaru dávných staveb.

Celkově ve mně Tahai vzbudilo dost stísněný dojem. Stojící moai se svými mohutnými těly a pěti metry výšky sice vzbuzovaly úctu, ale ve srovnání s podstavci, na nichž stály, působily téměř nicotně.

Rozlehlost a solidnost podstavců a vůbec celá ahu mě šokovaly. Jejich zadní stěnu otočenou k moři tvořila šestimetrová kaskádová zeď z velkých neopracovaných kamenů. Odhadoval jsem, že dávní stavitelé museli jenom tady přemístit několik tisíc kubíků materiálu. Dokud jsem neviděl ahu na vlastní oči, nedokázal jsem si představit jejich pracnost. Bez vozů a tažných zvířat, která tu nikdy nežila, to musela být obrovská, vysilující práce. Předpokládám, že takové dílo nevzniklo naráz, ale postupným rozšiřováním starších menších staveb. Ale stejně, co všechno tady bylo vyplýtváno na oltář jakéhosi dávno zapomenutého božstva lidské dřiny, potu a utrpení.

A přece jsou tetované!

Mám-li po pravdě vylíčit své pocity, musím se opět zmínit o svých spálených rukou. Lehkou větrovku jsem už svlékal jen při natáčení, ale i ta chvilka stačila, aby se do nich sluníčko lačně zakouslo. Pak spokojeně zašlo za temná mračna a nechalo je vyplakat prudkým lijákem nad mými praskajícími puchýři.

Déšť na Velikonočním ostrově přichází rychle a je vydatný. Po půlhodině, kterou jsme využili k občerstvení v džípech, bylo po dešti a slunce zase pálilo.

Odpoledne jsme zamířili k sopce Rano Raraku, neboť naším cílem byly zpola zasypané stojící moai na jejím úbočí. Vede mezi nimi pohodlná turistická stezka spojující nejzajímavější místa této pozoruhodné sochařské galerie pod širým nebem.

Tady jsem konečně uviděl sochy známé z fotografií. Trčely v horku z prořídlé, sluncem zežloutlé trávy jak očouzené komíny vypálené vesnice. Strnulé, znetvořené zvětráním, všechny stejné. Opravdu.

Vlastně ne. Počkat!

"Co to má tamhleta moai na tváři? A na bradě taky! Arne, prosím tě, co znamenají ty dolíky na tvářích soch?" obrátil jsem se na profesora Skjolsvolda.

"To jsou otvory po vypadaných kamenech. Sám vidíš, jak povrch soch zvětrává."

"A není to tetování?" nedal jsem si pokoj. Kdesi jsem totiž jednou četl, že původní obyvatelé ostrova si na tetování potrpěli. Zvlášť aristokracie. A když sochy představovaly náčelníky nebo urozené osobnosti, proč by nemohly být podle nich také tetované?

"Ne, není to tetování," vmísil se do debaty Thor, který nás mezitím došel. "Tuf, ze kterého je tesali, obsahuje kousky tvrdších nerostů - xenolitů. Když tuf kolem nich zvětrá, kámen odpadne a zůstane po něm důlek. Je třeba co nejdříve získat prostředky na konzervaci soch. Jinak z nich za čas nic nezbude."

To je pravda. Skupina obrů stojících porůznu na úbočí už teď připomíná starý hřbitov s omšelými náhrobními kameny, i když pořád ještě hodně velkými.

"Dělá vlastně někdo něco pro jejich záchranu?" zajímal jsem se.

"Ano. UNESCO vypsalo soutěž o nejlepší návrh na jejich záchranu a jeden už dokonce vybrali. Jen peníze chybí. Až lidé uvidí film o expedici a o tvém pokusu, budou se fondy snáz získávat," dloubl do mě Thor a spiklenecky se usmál.

Zmínka o chystaných pokusech a o tom, co se od nich očekává, mě usadila. Zase jsem si hezky rychle uvědomil, proč tu vlastně jsem, a přestal jsem dotírat amatérskými dotazy. Raději budu jenom poslouchat zkušenější a koukat kolem sebe. Však je na co. Několik desítek metrů nad turistickou stezkou končí svah deviduální drtidrti - zvětralého tufu -, která postupem času zavalila níže umístěné moai. Vzhůru k obloze ční rozeklaná skaliska kráteru sopky Rano Raraku. A Rano Raraku, to jsou především prastaré kamenické dílny, kde vznikaly sochy moai. Vzhůru k nim!

Zapomněl jsem na starosti i debatu o tetování a šlapal hustou travou stále výš. Pod jedním převisem nahoře mě zarazily podivné škrábance na chřípí pěkného desetimetrového kolosu. Že by řádění turistů? Kdepak. Souměrná kresba, která se po oškrábání mechu obnažila, byla zaručeně starého data. Pěkný portrét pověstmi opředeného boha Make-Makeho.

"Tak kdo měl pravdu!" chtělo se mi vykřiknout. "Tahle moai je přece tetovaná!" Mohl jsem to ale sdělit jen okolním sochám, a ty už to dávno věděly.

Rád bych se byl těch kamenných hlav kolem zeptal ještě na něco jiného: Jak je možné, že stejné tetování s jen trochu odlišným námětem jsem viděl na soše pocházející z míst tisíce kilometrů vzdálených? Myslel jsem na podobizny Synů

slunce, vznešené Inky. Ptát bych se ale mohl až do omrzení. Vždyť otázky mě pronásledovaly i při zpáteční cestě domů.

Ostrov má vskutku ještě mnohá tajemství a možná, že časem ještě nějaká přibudou. Jem tady, abych jedno z nich pomohl odhalit, a to je moje hlavní povinnost. Pátrat po zajímavostech mohu, když tím nebudu rušit práci ostatních.

Na sklonku dne jsem se začal cítit nesvůj. Ruce mi téměř zhnědly a otekly od zápěstí k loktům. Příchod večera jsem proto uvítal s vděkem jako vysvobození.

Po večeři nás navštívila skupina asi dvaceti Australanů z muzea v Sydney. Nezbylo mi nic jiného než obdivovat Thora. Ochotně vyhověl jejich prosbě a po dni, který pro nikoho z nás nebyl lehký, zahájil ve 23.00 hodin besedu. Skončila prý kolem druhé ráno, ale to už jsem dávno spal.

SOBOTA 25. LEDNA 1986, ČTVRTÝ DEN POBYTU

Červený ostrov

Osvěžen spánkem jsem ještě před snídaní zašel do vesnice prohlédnout si domky ostrovanů. Bylo už téměř osm, ale ulice zely prázdnotou. Vlastně ne tak úplně. Ovládalo je značné množství psů. Byli to statní hafani nejrůznějších plemen a kříženci, kteří obvykle ve smečkách slídí po něčem k snědku. Raději jsem je obloukem obešel.

Jinak vesnice působila poklidným dojmem. Ulice jsou prašné, stejně jako cesty všude na ostrově. Voda, kterou při prudkých průtržích mračen nestačí svést strouhy po stranách, postupně vymílá v jejich povrchu křivolaké rýhy. Když je stav kritický, dovezou nákladní auta stavební firmy z lomu za vsí fůry červenohnědé horniny a mohutný grejdr ji urovná. Příští déšť to pěkně pokropí a kola automobilů zajistí uválcování. Po suchém dni povrch cest oschne a projíždějící auta zvedají hustá oblaka červeného prachu, který vládne na ostrově všemu. Postupně ulpívá na listech rostlin, na střechách, na oděvech i ve vlasech. Když je pak po dešti, třeba jako dnes, kdy nočním deštěm omytá zeleň září tisíci lampičkami kapiček rozsvícených vycházejícím sluncem a dýchá osvěžující vůní bezpočetných ibišků a orchidejí, je tu krásně.

Vesnice zabírá rozlohu zhruba čtyř čtverečních kilometrů a žije v ní většina ze dvou tisíc obyvatel strova. Cizinec tu zpočátku ztrácí orientaci - oko těžko hledá nějaký záchytný bod, zeleň je všude téměř stejná.

Porůznu z ní vystupují přízemní prosté domky ostrovanů. Jsou buď zděné nebo montované z dílů. Oddělují je většinou nízké kamenné zídky. Někdy je tvoří jen navršené kamení z políček a zahrad, jindy pečlivě přitesané kusy červeného kamene s bíle vymazanými spárami. Střecha, která musí vzdorovat zdejším prudkým dešťům, je nejčastěji pokryta vlnitým eternitem. Stavby jsou pouze přízemní a nepodsklepené. Místa mají domorodci dost a sklípky na uskladnění zeleniny a ovoce jsou v téhle zeměpisné šířce zbytečné. Příroda dává své plody celý rok.

Některé domky stojí přímo u chodníků. Bývají to převážně obchůdky a krámky s nejrůznějším zbožím z kontinentu. Ani domácí výrobky ale nepřijdou zkrátka. Návštěvník nalezne sošky domorodých bůžků, klobouky, korále či křehké sněhově bílé trsy korálů mezi obuví, textilem i potravinami. Všude prodávají něco a k tomu suvenýry. Ceny jsou tady ovšem pětkrát vyšší než na pevnině.

Obytné domky ustoupily do zahrad a polí s nejrůznějšími plodinami. Většina rodin má zeleninu a ovoce vlastní. V obchodech proto ostrované kupují jen věci běžné životní potřeby, z potravin mléko, pečivo, sladkosti, nápoje a exotické pochoutky jako rýži, hrách a čočku.

Vesnice Hangaroa leží na mírném svahu a její dvě hlavní ulice končí přímo na pobřeží u přístavu rybářských člunů. Na hlavní třídě je poštovní úřad, kancelář guvernéra a kulturní středisko, tvořené skupinou moderních bungalovů uprostřed pěstěného trávníku. Na horním konci jedné z ulic stojí malý katolický kostelík se zvoničkou. Škola a nemocnice jsou na okraji vsi a cesty, které k nim vedou, jsou už užší a postupně mizí chodníky.

Vzadu nad vesnicí ční mohutná plechová nádrž vodojemu. S pitnou vodou měli místní obyvatelé dříve problémy. Dnes ji čerpadla vodárny pumpují z hlubokých vrtů z podzemí ostrova. Jednoduchost, s jakou tady vedou vodovodní roury, je obdivuhodná. Prostě je položí do mělké stružky a zasypou. Strach, že by jim voda mohla zamrznout, neznají. Před každým domem vystupuje z trávníku smyčka s uzavíracím ventilem a s vodoměrem. Myslím si, že u nás by tak snadný přístup k hlavnímu uzávěru vody byl zdrojem nesčetných legrácek mezi sousedy.

Zpívali si tahači?

Po snídani jsme opět zamířili na Tahai pokračovat v natáčení, které včerejší déšť přerušil. Thor přizval dva domorodce, starce Leonarda a jeho sestru. Tvrdili totiž, že znají písně dávných posunovačů soch. Překvapilo mě, že něco takového může ještě v paměti ostrovanů existovat. O pohnuté historii Rapa Nui jsem už vyprávěl.

Požádal jsem anglicky Thora, aby se stařeny zeptal, jestli vědí o způsobu transportu něco bližšího. Thor se španělsky zeptal jednoho z ostrovanů, a ten stařeně tlumočil do domorodého jazyka. Odpověď mi přišla v opačném pořadí: "Ne."

Další otázku jsem neměl, a tak jsem jen sledoval, co bude dál. Včera večer jsme se totiž na verandě hotelu bavili o tom, že správná souhra lidí by měla práci s přemisťováním soch usnadnit. A píseň, to je přece i určitý rytmus, který může skupinu tahačů sjednotit, aby všichni společně a ve shodném okamžiku zabrali, a tím zmnohonásobili svou sílu.

Thor dal pokyn filmařům, aby připravili kameru, a stará žena začala tiše zpívat. Leonardo si stoupl do pozoru, zavřel oči a začal se jakoby v tranzu střídavě naklánět do stran a pootáčet v přívratných obloučcích. Pomalu postupoval vpřed. Bylo to legrační a zároveň tajemné. Pokračoval plně soustředěn na svou roli ještě chvíli poté, co kamera přestala vrčet. Byl spokojený - dostal se do filmu. Pak ještě chtěl před kamerou přebírat provázky s kusem silné nitě, kterou pohotově vytáhl z kapsy, ale o to už filmaři zájem neměli. Přebírání provázků, takzvané kai-kai, u nás známé jako "kolíbka", je běžnou součástí místního folkloru. Domorodci k němu používají poměrně velkou smyčku svázanou z téměř třímetrového provázku, ze které vytvářejí nejrůznější obrazce. Ke každému mají krátkou průpovídku nebo písničku. Později při festivalu jsme měli možnost obdivovat nejlepší mistry tohoto umění, které mělo v minulosti náboženský charakter.

Leonardovo druhé jméno znělo Pagarati. Pokud se nemýlím, jeden z posledních znalců tajemného písma rongo-rongo byl také Pagarati. Své tajemství si asi vzal s sebou do hrobu. Předávalo se vždy z otce na syna nebo na schopného žáka, ale vždy jen na takového, který dával záruku, že je nevyzradí prvnímu zájemci, kterého potká. Leonardo, jak jsem jej poznal, nebyl z nich a jako pramen vědeckého bádání ho bylo třeba brát se značnou rezervou.

Fantastickou scenerii Tahai si kromě nás přijelo prohlédnout i několik skupin turistů. Drahé fotoaparáty a všechny možné druhy videokamer zaznamenávaly každou zajímavost. Bohužel také Thora a nás ostatní, a tak se náš pobyt na Tahai trochu protáhl.

Turisté po ostrově cestují všelijak. Někdy i pěšky, ale většinou v malých autobusech, na terénních motocyklech, v džípech či na koních. To všechno si tady můžete pronajmout. Zvlášť bázliví turisté toužící po nevšedních zážitcích si pronajmou koně i s mladíkem, který se v takovémto případě stane žokejem a průvodcem po ostrově zároveň. A tak na jednom koni jedou dva. Je zajímavé, kolik postarších turistek má strach jezdit sólo.

Slavnosti ptačích mužů

Po obědě jsme se vypravili na Orongo, obřadní středisko ležící na nejjižnějším okraji sopky Rano Kao. Byl jsem na ně moc zvědav. Rano Kao tvoří jihozápadní konec ostrova a dál už je jenom nekonečná hladina oceánu, zpestřená třemi skalisky - ostrůvky Motu Iti, Motu Nui a Motu Kaokao.

Knihy mě poučily, že v minulosti se zde odehrávala vzrušující a pozoruhodná soutěž. Na jednom z ostrůvků každoročně hnízdily fregatky a úkolem závodníků bylo najít jejich vejce. Zní to jednoduše, ale asi to tak snadné nebylo, protože vítěz získával fantastickou odměnu. Na celý jeden rok se stal ptačím mužem, tanga-ta-manu. Byly mu ostříhány vlasy a místo nich mu kněží nasadili paruku. Neobvyklou korunovací získal údajně nadpřirozenou moc a hlavně vládu nad všemi obyvateli ostrova a jejich majetky. To bylo samozřejmě lákavé.

Kdo se mohl klání zúčastnit? Zpočátku prý téměř každý, ale později se účast stala výsadou těch nejurozenějších. Plavba na ostrůvek vzdálený dva kilometry přinášela i různá rizika a nepohodlí, a proto vybraní kandidáti za sebe raději vysílali své sluhy a sami čekali v kamenných domech Oronga na výsledek.

Skaliska kolem domů pokrývají rytiny stylizovaných ptačích mužů. Jejich podobizny jsem už znal z moderních rapanuiských dekorací. Paní Routledgeová jich tady před půlstoletím napočítala sto jedenáct.

Orongo nesloužilo jen slavnosti ptačích mužů, bylo také místem řady dalších náboženských obřadů, například pohlavního zasvěcování dospívajících dětí. Oblíbeným námětem zdobitelů Oronga byly proto i ženské pohlavní orgány. Tento motiv - rapanuisky ko mari - je symbolem plodnosti. Český spisovatel a etnograf dr. Miloslav Stingl, o kterém již byla řeč, jich na zdejších skalách nalezl kolem padesátky.

Na vrcholu Rano Kao

První, co návštěvníka na vrcholku Rano Kao upoutá, je úchvatný pohled do hrozivého sto šedesát metrů hlubokého kráteru po levé straně cesty. V průměru má víc než tisíc metrů a na jeho dně se rozprostírá pestrý koberec jezírka porostlého ostrůvky rákosu totora. Turistická stezka vede na ostrý okraj kráteru, tvořený skoro kolmými stěnami jícnu na jedné straně a strmými skalisky úbočí sopky padajícími do téměř třistametrové hloubky na straně druhé, kde se o ně tříští vody oceánu. Není tu slyšet nic než poryvy větru a křik ptáků. Velebné místo. Však si ho impresário skupiny Rolling Stones vybral pro nafilmování jejich koncertu. Naštěstí pro Orongo mu to úřady nedovolily.

První stavby, které jsme spatřili, byly ty, v nichž žili účastníci slavností. Vznikly poskládáním plochých kamenů a měly spoustu malých vchodů. Co vchod, to jedna samostatná místnůstka. Vstup dovnitř je návštěvníkům zakázán, aby nedošlo k porušení zbytků kreseb,které tam dodnes na kamenných dlaždicích tvořících obklad stěn nalézáme.

Naštěstí udělal hlídač pro Thora a jeho výpravu výjimku, a tak jsem mohl ukojit zvědavost a vsoukat se po loktech a kolenou do jednoho z otvorů. Uvnitř byla tma a nepříjemné vlhko. Octl jsem se v oválné komůrce asi pět metrů dlouhé a přes dva metry široké. Strop tvořený falešnou klenbou byl tak nízký, že jsem nemohl ani v podřepu zvednout hlavu. Podržel jsem profesoru Skjolsvoldovi světlo, aby si mohl ofotografovat zašlé kresby, a s chutí vylezl ven. Moc útulné to tam tedy neměli, i když pro zkrášlení svých příbytků ledacos podnikali. V restaurátorské dílně muzea v Santiagu jsme se při prohlížení převezených dlaždic dověděli, že pod kresbou je vždy ještě alespoň osm starších vrstev s jinými obrázky.

Nahrazovala nová kresba starou výzdobu, podobně jako my malujeme byty? Nebo časem docházelo k vývoji náboženských představ?

Domy Oronga navazovaly jeden na druhý a jejich spojením vznikla členitá stavba, připomínající zmenšenou vyšehradskou či terezínskou pevnost. Střechu měly stejně jako dům v Tahai rovnou a porostlou trávou.

Na jižní straně končí Orongo domem postaveným do půlkruhu. Ten se mi líbil ze všech nejvíc. Směřoval k oněm třem ptačím ostrůvkům a jeho sedm vchodů těsně vedle sebe ústilo na malou plošinku, velkou asi jako naše dva balkony, zdobenou rytinami ptačích mužů a podobiznami boha Make-Makeho. Díky tomu, že vyčnívá nad třistametrovým srázem, je z ní pěkný výhled na oceán. Na balvanech kolem jsem si prohlédl a ofotografoval řadu petroglyfů, ale nepočítal jsem je. Ko mari jsem nenašel žádné. Nejsem v těchto věcech odborník a taky je tady kreslili jinak než u nás.

Při zpáteční cestě dolů do vesnice jsem jel v džípu, který řídil Gonzalo Figuera. Je to velice solidní starší pán a pochází ze staré chilské rodiny. Před třiceti lety byl coby student členem první Thorovy expedice. Od té doby sem jezdí jako poradce archeologických i filmařských výprav. V jeho žilách koluje krev španělských grandů, kteří pokořili indiánské říše Jižní Ameriky. Bohužel se to projevuje i při řízení auta. Když má dobrou náladu, povolí mu jako ušlechtilému hřebci.

Starička džíp se s příšerným rachotem a skřípěním řítil příkrou neudržovanou cestou plnou děr a kamenů. Co chvíli jsem nás viděl padat v lavině suti do propasti zející u krajnice. Gonzalo se ale tvářil naprosto spokojeně a dál tiskl pedál plynu na doraz. Nefungující vyběhané tlumiče pérování zničené na zdejších silnicích byly naštěstí příčinou toho, že všechna čtyři kola vozu byla příliš často a dlouho ve vzduchu a nemohla nás hnát kupředu požadovanou rychlostí.

Večer jsem usínal spokojen. Viděl jsem Orongo a přežil celkem ve zdraví cestu zpět.

NEDĚLE 26. LEDNA 1986, PÁTÝ DEN POBYTU

Zubatí světci

Naše první neděle na Rapa Nui. O programu se nediskutovalo, byl dán právě tím, že byla neděle. Půjdeme do zdejšího kostelíka na mši. Pro domorodce by prý bylo urážkou, kdybychom ho nenavštívili.

Za veselého vyzvánění svolávajícího věřící jsme svátečně oblečeni a obtěžkáni filmařskou výzbrojí zamířili jednou z hlavních ulic Hangaroy vzhůru ke kostelíku.

Zvenku vypadal dost omšele. Byl totiž v přestavbě a právě dostával novou střechu. Na vývěsce opodál jsem si prohlédl architektonický návrh, jak bude vypadat po dokončení. Obrázek byl nakreslen pěkně v axonometrii, ale zarazila mě na něm jedna věc. Přes jemnou kresbu architekta kdosi tužkou přikreslil po obou stranách vchodu dvě v poměru asi tak dvoumetrové moai. Zdálo se mi to dost násilné. Patrně nějaký zdejší vtipálek, obhajující staré tradice, usoudil jsem.

Uvnitř čekalo další překvapení. Když oči navykly příšeří, nemohly uvěřit tomu, co vidí. V popředí stály obvyklé katolické sochy, malý oltářík, a v řadě svorně s nimi jedna skutečná moai. Aby překvapení nebyl jen tak konec, nebyla tam sama. Vedle ní se na velkém balvanu na věřící šklebil bůh Make-Make.

Thor si všiml mého údivu a s úsměvem ukázal na sochy klasických světců.

"To snad ne!" chtělo se mi vykřiknout. Místo umírněných pokorných obličejů našich známých svatých cenily z rouch a zpod svatozáří zuby strnulé masky moai kava-kava.

Chtělo se mi smát, ale zároveň jsem pocítil k ostrovanům hlubokou sympatii. Oni nejenom přežili několik století krvavých pohrom, ale i přes dlouhotrvající misijní působení si udrželi a prosadili své staré tradice.

PONDĚLÍ 27. LEDNA 1986, ŠESTÝ DEN POBYTU

Přivykám si

Nevím, za jak dlouho proběhne aklimatizace Středoevropana na zdejší vražedné horko, ale teď po pár dnech mi připadá, že už je snáším o něco lépe. Ruce spálené v prvních dnech sluncem přestaly bolet a k mému uklidnění určitě pomohlo i sžití s ostatními členy expedice. To jejich udivené rozčarování, jež způsobila moje školní angličtina, je to tam, a ze mě se stal ostřílený expedičník. Alespoň jsem si to myslel.

Uměl jsem už také správně zvolit oblečení. Žádná paráda, ale účel světí prostředky: dlouhé plátěné kalhoty, košile s dlouhými rukávy a obě zápěstí omotaná kapesníky. Hřbet ruky je sice na ledacos zvyklý, ale ten úzký proužek kůže na zápěstí, který nechrání manžeta košile, je Achillova pata. Třetí kapesník jsem nosil uvázaný na krku. Někteří si jej dávali i přes ústa. Připomínali pak sice trochu bandity, ale zato měli chráněnou bradu a rty před útoky slunečních šípů. Na hlavě jsem nosil plátěný klobouk. Zachránil mě, pravda, před nejhorším, i když nos to stejně odnesl. Říkal jsem mu loupáček a natíral ho vrstvou krémů a hojivých mastí.

Slunce vytrestalo i zkušené cestovatele. Thor nosil pod brýlemi na spáleném nose složený kapesník a Arne měl ošklivě spálená zápěstí.

Chodily sochy po cestách?

Dnes jsme zahájili vykopávky. Na rovině pod úpatím Rano Raraku leží několik povalených soch. Leží různě, ale přece jenom to vypadá, že jakýsi řád mezi nimi panuje. Všechny obklopují novodobou cestu, která prý stejně jako několik dalších vznikla z prastarých cest pro moai. Ty leží víceméně v jejím směru, to znamená hlavami k jihozápadu, rovnoběžně s pobřežím, které cesta lemuje. Předpokládali jsme, že je pád zastihl během putování k ahu.

Pokud tomu tak bylo, měla tam někde vespod být cesta, po níž si moai vykračovaly. Kde ji ale hledat?

Nejjednodušší se zdálo pátrat přímo u základen ležících obrů. Tam bylo poslední místo, kam sochy došly. Od té doby s nimi až na výjimky nikdo moc nehýbal.

V té souvislosti nám Sergio Rapu vysvětlil, že přímo pod padlými sochami očekává terén zachovalý z doby jejich pádu a možná i zbytky původních rostlin. To je ale náplň práce pro rozsáhlejší vykopávky, které plánuje v budoucnu. Nás čekalo pátrání po cestách.

Vybrali jsme si jednu z ležících soch a archeologové Gonzalo a Arne u její paty vytyčili obdélník, kde chtěli začít s kopáním. To mělo dát odpověď na otázku, jestli moai potřebovaly pro přesun zvlášť upravené cesty. Výpočty i náš pokus ve Strakonicích naznačovaly, že ne. Neudělal jsem ale někde v úvahách chybu? Konečnou odpověď nám mohl dát teprve delší průzkum. Byl jsem velice zvědav.

Když archeologové vytyčili hranice výkopu, odstranili domorodí pomocníci drny a začali opatrně odebírat vrstvu země.

První, co jsme objevili, byly dva středně velké kameny, každý na jedné straně podstavy. K čemu mohly sloužit? Nejsou to snad podkladní kameny, které prý domorodci podkládali pod hranu moai kvůli snadnějšímu pootáčení? O něčem takovém vykládal stařec Leonardo na Tahai. Moc jsem mu tehdy nevěřil, i když tu možnost bylo třeba připustit. Jestliže to opravdu jsou Leonardem popisované toki haka pororeko moai - kameny pro pootáčení moai -, celá situace se změní, a to značně.

Představil jsem si, jak by takový posun sochy probíhal: Naklonit sochu a podstrčit ze strany plochý kámen. Jak asi vypadal? Aby šel vsunout pod zvednutý okraj podstavy, musel být placatý. Měl by být i lehký - při rychlosti, jakou se socha kývá, jej nemohlo obsluhovat moc lidí. Nejlépe jeden.

A co zamačkávání? Kámen musel být tak velký, aby rozložil tlak dopadajícího obra. Pak ale překlenul větší kus terénu a na jeho nerovnostech byl pro dopad hrany sochy připraven jako cihla pro úder karatisty. Po dopadu by praskl. Pokud by nebyl dost tlustý. Ale jestli byl velký a tlustý, byl i náležitě těžký. Kolik lidí by ho muselo vsouvat pod kmitající postavu?

Hned se samozřejmě rozvinula debata, co a jak. V palbě dotazů a nových teorií mi nebylo dobře.

Kameny vězely hluboko v zemi a pomalu začal převládat názor, že domorodci dopředu položili střídavě kameny, a tím připravili soše cestu. Než jsem stačil domyslet všechny důsledky, které by mělo přijetí tohoto názoru pro náš pokus, napadla mě spásná myšlenka. Porovnal jsem vzdálenost kamenů a šířku podstavy ležící sochy. Podstava byla užší. Čepy k pootáčení moai to tedy nebyly. Debata utichla. S ulehčením jsem si oddychl a sledoval dál práci kopáčů.

V průběhu dne jsme v mezeře mezi objevenými kameny narazili na celé pole menších a níže položených. Opět otázky. Je

to povrch dlážděné cesty nebo něco jiného? Poučeni z minula jme se rozhodli počkat se závěry na další nálezy a zvětšit velikost výkopu.

Moai si nevytešu

Rozšiřování výkopu postupovalo pomalu, proto jsme se s filmaři vydali na prohlídku nepříliš vzdálených kamenických dílen na Rano Raraku. Nejprve jsme stoupali po svahu diluviální suti - písku a kamení uvolněných zvětráváním sopečného tufu skalisek nad námi. V řídké trávě tu všude kolem ležely úlomky xenolitu, tvrdého nerostu, používaného dávnými kameníky jako nástroje k výrobě soch. Říká se jim toki - sekerky toki.

Při první návštěvě tady jsem nemohl najít ani jedinou a v duchu jsem už obviňoval turisty, že si je všechny rozebrali jako suvenýry. Křivdil jsem jim. Ne, že by byli tak ukáznění, ale úlomky xenolitu prostě vysbírat nelze. Jak zvětrávají tufové stěny kráteru, vypadávají z nich stále nové a nové kameny, jež jsou součástí sopečného tufu. Dodnes jich tu jsou tisíce.

Brzy jsme minuli turistický chodníček, který jsem už znal z minulé návštěvy, a nedočkavě zamířili výš hustou nepoddajnou travou. Sahala nám často do pasu a nesmírně ztěžovala výstup, ale zvědavost mě hnala dopředu.

Z domova z časopisů a knih jsem si pamatoval několik působivých záběrů z těchto míst. Nezklame mě skutečnost? Nezklamala. Obrovská tmavá těla soch v různých stadiích rozpracování jako by na nás odevšad padala. Byli jsme skutečně obklopeni desítkami kolosů a stále se na všech stranách objevovaly další a další.

Když opadlo první očarování, začal jsem pečlivě prohlížet jednotlivé sochy. Chtěl jsem vědět, jak vznikaly. Sochaři nejprve označili celkový obrys, a potom vymodelovali tvář a přední část trupu. Potom přišly na řadu boky a opracování dlouhých uší a rukou s dlouhými prsty složenými na břiše.

Poté odstranili ze všech stran odtesaný materiál a jenom ve spodní části zad ponechali spojení s mateřskou skálou. Rozbitím tohoto týlu byla moai osvobozena. Následovalo její spuštění po svahu dolů a zarovnání nedodělaných zad. To už ale socha stála.

Teprve potom nastal nejdůležitější okamžik - transport dokončené sochy na její místo na některé z plošin ahu, a to bez sebemenšího poškození pečlivě vyhlazeného povrchu.

Jak to domorodci dělali - toť právě ta otázka, kolem níž se pořád točíme. Tváří v tvář ležícím obrům a samozřejmě i té největší soše, která měří 21,80 metru, jsem si náhle připadal stísněně. Tady mi moai připadaly nejčistší, jako obři zkamenělí v okamžiku zrození. Neokázalí, neokoukaní, světa neznalí, a přesto majestátní, jak tu leželi jeden přes druhého. Jejich obdivuhodní tvůrci je totiž tesali ve všech možných pozicích - hlavou nahoru, dolů či na stranu, jak jim to právě nejlépe vycházelo.

Když jsem si je tak prohlížel, ty mnohatunové kolosy strnulé v jediném okamžiku, napadla mě strašlivá myšlenka: dá se jimi vůbec pohnout?

Pochybnosti zaplašené prvními dojmy z ostrova a z cesty na mě zaútočily nanovo. Náhle jsem si připadal jako znesvětitel věčného odpočinku spících obrů, troufalec, který zapochyboval o jejich nadpřirozeném původu a moci. Nejsem tady, milé moai, jako nezúčastněný obdivovatel, ale přivedla mě sem zvědavost a odhodlání rozbít mýtus o vaší nadpřirozenosti.

Lidský červe, budeš pykat za svou troufalost!

Opravdu ve mně byla malá dušička. Pode mnou, po stranách i nade mnou, všude obrovská vyčkávající kamenná těla. Už jsem se nedivil autorům, kteří transport soch prohlašovali za neproveditelný. Když tady takhle stáli a proti nim armáda golemů čekajících na tajemný povel a neznajících slitování.

Pak jsem přišel k jedné obrovské hlavě, které chybělo tělo. Vzpříčena ve strmé skalní průrvě ji ještě s jedním gigantem celou vyplňovala. Ten druhý zase neměl hlavu. Teprve po chvíli zkoumání jsem si uvědomil, že jde o zbytky jediné obrovské moai, přeražené strašlivým pádem odněkud shora. Zřejmě se kdysi při spouštění utrhla, a jak letěla průrvou, narazila na skálu a křehký tuf nevydržel. Dávným kameníkům asi taky přes dlouholeté zkušenosti vždycky všechno nevyšlo. Nebo že by sochy stěhovali bohové? Ale ti přece nedělají chyby!

Sergio Rapu, který sochy dobře znal, později při jedné debatě můj dohad potvrdil. Nevím, co tehdy udělali s viníkem, ale mně v mysli vytanula slova jednoho z chilských úředníků, že v případě pádu a přeražení sochy budu spolu s Gonzalem, který dojednával půjčení sochy k pokusu, zastřelen. Tento povedený žert nás s Gonzalem sblížil.

Kamenné sekerky toki ležely prakticky všude. I mezi nedodělanými kolosy. Čerstvé škrábance na okolních skalách

svědčí o neukázněnosti všetečných turistů, kteří si tu v chráněném areálu musí ze zvědavosti zkusit, jak to jde. Zvedl jsem jednu z ležících toki a prohlížel si ji. Měla odhadem dvě kila a měřila asi dvacet centimetrů. Na jednom konci přecházela v ostrou špičku, zatímco druhý pěkně sedl do ruky.

Nedalo se nic jiného udělat. Z čistě odborného zájmu, pochopitelně, jsem přistoupil ke skále, sevřel toki v pěsti a udeřil. Vzápětí mě do obličeje bolestivě zasáhlo několik odštěpků a k nohám mi spadl kus odloupnutého kamene. Dlaň mě brněla. Asi jsem v honbě za novými vědeckými poznatky vložil do úderu moc velkou sílu, a tak jsem usoudil, že by to jako ukázka mohlo stačit. Odštěpek jsem si chtěl vzít na památku, ale nešlo to. Pořád se mi v rukou drolil, až mi na dlani zbyla jen hrst hrubého písku. Povrchová vrstva tufu v lomech je opravdu velmi zvětralá.

Bohužel to samé platí i pro povrch moai. Pracovníci muzea v Santiagu, kde jsme museli žádat o půjčení sochy pro pokus, nás sice na pokročilý stupeň zvětrávání sopečného tufu upozorňovali, ale nevěřili jsme, že by to mohlo být tak vážné. Jestli nám takhle snadno odpadne kus podstavy od sochy, může to mít dost nepříjemné následky nejen pro sochu, uvědomil jsem si, a na čele mi přibylo o vrásku víc.

Zajímavé bylo, jak domorodci sopečný tuf tesali. Za léta práce v lomech získali samozřejmě spoustu cenných zkušeností, které jim dovolily tak primitivním nástrojem, jakým sekerky toki byly, vytesat stovky nebo dokonce tisíce kubických metrů skály.

Na nedodělaných sochách jsem si mohl pracoviště kameníků pečlivě prohlédnout. Nejprve nadělali ve skále rovnoběžné drážky asi tak po pěti centimetrech a jejich hřbety pak v kolmém směru zuráželi.

Při prolézání lomů jsem postupně našel řadu míst známých z fotografií. Na některých čekalo můj fotoaparát zklamání. Zatímco na starších snímcích byly jednotlivé sochy dobře patrné, teď mi ve výhledu vadila vzrostlá tráva. Od dob intenzivního chovu ovcí, kdy byl celý ostrov včetně úbočí Rano Raraku spásán, uplynula už řada let a vegetace se mezitím vzpamatovala. Mnohde jsem namísto malebných skupinek soch nalezl jen pár nic neříkajících balvanů vyčnívajících z tlustých polštářů nepoddajné trávy.

Postupující zelený koberec není jediným nepřítelem fotografů. Vlivem rychlého zvětrávání skal stékají při každém dešti dolů proudy písku a bahna, a to postupně utápí níže ležící sochy. Nánosy dávno neúprosně pohltily vykopávky první Thorovy expedice i místa, která odkryl Francis Maziere. Pro moai je to vlastně tak trochu štěstí, protože v zemi se proces zvětrávání zpomaluje a sochy jsou tak přírodou konzervovány pro příští pokolení. Thor i Sergio Rapu se shodli na tom, že pod vrstvami sutě odpočívá ještě hodně neznámých výtvorů.

ÚTERÝ 28. LEDNA 1986, SEDMÝ DEN POBYTU

Turistická invaze

Probudil jsem se do pošmourného deštivého rána připomínajícího spíš podzimní plískanice na Šumavě než tichomořský ostrov. V noci zuřila bouře a průtrž mračen hnaná prudkými poryvy větru mě před svítáním několikrát vzbudila. Počasí tu tedy dokáže být i nevlídné. Většina z nás dostala z té prudké změny lehkou rýmu. Zatím jsme na ostrově zažili jen několik májových sprškek, trvajících nanejvýš půl hodiny, a sluníčko, které vždy vzápětí vysvitlo, rychle všechny louže vysušilo a prohřálo vzduch. Dnes celá zátoka před přístavem i oceán mizely v sychravé šedi mrholení a nepříjemné lezavé vlhko se vkradlo i do hotelu.

Nenadálé přistání obrovské zaoceánské turistické lodi, která zakotvila několik kilometrů od břehu, působilo v této náladě jako příjemné zpestření pochmurného dne. Velké nafukovací čluny s turisty se od časného rána neúnavně probíjely běsnícím příbojem do tišiny přístavu, aby vzápětí zamířily pro další nedočkavce.

Moc jsem turistům tu plavbu na rozbouřeném moři nezáviděl, ale jim to zřejmě nevadilo. V přístavu jich už byly stovky a mezi domorodci propukl tvrdý boj o zákazníky. Taková loď u ostrova přistane jednou, nanejvýš dvakrát do měsíce, a zůstane jen na den či dva. Krátký pobyt musí ostrované využít, aby prodali co nejvíc suvenýrů, které pro podobné příležitosti vyrábějí. Turisté, které sem dováží pravidelná letecká linka, představují jen zlomek příjmů proti takovémuto náporu. Kdo neprodává, snaží se alespoň pronajmout koně, auto nebo motocykl k projížďce ostrovem. Nově příchozí jsou zvědaví na podivuhodné památky a na tom se musí vydělat živobytí pro několik dalších následujících týdnů. Soukromým pronajímatelům vozidel suverénně berou dobré obchody majitelé hotýlků, kteří v takové situaci pohotově přistaví své malé luxusní naleštěné autobusy Mercedes.

Náš program příjezd lodi nijak neovlivnil. V plánu jsme měli pokračovat ve vykopávkách pod Rano Raraku. Všichni jsme byli zvědaví, co včera objevené kameny představují. Cestu? Snad ne. Dnešek by mohl odpověď aspoň naznačit. Pokud se ovšem neobjeví další záhady.

Po snídani jsme za drobného mrholení vyrazili na druhý konec ostrova k našemu pracovišti. Než jsme projeli vesnicí, znovu spustil déšť a z oblohy visely provazce vody.

V půli cesty jsme dohnali párek domorodců na motorce. Smýkali se po rozbahněné cestě jako při motokrosu. Náš řidič zastavil a pozval promočenou ženu, aby si přisedla. Nic nenamítala a spokojeně se vmáčkla do našeho plného džípu i s objemnou taškou. Řidič zařadil a vyrazili jsme na další cestu. Její partner nás v hustém lijáku pomalu následoval.

Po chvíli jsme dohnali další dvojici a scénka se opakovala. Trochu jsme se sesedli a pokračovali dál. Celkem jsme v téhle části ostrova jindy tak pusté potkali pět motocyklů a vždy jsme se zachovali jako džentlmeni. Nakonec nás jelo v pětimístném autě deset. Plus nářadí na kopání a pět velkých balíků našich pasažérek s čímsi tvrdým, co nás při každém nadskočení vozu na výmolech surově otloukalo. Nechtěl jsem být vlezle zvědavý, a tak jsem mlčky trpěl a čekal na vysvětlení.

K mému údivu jsme na našem pracovišti nezastavili, ale pokračovali dál. Zajeli jsme až ke vchodu do turistického areálu lomů na sochy. Tam jsem se také dověděl, proč domorodci vážili v tom nečase cestu napříč ostrovem. Déšť mezitím ustal a ženy na trávě rozbalily svá zavazadla. Vybalily a začaly rozestavovat stovky dřevěných i kamenných sošek moai a dalších bůžků v nejrůznějších velikostech. Že mě to hned nenapadlo! Kdo neprodal v přístavu, vyrazil čekat na turisty sem. Turisté z lodi přijedou na prohlídku kamenických dílen a zpracováni velkolepým dojmem rádi sáhnou do kapsy pro peněženku. Výrobci suvenýrů už mají své zkušenosti a znají psychologii zazobaného návštěvníka. Zřejmě se tady prodává dobře a vyplatí se být tu včas i s rizikem promoknutí. To konečně mohou přirazit k ceně.

Nebyla to silnice

Začali jsme znovu kopat. Najatí dělníci pracovali pod vedením Arneho a Gonzala, kterým asistovala mladá domorodá archeoložka Sonia. Byla jednou z těch, kteří vystudovali archeologii a vraceli se pomáhat Sergiovi při odhalování historie ostrova. Thor k vykopávkám samozřejmě každý den přijížděl. Dohlížel na práci, diskutoval s archeology o nálezech a o dalším postupu.

Byl zcela určitě z nás všech nejzaměstnanější. Během dne nás pokaždé navštívila spousta zvědavců, kteří chtěli vidět živého Thora Heyerdahla. Ti lépe informovaní mu nosili jeho knihy k podpisu a setkání se slavným badatelem a cestovatelem tady na Rapa Nui považovali za zlatý hřeb zájezdu, navíc nezahrnutý v ceně. A tak Thor podepisoval své knihy, které se tu v rukou turistů objevovaly ve všech možných jazycích, a ochotně odpovídal na otázky.

Během těchto dnů, kdy jsem jej mohl celou dobu zpovzdálí sledovat, má úcta k němu ještě více vzrostla. Ve svých jedenasedmdesáti letech vydržel nepřetržitě stát na ostrém sluníčku ve vysilujícím vedru, a přesto se tvářil spokojeně. Odpovídal každému, a pokud jsem si všiml, nikdy nikoho neodmítl. Kromě turistů jej každý den zpovídali novináři, kteří chtěli znát datum a místo plánovaného pokusu. Přímo z Norska společně s námi přicestovali dva, a pokud jejich červená toyota nezaparkovala přímo u našich aut, sledovali nás alespoň zpovzdálí každý den.

Jak vykopávky postupovaly a ze země vykukovaly stále nové kameny všech velikostí, náš údiv rostl. Žádná silnice, žádné kamenné čepy pro pootáčení soch, nic takového. Rozšířený a dokončený výkop odkryl velký kamenný kruh s vnitřkem vyplněným kameny. Ty po obvodu měly kolem třiceti kilogramů, zatímco ve středu ležely naskládány daleko menší. Na několika místech úplně navrch spočívalo několik sekerek toki.

Všechno nasvědčovalo tomu, že jsme objevili jakýsi podstavec pro sochu. K čemu sloužil? Socha tady patrně měla nějaký čas stát na svém kamenném lůžku a proti pádu byla zaklínovaná tvrdými toki, zatlučenými do mezer podstavce. Byl transport moai přerušován a socha postavena na provizorní základy například za deštivého počasí, kdy se tu všechno změní v bláto a doprava by nebyla možná? Snad ano. Každopádně cesta to nebyla. Sergio Rapu rozhodl, že bude později ve vykopávkách pokračovat. Snad v budoucnu pomohou při hledání správné odpovědi.

Sochu máš...

Naše pozornost se soustředila na jiný problém. Od prvního dne jsme při prohlížení soch pátrali po moai, která by šla použít pro plánovaný pokus. Ještě před nedávnem jsem se naivně domníval, že nebudeme ve výběru příliš omezováni. Samozřejmě jsem věděl, že nebudeme moci použít některou z nedohotovených soch z lomů. V úvahu nepřicházely ani zpola zasypaní obři na úbočí Rano Raraku nebo sochy na rekonstruovaných plošinách ahu.

Skutečnost byla mnohem horší. Z těch sedmi set soch na ostrově (které tehdy byly známé - pozn. autora) nám jich Sergio Rapu nabídl pouhých dvacet. Víc jich opravdu k mání nebylo. Desítky padlých kolosů, ať už na rozbořených ahu, či jen ležících podél cest jsou chráněny právě v této poloze a nesmí se jimi hýbat. Z dvaceti zbývajících některé vyloučili filmaři, protože je neobklopovalo odpovídající prostředí, a z těch, co zbyly, jsem si už bohužel nemohl vybrat. Patřilo mezi ně i několik z patnácti soch bývalého největšího ahu ostrova - ahu Toga Riki, které ležely zurážené v hromadách obrovských balvanů, tak jak je tam velká přílivová vlna v roce 1960 vrhla. Z konkursu jsme dále vyloučili ty, které měly odštípnutou nebo pokročilou erozí deformovanou podstavu.

Výsledek hledání byl tedy žalostný. Teď už bez úsměvu jsem vzpomínal na jednání s pracovníky muzea. Na náš

požadavek, aby nám poskytli sochu pro pokus, reagovali tehdy zdvořilým, ale rozhodným ne. Když jsme si pak po dvouhodinovém přesvědčování povolení odnášeli, připadali jsme si jako vítězové. Měli jsme za sebou vysilující jednání, během něhož si jinak vždy pečlivě oblečený Gonzalo sundal sako a zničeně povolil kravatu a Thor, v každé situaci klidný a vyrovnaný, zatínal pěsti, lámal klouby a obracel oči v sloup nad neústupností úředníka.

To ještě pořád nebylo to nejhorší. Téměř jsem utrpěl šok, když jsem pokradmu vyslechl tichou poradu Thora a Arneho: "Jestli nám sochu nepůjčí, nemá smysl brát Pavla s sebou na ostrov." Kdyby bylo v ten okamžik nastalo zemětřesení, zděsil bych se určitě méně. "To je má účast ve výpravě ještě teď tak nejistá?" tázal jsem se sám sebe.

Představa návratu domů po třech dnech trvání cesty uvedla můj mozek rázem do stavu nejvyšší pohotovosti. Jako při zkoušce ve škole. Teď anebo nikdy. Jde o všechno!

Využil jsem tehdy chvilky rozpačitého ticha a nabídl možnost, že bychom si tedy mohli na ostrově udělat sochu vlastní. Měl jsem na mysli betonovou kopii podobnou té ze Strakonic. Můj nápad se nikomu nelíbil. Thor chtěl pokus s pravou moai a pracovníci muzea si konečně uvědomili, jak by jejich postup a odmítnutí norského badatele hodnotila světová veřejnost.

Souhlas jsme tedy nakonec získali, ale podmínek a omezení bylo tolik, že jsme si sochu stejně vybrat nemohli. Se smutkem jsem vzpomínal na tu naši doma.

Když Sergio viděl naše rozpaky, ustoupil a nabídl nám jednu ze stojících soch. Nečekali jsme na nic a jeli se na ni podívat - pochopitelně tak, aby si nás nikdo nevšiml.

Docela mi vyhovovala. Měla čtyři metry a hmotnost tak deset tun. Pro zkoušku nanečisto, na níž jsme se už předtím společně dohodli, nám nabídl jednu ze starých soch ve vesnici. Sloužila už léta jako ozdoba jednoho z novodobých pomníčků, a za čas bude asi jednou z těch dvou před opraveným kostelíkem. Teď jsem už pochopitelně neumělé kresby moai na architektově skice nového kostela nepovažoval za žertík nějakého výtečníka. Zatím ale socha ležela na plácku za zdejší poštou.

Večer při návratu do hotelu jsme si ji jeli prohlédnout. Protože už stejně nebylo z čeho vybírat a zdála se až na podstavu celkem zachovalá, souhlasil jsem. Zkusíme to s ní. Na příští den jsem dostal volno, abych mohl připravit všechno potřebné pro pokus, který jsme naplánovali na pozítří.

Konečně se tedy začalo něco dít. Rázem jsem si přestal stěžovat na nevytíženost. Přes to všechno mi v hlavě namísto vznešených myšlenek a moudrých rozhodnutí, na která ostatní právem čekali, zněl neodbytný rým: "Sochu máš, tak se snaž!"

STŘEDA 29. LEDNA 1986, OSMÝ DEN POBYTU

Čeho se bojíš?

Je zajímavé, jak člověka, když nadchází nějaká zkouška nebo rozhodující okamžik, zrazuje zdravý rozum. Tak tedy zítra. Zítra, za necelých čtyřiadvacet hodin, proběhne náš první pokus se skutečnou moai. Okamžik, o kterém jsem čtyři roky snil, je na dosah ruky a já najednou cítím, že mám strach. Obyčejný lidský strach.

Znovu a znovu si opakuji: Vždyť daleko větší socha nám už jednou chodila, nepadla, nikomu se nic nestalo, tak čeho se bojíš? Pádu? Ostudy? Poručte ale pochybnostem, aby neobtěžovaly! Dokud to byl jenom sen, pohrával jsem si s představou, jak obrovský kamenný kolos se strnulým výrazem ve tváři krok za krokem majestátně postupuje vpřed za výkřiků tahačů. Žádná rizika nebo problémy jsem si nepřipouštěl. Teď je tomu právě naopak. Zítra mě čeká pětitunová moai - prcek, který nedosahuje ani tří metrů výšky, a mě napadají stále nové potíže, které mohou nastat.

Volný den jsem využil k podrobné prohlídce sochy a místa pokusu. Přeměřil jsem šířku a hloubku podstavy i ostatní proporce sochy. Zbytek dne jsem strávil s kalkulačkou a poznámkovým sešitem. Musel jsem vypočítat potřebný počet tahačů a promyslit celý průběh pokusu. Počet tahačů chtěl vědět Thor, aby mohl na zítřek objednat lidi.

Na naklánění sochy mi vyšli nanejvýš tři a na pootáčení pět. Uvidíme zítra.

ČTVRTEK 30. LEDNA 1986, DEVÁTÝ DEN POBYTU

První krok

Nadešel dlouho očekávaný den, který patřil v našem programu prvnímu experimentu se sochou moai. Na malé soše jsme si nejprve potřebovali ověřit pár základních postupů, abychom mohli bez obav zahájit souboj s pořádným mackem. Je sice pravda, že dva metry sedmdesát pět centimetrů nepředstavuje žádného obra, ale přece jenom pět tu je

pět tun.

Když nás k ní předevčírem Sergio přivedl, ptal se mě a Thora, zda je vhodná pro pokus. Tak, jak ležela, vyhlížela robustně, což bylo dobré, a také její materiál zněl na poklep solidně, nezvětrale. Horší to ale bylo s její podstavou. Čněly z ní dva výrazné nepravidelné hroty, téměř souměrně umístěné blízko středu podstavy. Prozrazovaly, o kolik délky připravila sochu neúprosná eroze.

Nezdálo se mi sice, že by při postavení měla kvůli nim socha mít velký náklon nebo dokonce padat, ale hrozilo, že při pootáčení budou výčnělky rýt do země. Nemohl jsem ji ovšem odmítnout, vždyť kde bychom našli jinou?

Odpověděl jsem tedy, že to s ní můžeme zkusit, když odstraníme hroty. Nad mým návrhem urazit je a zarovnat podstavu paličkou a majzlíkem archeologové přímo šíleli. Takový zásah by pro ně byl něco jako rouhání. Pokud by prý vůbec něco přicházelo v úvahu, pak jedině dobetonovat chybějící část základny. Ani v tom nebyli moc jednotní.

Thor nás rozsoudil kompromisem, který jsme jednohlasně přijali: "Uděláme zkoušku, a když uvidíme, že hroty opravdu překážejí, bude se betonovat."

Hemžení lidí kolem sochy uložené na plácku za poštou připomínalo malou pouť. Hloučky domorodců i turistů, ale hlavně novinářů postávaly a debatovaly. Když jsme dojeli na místo, novináři nám vyrazili s úsměvem na tváři vstříc. Zdálo se mi, že Thor z nich žádnou velkou radost nemá. Nedal však na sobě nic znát a začal odpovídat na jejich dotazy.

Socha zatím spočívala na mohutném rámu z tlustých kmenů, který sloužil jako zpevnění při jejím zdvihání a převozu. Prozatím nám nevadil, a tak dostal čekající jeřábník pokyn k přesunu. Postavil sochu i s rámem, teď už nastojato, na místo, které jsem si včera po pečlivém prošlapání celého plácku vybral. Plácek byl totiž na svahu s přibližně pětiprocentním sklonem a četné výmoly měly úhel stěn ještě o něco větší. Pád sochy bylo to poslední, co jsem si v té chvíli mohl přát, a proto jsem hledal tak dlouho, až jsem našel nejvhodnější trasu.

Proti ostrovanům nic nemám, naopak. Čím víc jsem je poznával, tím lépe jsem s nimi vycházel a začal si jich vážit, ale jejich pracovní tempo mě ničilo.

Z plochy desetkrát deset metrů určené pro pokus jsem potřeboval odstranit trávu. Dvě hodiny pět mužů stálo a čekalo, až přijde chlapec s motorovou sekačkou. Drží totiž spolu a umožnili přivydělat kamarádovi. Přenesení sochy silným autojeřábem o patnáct metrů a vztyčení trvalo celé dopoledne a asistovalo při tom deset pomocníků - vazačů. O budoucích těžkostech s tahači jsem v té chvíli neměl naštěstí ani tušení. Gonzalovi neušla má netrpělivost a zajímal se, jestli se u nás pracuje rychleji. Musel jsem vynaložit hodně diplomatické vynalézavosti, abych neurazil.

Když moai konečně stála, nepůsobila v dřevěném rámu moc dekorativně, což vadilo jen fotografům. Nám nikoliv. Zajímalo mě, jestli stojí dost pevně. Na zemi spočívala sotva třetinou plochy základny, a když jsem do ní silně zatlačil, ochotně poslechla a pohnula se, ale nepadla.

Když to Thor uviděl, rozhodl, že napřed opravíme základnu a samotný pokus odložíme. Určitě mu vadilo to množství zvědavých lidí kolem, a hlavně přítomnost tolika novinářů.

Přestat ale teď, když tu máme lana, autojeřáb, který může sochu jistit, i dost lidí na tahání? To se mi nelíbilo. Thor byl vedoucí expedice a jeho rozhodnutí jsme vždy respektovali, ovšem...

Začal jsem smlouvat: "Nebylo by dobré vyzkoušet ještě alespoň úvazky lan a rozestavení domorodců?" Začínalo mě totiž děsit množství těžkostí, které před námi náhle vyvstaly, a to jsme ještě nic neudělali. Co ještě přijde při samotném pokusu? Musíme přece konečně vyzkoušet všechno, co půjde.

Thor se na chvíli zamyslel, pak pokrčil rameny a souhlasně kývl hlavou. Určitě věděl, jak mi je.

Po hodné chvíli domorodci lana navázali a drželi je tak, jak měli. Podíval jsem se na Thora a tiše se zeptal: "Zkusíme to?" Z chumlu lidí kolem sochy sotva někdo něco postřehl, ale ve mně bylo všechno napnuto. Dovolí? Nedovolí? Už jednou dneska ustoupil. Ještě jsem ho dobře neznal, a proto jsem si jeho otálení s odpovědí vyložil jako váhání. Odpovědi jsem se dočkal, až když už jsem se začal pomalu stydět za to, co jsem si troufl. To byla poučná lekce. Prodloužil tu chvíli právě tak, jak bylo třeba, a pak kývl a dal pokyn filmařům. Jedeme!

To jsem už ani nedýchal.

Rychle!

Znamení tahačům, kteří už věděli, o co jde, a lana se za halasného halekání proměnila v napjaté struny. To bylo všechno. Socha nic!

Co je? Socha stojí jako přimrzlá, ani záchvěv. Ten okamžik byl jedním z nejhorších v mém životě. Proč to, u všech všudy, nejde? To mám za vyučenou.

Všichni po mně začali zvědavě pokukovat, co udělám. Vždyť jsem s ní přece před chvílí pohnul nepatrně sám! Našel jsem jediné možné vysvětlení. Domorodci sice lana napjali, ale netáhli naplno. Snad si mysleli, že je to jen nutný obřad, aby sochu posunula tajemná síla ze záhrobí - mana. Ještě před několika desítkami let věřili, že existuje.

Vysvětlili jsme jim, co bylo třeba, a následovalo nové znamení.

"Do toho!"

Opět mohutné povzbudivé "Hééj..." a lana se znovu napjala.

Zaberte, ksakru! A znova!

"Teď! Teď!"

Obr se konečně rozkýval.

Dal jsem znamení druhé partě u pootáčecích lan.

"Teď!"

Otočila se! Skutečně. Moai, opravdická moai na Velikonočním ostrově udělala po několika staletích první krok.

Rychle tahače na protilehlá místa. Připravte se na druhý krok.

"Teď!"

Kyv. A ještě jeden - už pořádný.

"Zaberte!" To byl pokyn pro otočení.

"Hééj... Táhněte najednou! Všichni současně! Teď!" A to už moai vysunula druhý bok dopředu a dokončila další krok.

"Chodí! Ona chodí!"

To stačilo. Víc dneska dělat nebudeme. Maruru - děkuji.

Koukám a vidím, jak ke mně přichází Thor. Zcela jiným krokem než před chvílí. To nejde přítel Thor, to kráčí šéf expedice doktor Heyerdahl, přistupuje ke mně, kamery předou, podává mi ruku a blahopřeje. A po něm další a další.

Úplně mě to zaskočilo. Asi jsem se netvářil tak, jak chtěli filmaři, ale co na tom. Vyšlo to. V hlavě jsem měl ještě zmatek a nervozitu z předcházejících okamžiků a zároveň radost a uvolnění. Přesně stejný pocit jako tenkrát ve Strakonicích, když náš model udělal první krok.

Teprve pak jsem si všiml, že ty rozzářené obličeje kolem mne nejsou masky nasazené pro účely filmování, ale že vyjadřují upřímnou radost, stejnou, jakou měli kamarádi ve Strakonicích. I Thor byl spokojený a živě debatoval s ostatními.

Jestli sochy kdysi po ostrově opravdu chodily, tak tohle byly od té doby první dva kroky. Dokázali jsme, že to jde, oni byli u toho a viděli to.

Úspěšně zakončená zkouška nám poskytla bohatý přehled nedostatků a poučení pro ty následující. Napříště už nebudeme sochu zabezpečovat jeřábem a jištění proti pádu převezmou lana v rukou domorodců. Podstavu sochy musíme opravit. Dva kroky jsme sice popošli, ale hluboké rýhy a vyrvané drny v trávníku výmluvně dokazovaly, že naše obavy byly opodstatněné.

Vytáhl jsem z kapsy zápisník a uprostřed shonu a povyku v rychlosti črtal nejdůležitější poznámky a zážitky. Lidský mozek rychle zapomíná i ty nejdůležitější věci, a proto jsem nosil malý sešitek stále s sebou a několikrát denně do něj zapisoval vše potřebné. Každý večer jsem sice vedl deník, ale nebylo to ono, jak už jsem se několikrát přesvědčil.

U stojící sochy se mezitím vystřídalo osazenstvo. Pan guvernér využil příležitosti a před televizními kamerami pronesl

projev o významu expedice a našich pokusů pro život ostrova a jeho obyvatel. K mikrofonu pozval i Thora a novináři měli hned o práci postaráno. Myslím, že Thor si z dnešního dne vyvodil svoje závěry. Při plánování zbývajících dvou experimentů už postupoval daleko obezřetněji a pohyb členů výpravy organizoval tak, aby nikdo nemohl zjistit, kde a kdy pokusy proběhnou.

Dnešní den mi přinesl ještě jeden mimořádný zážitek. Překonal jsem strach o svá spálená předloktí a před večeří se šel s ostatními vykoupat do slaných vod Tichého oceánu. Ruce jsem měl sice ještě oteklé, ale při dotyku už tolik nebolely.

Přístup do vody je po celém pobřeží ostrova kromě vzdálených pláží Anakena a Ovahe obtížný. Ostré útesy a divoký příboj ohrožují zdraví a dokonce i životy plavců. Ostrované z vesnice proto využívají ke koupání poměrně klidnou tišinu místního přístavu, ale ani tam není koupání úplně bezpečné. Metrové i větší vlny dovedou neopatrným plavcem pěkně smýknout po kamenech a ostrých úlomcích lastur číhajících mnohde těsně pod hladinou. Neobutý bych tu do vody nevstoupil.

Vyzbrojen potápěčskými brýlemi jsem odhodlaně skočil do podivuhodného podmořského světa a začal pátrat kolem sebe. Po několika tempech jsem strnul. To mě sluníčko tak popletlo, že jsem si zapomněl svléct košili? V průzoru brýlí jsem na svých rukou viděl volně vlající rukávy. Kdepak, košile, to je přece moje kůže, uvědomil jsem si vzápětí. Předloktí se mi takhle pěkně odmočila a vcelku sloupla. Od té doby jsem s nimi potíže neměl.

PÁTEK 31. LEDNA 1986, DESÁTÝ DEN POBYTU

Spojení s domovem

Ještě včera večer Thor rozhodl, že zatímco ostatní pojedou pokračovat ve vykopávkách, já se dvěma domorodci budeme dneska opravovat podstavu sochy vrstvou betonu.

Ráno jsme si ve skladu guvernérova úřadu vybrali betonářskou ocel, cement a potřebné nářadí, a auto nás odvezlo na místo. Socha stála. Jeřábník, který ji měl včera položit, prý neměl čas, ale dnes určitě přijede.

Vyložili jsme věci a rozhodli se čekat. Dlouhou chvíli jsem si krátil pozorováním žen, které seděly opodál u budovy kulturního střediska a cosi kutily. Zašel jsem se mezi ně podívat, protože mě ruční práce ostrovanů velice zajímaly.

Opětovaly můj ozdrav: "Ia orana oe Tu-koihu."

Tu-koihu byla má nová přezdívka, kterou mi domorodci včera dali. Překvapilo mě, jak rychle se zpráva o prvních krocích moai roznesla. Tu-koihu byl jeden z králů ostrova. Z jeho časů se také traduje počátek stěhování soch. Alespoň mi to tak včera po zdárném pokusu domorodí pomocníci vysvětlovali.

Udivil mě bohatý sortiment přírodních materiálů, které napohled nehostinný ostrov poskytuje. Například pro výrobu rohoží, tašek a košíku domorodci používají palmové listy a rákos totora. Tašky z něj připomínají ty, které jsou běžně k dostání v našich obchodech. Pro pletení nabízí svá vlákna také banánovník. Všiml jsem si, jak dva mládenci přivezli jeho tlustý kmen a začali loupáním oddělovat vrstvy, z nichž se skládá. Ty potom nařezali na úzké proužky a pečlivě očistili. Ženy z nich pak splétaly dlouhé pásy na čelenky a na sešívání klobouků proti slunci. Z mušliček, hojně poskytovaných oceánem, si navlékají bohaté tradiční náhrdelníky i prosté korále. Hotové výrobky od žen odebíral pracovník kulturního střediska, které zajišťuje jejich prodej na ostrově i vývoz na pevninu.

Už se blížilo poledne a jeřáb nikde. Moje pomocníky to nikterak nevzrušovalo. Seděli ve stínu a spokojeně debatovali.

Ani mně to koneckonců tak moc nevadilo - měl jsem alespoň čas vyřídit si záležitost, ke které jsem se dosud nedostal. Už jsem na ostrově hezkých pár dní a zatím se mi nepodařilo použít novinářskou legitimaci PRESS - COLEC, kterou mě vybavila redakce deníku Mladá fronta. Legitimace mi měla umožnit telefonování, telegrafování a dálnopisování do redakce na její účet, ale zatím mě všude - i na poště - odmítali s tím, že nic takového neznají. Doma na moje zprávy čekala rodina, čtenáři Mladé fronty a vůbec všichni, kdo mi se zařizováním cesty pomáhali a drželi palce.

Štěstí mi dnes přálo a úřadovnu Telex Chile, v níž by prý mohl průkaz PRESS - COLEC platit, jsem brzy našel. Usměvavá paní na můj dotaz přitakala. Ano, tuto legitimaci zná, ale jestli ji tady může použít Čechoslovák, tím si jista nebyla. Může se ale zeptat v Santiagu a pro odpověď si mám přijít odpoledne. Týden jsem hledal možnost, jak se spojit s domovem, a teď zase nejisté čekání. Nebylo to nic příjemného, ale co jsem mohl dělat.

Vrátil jsem se k soše. Pořád ještě stála a podle mínění domorodců tak měla zůstat ještě dlouho. Nadešla totiž doba oběda a bylo málo pravděpodobné, že by se jeřáb vbrzku objevil. Měli samozřejmě pravdu. Sochu jsme položili až k večeru.

Rafael, jeden z domorodců, udělal při pokládání zajímavou smyčku na laně, kterým sochu přidržoval ve vychýlené

poloze. Druhý konec uvázal ke stromu a vzniklo mu primitivní, ale pevné zdrhovadlo. Ostatní zatím rytmickým tahem sochu rozkývali a on ji vždycky zachytil v největším vychýlení, a když už chtěla padnout, jeřáb ji sám pomalu spustil. Něco podobného jem viděl poprvé, přestože ve vodáckém kroužku, kde jsem strávil mládí, jsem se naučil ledacos.

Betonáž jsme toho dne nedokončili, Rafael bude muset ještě zítra pokračovat.

K večeru jsem si zaskočil do úřadu s telexem. Čekalo mě tam milé překvapení - ze Santiaga povolili používání mé legitimace. Odeslal jsem okamžitě do Prahy krátkou zprávu s prosbou o potvrzení příjmu, a vzal si s sebou zásobu čistých blanketů. Vyplňoval jsem je pak přímo v terénu a při nejbližší příležitosti odesílal. Myslím, že Mladá fronta patřila k těm redakcím, které byly o průběhu expedice informovány nejlépe.

SOBOTA 1. ÚNORA 1986, JEDENÁCTÝ DEN POBYTU

Další otazníky

Rafaela a jeho druha jsme dnes nechali dokončit podstavu samotné. Jel jsem s ostatními zase pod Rano Raraku. Archeologové uzavírali vykopávky u první sochy a část jich začala pracovat u další. Najdou cestu, podstavec nebo něco takového? To ukáží příští dny.

Filmaři chtěli využít ranního sluníčka k natáčení soch při turistickém chodníčku na úbočí sopky. Šel jsem s nimi obtěžkán neskladným stativem pod kameru. Když jsem nebyl zaměstnán svými povinnostmi, snažil jsem se pomáhat tam, kde bylo třeba. Měl jsem tak dost příležitostí proniknout do práce ostatních a lépe je poznat. Dověděl jsem se například, že Cezar, fotograf, je čistokrevný jihoamerický Indián - Kečua -, který po studiích architektury v Paříži přesídlil natrvalo do Švédska. Zjistil jsem také, že Anders miluje moderní hudbu a je diskžokej.

Skupina asi třiceti moai částečně vyčnívajících ze suťového svahu pod kamenickými dílnami Rano Raraku vytváří spoustu pěkných zátiší, vyhledávaných fotografy. V okolí je soch daleko víc, ale jsou popadané, částečně zasypané a zvolna je pohlcuje nezadržitelná travnatá pokrývka.

Pustil jsem se znovu do pečlivé prohlídky soch podél chodníku. Jejich průměrnou výšku jsem odhadoval na dvanáct až patnáct metrů. Odhad mi značně ztěžovalo to, že zhruba polovinu těla měly v zemi. Tihle obři už vlastně byli na cestě. Po spuštění z lomů je tady vztyčili a kameníci jim otesali ze zad zbytky mateřské skály.

Škoda, že mi ani na ostrově nedovedl nikdo s naprostou jistotou říci, kdy která ze soch vznikla a zda bylo její nynější místo jejím konečným stanovištěm. Ty na úbočí jsou - jak už jsem řekl - vyšší, než je běžný průměr na plošinách ahu. Jsou také o něco štíhlejší a temena hlav mají tak úzká, že by je snad ani nemohly zdobit klobouky pukao. Ty prý zkrášlovaly jen sochy na plošinách ahu.

Vznikaly sochy na plošinách před těmito obry? Zdá se logické předpokládat, že velikost soch domorodci zvětšovali postupně, jak získávali zkušenosti a pronikali do tajů kamenického řemesla a umění dopravy. Protože nahoře v lomech leží sochy ještě daleko větší, ale nedodělané, myslím si, že to tak nějak bylo. V závěrečném období si tak podivuhodní sochaři mohli troufnout začít tesat i tu největší moai ostrova, 21,80 metrů vysokého obra, dodnes zanechaného rozdělaného v lomu. Opačný postup by byl méně logický.

Proč domorodci upustili od zdobení soch obrovitými rudými klobouky pukao, když jim tak slušely? Kam měly putovat tyto kolosy, uvězněné ve zvolna se sesouvajícím úbočí? Jsou různě nakloněny dopředu i dozadu. Proč? Úmyslně? Domnívám se, že ne. Patrně to nějak souvisí s přírodními vlivy, jako je pohyb suti způsobený stékající vodou a tektonickou činností.

Při návratu do hotelu jsme projížděli kolem rybářských domků u přístavu. Letmo, jen koutkem oka jsem z okénka auta zahlédl muže, jak na verandě jednoho domku čímsi neobvyklým opracovává větší špalek. Zatímco jsem rozvažoval, co to bylo a jestli mám či nemám vystoupit, ujel vůz pár set metrů.

Zpátky jsem se vracel sám a pěšky, ale za tu procházku to stálo. Postarší domorodec oblečený jen v sepraných kalhotách osekával asi metrové poleno teslicí. Seděl na lavičce a dřevo si přidržoval rukou na špalku před sebou. Jistými údery oddělával velké třísky a dřevo postupně dostávalo tvar.

Šlo mu to neuvěřitelně snadno a rychle. Člověk v takových situacích obvykle zatouží vyzkoušet si to taky. Tentokrát jsem naštěstí pokušení odolal a raději zůstal při pouhém obdivování. Sekerka, která tvarem připomínala spíše motyčku, byla na rozdíl od ní pěkně ostrá. Podobné jsem viděl na stavbách v Bulharsku, kde je používali na hrubé tesařské práce.

Požádal jsem muže o dovolení a pořídil si několik snímků. Během mé návštěvy ze špalíku vznikl polotovar metrové moai. Sekerka slouží jen k opracování hlavních rysů, dokončování a detaily provede ostré dlátko, stejné jako používají řezbáři u nás. Poděkoval jsem za vysvětlení, rozloučil se a vyrazil k hotelu bohatší o novou zkušenost.

Dobrou chuť

První prací, kterou jsem se musel chtě nechtě zabývat vždy po návratu z terénu, bylo praní prádla, které jsem měl ten den na sobě. Všudypřítomný jemný sopečný prach je každý den obarvil do červenohněda. Vířil při sebemenším vánku a usazen na všem v okolí čekal, až se někdo otře nebo zavadí o větvičku či stéblo trávy, aby se na ně snesl jako číhající dravec. Sprchování a praní patřilo k našim každodenním nutnostem. Teprve když prádlo viselo na šňůře, mohli jsme se věnovat dalšímu programu.

Dnešní večer jsme se chystali strávit u rodičů naší archeoložky Sonii. Sonia přijela svým dodávkovým volkswagenem a zavezla nás domů, do domku v zahradě plné banánovníků, papájí, kaktusů a kokosových palem s mohutnými zrajícími ořechy. Květiny na záhonech i pestré květy okolních keřů nám vydechovaly vstříc těžké vůně a pestrými svěžími barvami ostře kontrastovaly se sluncem spálenou vegetací venku za plotem.

Paní domu, Soniina matka, nás přivítala a pozvala k bohatě prostřenému stolu. Díky její výborné kuchyni, našemu hotelu i mé práci s prostými domorodci jsem si vytvořil představu o zdejším jídelníčku. Jedí tady hodně kuřat a ryb. Obojí se upravuje víceméně jako u nás. Rozdíl je ve způsobu ochucení. Na stole pokaždé stojí neodmyslitelná lahvička se silně pálivým chilli a při slavnostních příležitostech z jeho zelených lusků navíc připravují ďábelsky pálivou omáčku, která obsahuje olej, sůl a hlavně čerstvé, nadrobno nasekané zelené lusky chilli. Tato omáčka dodá každému pokrmu náležitou sílu. Z příloh jsem nejčastěji vídal rýži a brambory. kdy je také může nahradit žemle zdejší výroby. Aby strávník ani na chviličku nezapomněl, že je na záhadami obestřeném ostrově, jsou zdobeny reliéfem ptačího muže. Možná, že takovéhle zpestření pečiva vhodným námětem by potěšilo i naše spotřebitele a docela určitě děti.

Jídlo, to ovšem není jen maso a těstoviny. Ostrov leží blízko obratníku Kozoroha a příroda tu nabízí spoustu nejrůznějšího subtropického a tropického ovoce. Na stole se pravidelně objevují banány, ananasy, žluté a červené melouny, papáje. Jí se buď bez úpravy, nebo naopak důmyslně nazdobené. Půlka či čtvrtka samotné papáji se podává jako předkrm a k vybírání oranžové dužiny lahodné osvěžující chuti přímo ze slupky stačí obyčejná lžíce. Umně přepůlená se zubatými okraji, naplněná šlehačkou a kousky pomeranče, banánu, ananasu a třešní tvoří papája jedinečný pohár na závěr běžného jídla při slavnostních příležitostech. Mrkev, salátovou okurku, rajská jablíčka a další známou zeleninu jsem vítal jako připomínku domova. Proužky mrkve tady strávníci chroupají během jídla jako u nás slané tyčinky. Prý je to dokonce i zdravější.

Každý talířek se zeleninou a ovocem je zároveň malým uměleckým dílkem, které slouží ke zkrášlení stolu. Vzpomínám na jeden, na němž stál na počest Thora z proužků mrkve dovedně seskládán roztomilý malý vor KON-TIKI.

Během jídla se pije hodně ovocných šťáv a limonád. Neměl jsem sice ve zvyku ráno před snídaní vypít čtvrtlitr studené šťávy, ještě než se pustím do teplého čaje nebo kávy, ale podřídil jsem se zdejším způsobům už proto, že další příležitost k napití jsme měli až při obědě kolem půl druhé a žhavé sluníčko nemilosrdně vysušovalo organismus. Ostatním to vyhovovalo. Připočítám-li k pití předkrm, polévku, kompot a pořádnou porci hlavního chodu, vyjde dávka hodná vyhladovělého vlka čekajícího na Karkulku. Přestože jím nikdo z nás nebyl, vždycky jsme stejně všechno spořádali. Jí se tu totiž jenom třikrát denně.

Zdejší kuchyně zná i polévky. Převažují sice rybí, ale jednou mě příjemně překvapila pravá houbovka, srovnatelná s naší.

Slavnostní jídlo od běžného odlišuje především bohatší výzdoba stolu a hlavní chod, který tvoří langusta. Podává se podélně rozpůlená a stočená na větším talíři. Dlouhá tykadla a nohy s množstvím červených skvrn, tvrdých chlupů a ostnů visí z talíře na všechny strany. Krunýř langusty je kombinací zářivě červené a bílé a zdobí jej řady ostrých hrozivých bodlin. Sám o sobě tvoří nádobu na pečení langusty na žhavých uhlících a zároveň i misku, z níž se vidličkou vybírá chutné bílé maso. Langusta přechází na bříšku do žlutobílé až bílé. Když přemůžete první pocit, že máte před sebou velkého červenostrakatého pavouka, můžete začít hodovat. Jedlou část polijete jemnou omáčkou a vidličkou a nožem vybíráte maso. Není to ale jídlo k nasycení, protože jsou tam asi tak tři sousta. Pak ovšem přicházejí na řadu tykadla a chlupaté nohy, a k tomu je třeba trochu násilí. Nohy se odtrhnou od těla a v kloubu zlomí. Následuje silné trhnutí, až se jedna část stáhne jako bužírka a na druhé zůstane viset dlouhý tuhý sval. Pochoutka je na světě a je vynikající.

Podobně jedí domorodci i kraby. O tom jsem se přesvědčil, když jsem jednou na pobřeží chytil pořádného chlapíka s mocnými klepety. Donesl jsem divoce se mrskající a kroutící úlovek ostatním a těšil se, že jej přivezu vysušeného domů jako suvenýr dceři. Než jsem se ale nadál, jedna z dívek mu zaživa utrhla nohu a začala si na ní s naprostou samozřejmostí pochutnávat.

Kromě koní a krav pěstují na ostrově malé tmavé vepře. Moc jich ale není, za celou dobu pobytu jsme měli vepřové jen dvakrát.

Když už jsem řekl, že na ostrově pijí nejčastěji šťávy, kávu a čaj, musím pro úplnost prozradit i ostatní oblíbené tekutiny. Z alkoholických jsou to výborná vína z pevniny a pivo v plechovkách. Tvrdý alkohol slouží většinou jen jako aperitiv před jídlem, a to vždycky ředěný. Neředěný jem jej zažil jenom jednou při večeři na oslavu prvního kroku naší malé moai.

Po večeři nás pozval hostitel na nízkou verandu, kde byla připravena pohodlná zahradní křesílka, a nabídl nám chlazené nápoje.

Večerní pohoda přinesla vzpomínky i chvilku pro písničku. Do hebkého soumraku zazněly zdejší i ty ze vzdálených domovů. Arne a Gonzalo znali úžasné množství místních rapanuiských písní a s chutí je spolu s pozvanými domorodci zpívali. Na řadu samozřejmě přišly i švédské a norské popěvky, a pak, jak jsme pěli písně dokola, přišla řada i na mě. Nejsem moc dobrý zpěvák, ale tady šlo o čest české písničky, a tak se nedalo nic dělat. Musil jsem přece před mezinárodním publikem obhájit pravdivost rčení "Co Čech, to muzikant". Dlouho jsem neotálel a spustil Okolo Hradce. Pokud jsem mohl soudit podle ohlasu, česká písnička vysoce zabodovala.

NEDĚLE 2. ÚNORA 1986, DVANÁCTÝ DEN POBYTU

Výlet za klobouky

Naše druhá neděle na ostrově. Domorodí pomocníci měli volno jako všude jinde. My ne. Náš zdejší pobyt se každým dalším dnem zkracoval, a přitom toho ostrov nabízel ještě tolik k vidění. Tentokrát jsme podnikli výlet do největší kloboučnické dílny světa - za klobouky pukao -, na jedno zvláštní ahu a do podzemí ostrova.

Malá Sonina dodávka s námi zamířila k další ze známých sopek Rapa Nui, k proslulé Puna Pao. Cestou jsme si udělali malou zastávku u jedné zajímavé moai stojící nad vesnicí. Od ostatních ji odlišovaly dva páry rukou namísto obvyklého jednoho. Dávný umělec jí vytesal na břiše vždy dvě a dvě stejné ruce nad sebou s krásně propracovanými prsty. Proč?

To jsem se dověděl až po letech, když muzeum Kon-Tiki ukončilo svůj dlouhodobý výzkum. Dávní kameníci použili v tomto případě, zřejmě omylem, méně kvalitní kámen. Během transportu proto došlo k většímu úbytku podstavy, než počítali. Štíhlé elegantní ruce se tak ocitly příliš dole. Přísná kultovní pravidla donutila sochaře vytesat nový pár v náležité poloze.

Proč ale neodstranili původní pár rukou, je ve hvězdách. Buď náboženským představám zase tak moc nevadil, anebo to už z nějakého důvodu nestihli.

Jinou zvláštnost jsme před několika dny obdivovali poblíž turistického chodníčku na úbočí Rano Raraku. Jedna z tamních soch měla místo hlavy druhou menší moai. Jako by tvůrci z nějakého záhadného důvodu náhle změnili plány. Patrně během tesání objevili vadu v materiálu a chtěli rozdělaný blok alespoň částečně využít na výrobu menší sochy. To byla ovšem pouze moje domněnka.

Pominu-li ony sochy z prvního období, než kameníci přijali jednotný tvar moai, máme před sebou celou galérii různých zrůdiček - vousatých, tlustých, štíhlých a krátko- i dlouhouchých soch, které nám tu původní obyvatelé ostrova zanechali. Výběr je velký, i když rozdíly nejsou na první pohled příliš patrné.

Od čtyřruké moai jsme pokračovali k úpatí sopky Puna Pao porostlé jemnou řídkou svěže zelenou trávou. V minulosti tu pod tisícerými údery primitivních sekerek toki z červeného tufu vznikaly podivuhodné ozdoby soch - klobouky pukao.

Dodnes je tajemstvím, co tato zvláštní pokrývka hlavy představovala. Čelenku, paruku ptačího muže, neobvyklý účes či něco úplně jiného? Nevím. Vím jen, jak takové pukao vypadalo. Většinou šlo o válec nebo komolý kužel, na vrcholku často zakončený ještě jedním menším výstupkem. Při našich cestách po ostrově jsme je často viděli opodál rozvalených ahu i na hlavách nově vztyčených soch. Ty tam nedávno usadil autojeřáb.

Jak si ale s jeho zvedáním do výšky poradili dávní budovatelé, to je další z otazníků, které se vznášejí nad ostrovem. Největší klobouk má v průměru tři metry a vysoký je dva a půl metru. V literatuře se často uvádí jeho hmotnost - třicet tun. Pořádný macek. Osobně si myslím, že ve skutečnosti je mnohem lehčí. Červený tuf z Puna Pao je vlastně pemza, jejíž některé druhy plavou na vodě a potopí se, až když četnými póry nasáknou vodou.

Doktor Mulloy se domníval, že domorodci klobouk přivázali k ležící moai a vztyčovali je jako celek. Jiné teorie vysvětlují zdvihání klobouků pomocí ramp vedoucích k vrcholu sochy, které pak ostrované rozebrali a odklidili.

Obojí mi to připadá trochu pracné. Přikláním se k myšlence, že domorodci v průběhu doby vymyslili nějaký jednoduchý způsob zdvihání pomocí klád a lan. Vždyť na věže našich kostelů se také zdvihaly mnohatunové bronzové zvony a nikdo nemluvil o technickém zázraku.

První pukaa na Puna Pao nás čekala hned pod úpatím sopky a byly to úctyhodné kusy. Je zde i největší klobouk ostrova a spolu s ním několik o málo menších. Museli s ním počítat pro nějakou větší moai. Že by zde byla jakási obdoba? Největší pukao i sochy moai jsou dodnes v lomech nebo poblíž nich připraveny k transportu.

Gonzalo mě přistihl při prohlížení otvoru ve spodku na bok položeného pukaa. Z knih jsem věděl, že tento otvor lícoval na vypouklinu na vrcholu moai. Zatím jsem onu bouli na hlavě sochy ani otvor v pukau nikde neobjevil, až tady, a tak jsem chtěl využít příležitosti. Otvor byl tak velký a hlavně hluboký, že se do něj mohl vtěsnat dospělý člověk.

Gonzalo mi ochotně podal detailní výklad. Před zhruba čtyřiceti lety zde žil jeden podivín, který miloval pohled z těchto míst do údolí. Aby měl kde sedět a schovat se před deštěm a nepohodou, vysekal si ve dvou různě nasměrovaných klobouících takovéto komůrky... Raději jsem se svými vyčtenými znalostmi Gonzalovi ani nepochlubil.

Po krátkém výstupu jsme dosáhli vrcholu sopky a odtud se nám naskytl pěkný pohled do vnitřku bývalého lomu, kamenicko-kloboučnických dílen. Ještě tam leželo a zvolna se rozpadalo několik posledních výtvorů.

Jak vůbec byla pukaa dopravována z patnáct metrů hluboké propasti lomu? Strmé svahy kolem dokola znepříjemňují samotnou chůzi, natož dopravu takového břemene.

Kutálet? Do mírného svahu a po rovině docela určitě, avšak tady? Obrovský válec při jediné chybičce sklouzne a už jej nezadrží žádná představitelná síla, tím spíše křehké lidské paže. Rovněž spouštění klobouků z úbočí Puna Pao dolů na seřadiště, kde jsme obdivovali ty největší, je záhadou s velkým Z. Neřízený pád rotujícího kamenného válce není řešením. Co tedy?

"Víš, jak je tahali nahoru?" chtěl vědět Thor Heyerdahl, když jsme tam tak stáli a obhlíželi opuštěný lom.

"Ne, nevím. A ani si netroufám hádat," pokrčil jsem bezmocně rameny.

Později, až doma jsem se k téhle záhadě znovu vrátil. Se zavřenýma očima jsem znovu stoupal sotva znatelnou stezkou od velkých klobouků dole mezi menšími, které cestičku lemují, až k samé hraně kráteru. Ale vždyť přece...! Proč mě to nenapadlo hned.

To, že sochy zůstaly ležet na svahu Rano Raraku, je normální. Jejich tvar jim nedovoloval kutálení, které se přímo nabízí k dopravě klobouků. Ty ale možná zůstaly trčet na své cestě dolů právě proto, že nebyly valeny. Že by je domorodci pootáčeli nastojato stejně jako sochy, a to i po strmém svahu vzhůru i dolů? Možné to je. Každopádně i kdyby transport přerušili v kterémkoli okamžiku, pukao by vždy zůstalo na místě.

Klobouky pukao mi nedopřávaly klidu ani potom. Stále jsem se k nim vracel, až se nakonec na našem oblíbeném a osvědčeném místě pod restaurací Hvězda ve Strakonicích objevila další socha. Se svými třemi metry výšky byla menší než ta první, zato víc odpovídala skutečným moai. Kromě ní jsme vyrobili ještě betonové pukao.

Podzim roku 1986 potom patřil nové sérii experimentů. Celkem tři měsíce trvaly zkoušky, jak a kudy klobouk zvedat. Ovšem na závěr si už sehraný tým kamarádů poradil i s devět set kilogramů těžkým pukaem. Za dvě a půl hodiny dosedl slušivý betonový kloboučekna hlavu moai. Šlo to, k překvapení všech pochybovačů, pouze pomocí lidské síly a primitivních pomůcek, které si dávní ostrované mohli sehnat stejně snadno jako my. Možná ještě snáze.

Podivní strážci

Na vrcholu sopky Puna Pao jsme poobědvali a poté zamířili k další zajímavosti, která ležela na dohled. Bylo to slavné ahu Akivi. Sedm čtyřmetrových soch, jedna vedle druhé na plošině rekonstruované též doktorem Mulloym. Toto ahu má jednu zvláštnost. Na rozdíl od všech ostatních plošin směřuje k moři. Obyčejně jsou ahu k oceánu otočena svou zadní částí a sochy upírají pohled do vnitrozemí ostrova, u ahu Akivi je tomu naopak.

Znalec polynéské kultury K. Moerenhout, žijící na začátku 19. století, se domníval, že kamenní strážci ostrova označují hranici mezi mořem a pevninou a chrání ostrov před napadením z moře. Proč ale zády k moři? Podivní strážci.

Jeho originální myšlenku rozvinul strhujícím způsobem Ludvík Souček v knize Tušení stínu: "Připadám si jako barbar a svatokrádežník, odvažuji-li se takového přirovnání, ale nemohu jinak - sochy moai jsou postaveny naprosto přesně v místech, kam by zkušený velitel rozmístil své kulomety, očekávaje silný vzdušný výsadek nepřítele přibližujícího se zhruba od západu."

Co k tomu říci? Strážci se většinou stavějí k nebezpečí čelem a při záměně upřených pohledů soch za kulomety by byl spíše problém z ostrova uprchnout, než se na něj dostat.

První dojem z příjezdu k ahu Akivi je neobyčejný. Není to způsobeno velikostí soch, ta ostatně nepřesahuje čtyři metry, ani jejich počtem. Na návštěvníka zapůsobí strohost celého ahu. Představte si mírně svažitý travnatý terén, v okruhu několika kilometrů nikde nic a v té prázdnotě náhle stojí sedm pochmurných postav s pohledy upřenými na vzdálený oceán. Velkolepé, ale my jsme sem nepřijeli obdivovat nevšední náladu krajiny.

Moai v terénní úpravě?

Zdejší sochy jsou v několika případech zepředu vypodloženy plochými kameny. Kdyby tam nebyly, stal by se z úhledné řady soch vrávorající houf. Zešikmení podstav, které při postavení sochy na vodorovnou podložku způsobuje její předklon, jsme si všimli už dříve u moai ležících podél cest a na zřícených plošinkách. Jaký to mělo význam?

Tato otázka nepadla poprvé. Sergio Rapu už před časem pečlivě proměřil podstavy mnoha ležících soch a dospěl k názoru, že průměrná odchylka základny od horizontály činí pět až sedm stupňů. Část zešikmení měla samozřejmě na svědomí postupující eroze tufu a jeho přirozené vrstvení. Nebyl v tom však ještě jiný záměr?

Po dlouhé diskusi jsme se shodli na jediném vysvětlení: domorodci se tak patrně snažili usnadnit si transport soch.

Téměř od počátku mé práce s výpočty a malými modely moai mě trápila otázka, jakým způsobem moai překonávaly stoupání a klesání cesty. Z domova jsem věděl, že socha s poměrně zakulacenou podstavou, s takovou jsem také počítal při výpočtech, může bezpečně stoupat i klesat po pětistupňovém svahu. Na ostrově jsem se pak přesvědčil, že základny soch nejsou zdaleka tak obroušené, jak jsem se obával. To znamenalo, že skutečné sochy mohly překonávat kráčením větší svahy, než jsem prve předpokládal. Zešikmená podstava navíc mohla možnosti transportu ještě zlepšit. Díky mírnému předklonu by moai stála a šla i na takovém kopci, kde by ty s rovnou základnou už dávno padly. Pro cestu z kopce šlo pak sochu otočit a dolů by couvala. Je možné, že kameníci už při výrobě volili velikost sklonu podstavy podle terénu, v němž měla být socha transportována. Jednoduché a geniální zároveň. Bylo to ale jediné a správné vysvětlení?

Na další jsem přišel až po našich následujících experimentech. Nebylo to už v Rapa Nui, nýbrž doma. Když jsme jednou stěhovali sochu po měkkém terénu, začala se nám po otočce vždy sama od sebe hrozivě kývat dopředu a naznak. Příčinou byla rovná podstava, která při každém kroku dopadala na vyvýšený, dosud neumačkaný terén, kudy vedla cesta. Ten ji díky jejímu záklonu v okamžiku dopadu snadno odpružil zpět. Kdyby měl kolos předem mírný předklon, předsunuté těžiště by takový samovolný pohyb vyloučilo.

Naše cesta dále pokračovala k severnímu pobřeží ostrova, kde vznikl rozsáhlý jeskynní komplex Roiho. Mohutný proud lávy, který tudy tekl před necelými třemi tisíci lety, vytvořil rozsáhlý labyrint podzemních sálů a chodeb. Stropy mnohých dutin časem propadly a tím otevřely vchody do podzemního světa. Obyvatelé ostrova zde nacházeli úkryty před nepohodou i před nepřáteli, jak tomu nasvědčují četné archeologické nálezy.

Nepříliš hluboké propasti však měly i jiný význam. Po odklizení kamení z propadlých stropů získali domorodci ideální místa pro pěstování plodin, chráněná před prudkými větry - slavné podzemní zahrady.

Procházka rozlehlými tmavými sály a vzápětí úzkými spojovacími chodbičkami, které tu a tam ústily ven mezi sytě zelené hájky banánovníků, jež v propadlinách dodnes rostou, se mi moc líbila. Z každé zahrady se do okolních stěn rozbíhá množství jeskyní, většinou pečlivě zamaskovaných, a chodeb, vedoucích kamsi do nitra ostrova. Pokud zde opravdu existovaly ony tajné rodové jeskyně, bude jejich hledání práce pro armádu archeologů. Sesouvající se kamení a bujná vegetace, která roste na tlejících zbytcích odumřelých rostlin, zakryjí během krátké doby všechny stopy lidské činnosti.

Když jsme kvůli filmařům, ale i ze zvědavosti, prolézali jednotlivé dutiny, zarazila mě jedna věc. Ve zdánlivě suché vyprahlé krajině trpící nedostatkem vody bylo několik metrů pod povrchem poměrně vlhko. V takovýchto místech rozhodně ti, kteří zde hledali úkryt, netrpěli nouzí o vodu.

Množství odštěpků sopečného skla - obsidiánu, z něhož se vyráběly hroty oštěpů, seker i dalších zbraní, svědčí o tom, že se tady opravdu odehrávala část historie ostrova. Na Rapa Nui nikdy nežila velká zvířata, a proto byl smysl výroby jednoznačný - boj a lov příslušníků sousedního kmene. Ano, kvetl zde kanibalismus. Jeho počátky se datují až do doby po příchodu krále Hotu Matuy a jsou spojeny se jménem dalšího slavného krále, vůdce následující osídlovací vlny, Tu-koihu. Ten prý přivezl kromě tohoto hrůzného obyčeje i znalost dokonalejšího opracování kamene a pokročilejší zemědělství. Z jeho doby také pocházejí strašidelné postavičky moai kava-kava, které podle tradičního vyprávění Tu-koihu spatřil ve snu.

Ostrované vzpomínají na krále Hotu-Matuu s úctou. Nazvali po něm náměstíčko u přístavu a dodnes o něm zpívají podmanivé písně. Vzpomínají ale i na krále Tu-koihua, který sice podle našich měřítek žádný veliký osvícenec nebyl, ale co naplat - jiný kraj, jiný mrav.

Nesčetné dovedné řezby moai kava-kava jsou vyhledávaným zbožím a jejich prodej tvoří nezanedbatelný zdroj příjmů místních obyvatel. Dávno mrtvý král se tak postaral o chléb potomkům svých poddaných. Má i další zásluhy. V jeho době údajně začalo stěhování obřích soch moai. Když se to tak shrne kolem a kolem, byl to zřejmě významný vládce, vždyť mimo jiné dovedl svůj lid přes několik tisíc kilometrů vodní hladiny právě sem. A tak jsem ten titul Ariki (tj. král - pozn. autora) Tu-koihu, kterým mě ostrované poctili po prvních krocích sochy, přijal s úctou, potěšením a povděkem.

PONDĚLÍ 3. ÚNORA 1986, TŘINÁCTÝ DEN POBYTU

Druhý pokus

Beton na podstavě malé moai díky přísadám urychlujícím tuhnutí natolik ztvrdl, že nám nic nebránilo začít s přípravami na druhou zkoušku. Během ní nás potkalo tolik nového , že rozsahem i významem to byl vlastně úplně nový pokus.

Základny naší strakonické i této moai před vyspravením betonem byly víceméně zakulacené. Z výpočtů i z našeho pokusu doma vycházelo, že přílišné zaoblení je spíš na škodu. Kývání neusnadňovalo, a protože se socha při vychýlení nikdy neopřela až o kraj podstavy, dělala jenom malé krůčky.

Byl jsem proto víc než mile překvapen, když jsem se při prohlídkách soch v prvních dnech našeho pobytu na ostrově seznámil se skutečnými rozměry a tvary podstav. Základny byly rovné, nanejvýš jen téměř neznatelně prohnuté, a to i u soch značně vzdálených od lomů či na plošinách ahu. Jejich obroušení a zakulacení nebylo zdaleka tak velké, jak jsem při výpočtech doma předpokládal, což bylo slibné.

Pokus s novou rovnou podstavou, kterou jsme vytvarovali z betonu, nám měl tentokrát ukázat, jak mohly moai skutečně chodit.

Celé dopoledne jsem strávil na plácku za poštou, kde jsme prováděli první pokus. Místo nám už tehdy zcela vyhovovalo. S přípravou mi pomáhala parta známých domorodců vyčleněná z těch, kteří pracovali na vykopávkách. Měli se zúčastnit i budoucího velkého pokusu. Abychom na chystanou zkoušku zbytečně neupozorňovali, odjeli ostatní na protější cíp ostrova točit další ze slavných plošin ahu, záhadné ahu Vinapu. Stal jsem se sice na chvíli samostatným vedoucím, ale zároveň jsem přišel o jedinou možnost vidět toto zajímavé ahu na vlastní oči.

Název ahu Vinapu označuje tři sousedící plošiny, zřejmě jedny z nejstarších. Kromě přesné astronomické orientace, která svědčí o určité úrovni znalostí jejich tvůrců, jsou pozoruhodné zajímavou technikou, použitou při jejich stavbě. Připomínají víc než cokoli jiného pevnost Inků Sacsahuaman v Cuzcu, i jinde v Peru. Jednotlivé kvádry, vlastně desky, dosedají jedna na druhou s udivující přesností a mezery mezi nimi jsou téměř neznatelné. Kdo byli a odkud přišli stavitelé ahu Vinapu? To je rovněž jedna z dosud nevyřešených záhad ostrova.

Astronomické znalosti jsou nezbytné pro navigaci plavidel při výpravách po nekonečných pláních oceánu, ale na ostrově, který lze bez obtíží přehlédnout z jednoho konce na druhý a jehož obyvatelstvo získávalo obživu ze štědrých pobřežních vod, postupně upadly v zapomnění. Stejně tak v nových podmínkách upadala i odkudsi dovezená technika opracování kamenů a časem, nechť mi prominou, i pracovitost někdejších stavitelů a kameníků.

Slavné ahu jsem tedy s ostatními nenavštívil. Nebyl jsem ostatně na ostrově jako turista, ale pracovně. Abych měl možnost prohlédnout si je alespoň na snímcích, dal jsem svůj fotoaparát fotografovi našeho filmařského týmu Cezarovi, aby mi pořídil několik záběrů.

Sám jsem se spolu s domorodci věnoval naší hlavní, neméně zajímavé činnosti. Zčásti anglicky a hlavně pomocí náčrtků jsem jim vysvětlil, jak si co představuji.

Když nám autojeřáb sochu postavil a my odstranili dřevěný transportní rám, jenž ji hyzdil minule, museli jsme se postarat především o zajištění moai proti pádu. Pořád mi v hlavě ležel žert onoho chilského úředníka a svazovalo mě vědomí pozornosti, kterou nám veřejnost věnovala. Zoufale malá pevnost zvětralého materiálu soch mě neustále nabádala možná až k přehnané opatrnosti.

Už minule jsem si vyhlédl tři stromy pro uvázání jisticích lan. Mně se líbily, ale domorodci nesouhlasili, prý tenhle druh není pevný. Po názorné ukázce jsem jim musel dát za pravdu. Vnitřek zdánlivě solidního kmene tvořila z větší části dužina. Co by se dělo v případě kritické situace, jsem raději nedomýšlel.

Jisticí lana a zacházení s nimi jsme si potřebovali vyzkoušet, protože pro náležitou dramatičnost hlavního pokusu použití autojeřábu nepřicházelo v úvahu. Zvolil jsem pro tentokrát tři jisticí lana vedoucí od hlavy sochy do stran vždy po sto dvaceti stupních k nyní už spolehlivým stromům. S jejich pomocí by lidé, když by bylo třeba, měli padající sochu zadržet.

O lana jsem se bát nemusel. Jedenapůlcoulové tvrdé provazy z přírodního materiálu krásně žluté barvy jsme si přivezli z

pevniny. Domorodci prý dříve používali provazy splétané z lýka hojně tu rostoucího ibišku hau-hau. Výroba pevných lan nebyla tajemstvím pro žádnou ze starých kultur, a tak jsme otázku jejich volby nepovažovali z hlediska našeho pokusu za zásadní, i když musela splňovat několik podmínek. Musela být dost tlustá, aby se dobře držela v ruce. Ještě důležitější byly technické požadavky. Nesměla být příliš pružná, neboť pro naklánění i pootáčení sochy jsme za ně potřebovali pořádně zabrat silným energickým trhem, abychom využili výhodu rázu. Naproti tomu například u horolezeckých a jisticích lan je pružnost žádoucí. Padajícího člověka musí lana ubrzdit pokud možno plynule, a ne rázem.

My jsme potřebovali pravý opak. V minulosti si staří stavitelé na stavbách kostelů, katedrál nebo mostů pomáhali jednoduše - lana namočili. Voda mezi jejich vlákny jim dodala náležitou tuhost. Ta naše však byla tuhá a tvrdá až dost.

Podstatné pro nás také bylo nepoškodit lany křehký drolivý povrch sochy. Použili jsme proto starých jutových pytlů jako ochranných podložek. Nevypadalo to vábně, ale obložení sochu jednak chránilo, jednak zamezovalo předření se lan o drsný sopečný tuf.

Zbývající lana, pro pootáčení a naklánění, už ostrované, poučeni z minula, upevnili bez problémů. První zkušenosti získané z předešlého pokusu se začaly osvědčovat. Jak prozíravé bylo rozvrhnout experiment do několika etap!

Pokus začal až odpoledne po návratu zbývajících členů naší výpravy z natáčení. Nejprve jsme rozestavěli domorodce k lanům a zopakovali všechny pokyny. U každého z jisticích lan stál vždy jeden muž, který je měl několikrát obtočené kolem stromu. Na naklánění mi výpočtem vyšli tři lidé a na pootáčení pět. Všechno jsem ještě jednou přelétl pohledem, a protože se mi zdálo, že nic nechybí, dali jsme pokyn předákovi domorodců Juanovi, aby začali tahat.

Nakláněči zabrali. Zabrali znovu, a ještě - a nic. Socha se sice trochu pohnula, ale velice neochotně a hlavně málo.

Nestalo se nic tak hrozného. Ostrované u lan to vidět nemohli, ale my, kteří jsme stáli opodál, jsme si hned uvědomili, v čem je chyba. Tahači se o sochu přetahovali, jejich rytmus tahání byl rychlejší než přirozená doba kyvu sochy, a tak jejich snažení přicházelo nazmar.

"Musíte nechat soše čas na kývnutí nazpátek," poradili jsme jim.

Rada šla z angličtiny do španělštiny Juanovi, a ten domorodou řečí vysvětlil ostatním, co je třeba zlepšit.

Lana se opět napjala, po okamžiku prodlení znovu, a zase.

"Stop! Stop!" zakřičel jsem.

Tři muži na naklánění - to bylo moc. Jakmile totiž moai jednou rozkývali, šlo jim to téměř samo a stačilo jen udržovat rytmus. Oni ale zabírali pořád naplno ze všech sil, až socha poskakovala sem tam. Kdyby tak pokračovali, socha by padla. Musel jsem s tím něco udělat.

"Budete tu jenom dva," přikázal jsem tahačům.

Porozuměli mé angličtině stejně dobře, jako já jejich rapanuijštině:

"Tak si to pojď tahat sám, když si myslíš, že je to tak lehké!"

Měli pravdu. Vyklidil jsem pozice a otočil se bezradně k Thorovi. Viděl, co se stalo a byl jako vždy klidný. Posunkem mi naznačil, abych se nerozčiloval.

"Ať si domorodce řídí Juan sám," navrhl. To je nápad.

Začali jsme znovu. Naklánění už bylo dokonalé, ale socha ne a ne se pootočit.

Co se zase děje? Nic zvláštního. Jsme v Polynésii a hoši u pootáčecích lan věnují pozornost hlavně tomu, aby pěkně vypadali. Napínají bicepsy, koukají do kamer a na to, aby vystihli správný okamžik tahu, jim už jaksi nezbývá času. Nejlepší by bylo dělat pokus bez přítomnosti diváků.

"Takhle to přece nejde", pomyslil jsem si, ale klidný výraz Thorovy tváře vyjadřoval, že se nic neděje.

Než jsme dali nový pokyn, uběhla pěkná doba. Už půl hodiny jsme tahali za lana a výsledek žádný. Socha ťapala na místě, na dlaních svírajících lana naskakovaly vzápětí praskající první puchýře, ale ona se tvářila lhostejně a k vykročení se neměla.

"Tak do toho, hoši," spustil jsem nové kolo tvrdého zápasu se zakletou královnou.

Znamení Juanovi, výkřiky ostrovanů, několikeré majestátní kývnutí sochy a vzápětí mávnutí na tahače u pootáčecích lan. Mohutný trh a volné lano klouzlo vzduchem.

"Co je?"

"Ale vždyť se moai pootočila!"

Pět tun se jediným zatáhnutím otočilo lehkostí baletky. Tentokrát přerušil práci mohutný spontánní jásot.

"Podařilo se! Sochy opravdu chodí!"

Pootočení jsme ani nestačili postřehnout, jak proběhlo rychle. Trvalo sekundu, či míň?

Do příprav k dalšímu kroku, tentokrát na druhou stranu, jsme nemuseli domorodce moc pobízet. Nadšeně uchopili lana a za hlasitého "Héj..." pokračovala moai ve svém kývavém tanci. Ke slovu přišlo prudce napnuté pootáčení lano. Jednou, podruhé, napínalo se k prasknutí a - nic. Socha se už pootáčet nechtěla. Proč?

Tahali ve špatnou dobu. Okouzleni snadností prvního kroku zabírali tahači bez ohledu na momentální pozici sochy.

Nervy jsem měl napnuté k prasknutí, ale uvědomoval jsem si, že je všechno v pořádku. Socha by kráčela, kdyby správně tahali. Nic víc to nechce. Snad to bude jen otázka času a secvičení tahačů.

Následovaly další pokusy. Znovu a znovu jsme zkoušeli souhru obou skupinek, až tu najednou vyrazilo pět tun kamene na pochod pouze silou lidských svalů. Na jásání ale nebyl čas.

Náhle jsem si uvědomil, že první z tahačů u pootáčecích lan stojí přímo u kývajícího se břicha sochy. Kdyby z nějakého důvodu padla, neměl by šanci on ani dva tři za ním. Znovu na Juana. Důrazně, avšak bez výsledku, jsem mu to vysvětloval. Nic. Každému je přece jasné, že ti, co tahají těsně u sochy, budou i ve filmu, a to něco znamená. Pomohl až Thorův zákrok.

Mezitím se z pokusu stala atrakce a lan se chopili kromě objednaných mužů také ostatní diváci, ženy z kulturního střediska a samozřejmě i jejich děti. S těmi přišli jejich nerozluční psi, pletli se mezi nohama tahačů a mně při tom všem rozčilování bleskla hlavou vzpomínka na pohádku o veliké řepě.

Následovalo nové domlouvání s Thorem, ale jeho shovívavost byla bezedná.

"Ano, zajímá nás, kolik lidí pohne sochou, a to už jsme přece zjistili. Dopřej lidem tu radost, vždyť nám ji nepřevrhnou."

Pak už tahal, kdo chtěl. A Thor měl jako vždy pravdu. V podstatě lanu vládli tři čtyři lidé na prvních místech. Ti za nimi neměli šanci chytit se rytmu, a tak neškodně cloumali lany, i když se právě nic nedělo. Hlavně že byli přitom.

Socha už dávno urazila několik metrů a já pořád nevěděl, kde mi hlava stojí. Stále bylo co zlepšovat a opravovat.

Jako rána mezi oči pro mě bylo zjištění, že jedno z jisticích lan, zrovna proti svahu, je volné. Socha se divoce kývala a lidé opět těsně u ní se zápalem tahali.

"Zastavte, stop!" začal jsem křičet. "Kde je Edmundo?" Pro jistotu jsem si jména hochů u jisticích lan už ráno zapsal do notýsku. V notýsku jsem Edmunda měl, u provazu nebyl. Chtěl být také ve filmu, a tak opustil nezajímavé místo a šel tahat spolu s ostatními.

Další lana na tom nebyla o mnoho lépe. Menito měl jiný problém. Od svého stromu na kraji houští špatně viděl, a proto s lanem přes ruku vyšel na palouk a sledoval dění pěkně zblízka. Třetí mladík, Oskar, byl zodpovědnější a vytrval na svěřeném místě celou dobu. Měl od svého stromu dobrý výhled, takže jej nic netrápilo. Nic kromě kuřácké vášně. Zapálit si cigaretu jednou rukou? Proč? Vždyť má dvě. Pustil lano a plně zaujat vývojem událostí sledoval naše počínání s lanem, ležícím volně u nohou. Zlatí kluci ze Strakonic, kolikrát už jsem si na vás vzpomněl...

Hlava mi třeštila a oči nemohly uvěřit tomu, co vidí. Naštěstí solidní podstava spolu s nízko položeným těžištěm zajišťovala soše dobrou stabilitu, a tak nedošlo k nejhoršímu. Ale...

Pro plánovaný třetí pokus jsem si v rychlosti zaznamenal několik důležitých bodů, abychom se příště vyhnuli nebezpečným situacím:

1. U jisticích lan musí být vždy dva lidé.

2. Oba zodpovědní a důvěryhodní.

3. Nejdůležitější je rytmus. Když jej správně nevystihneme, budou se tahači namáhat zbytečně a sochou nepohnou.

4. Musíme změnit způsob řízení pokusu. Domorodcům musí dávat pokyny někdo s větší autoritou. (Zbylo to na Thora. Když se vyskytl problém, vysvětlil jsem mu, co potřebuji, a on pak zařídil potřebné.)

5. Ušli jsme pět metrů zhruba za hodinu. Pro začátek to není nejhorší.

6. Socha i mé nervy snad vydrží i příště.

Pokus skončil a Thor mi zase poblahopřál k úspěchu. Tentokrát už mě to nepřekvapilo, dokonce jsem k radosti filmařů přednesl bez přípravy krátký projev a poděkoval v něm Thorovi za pozvání na expedici a za důvěru, kterou mi tím projevil.

Do hotelu jsme odjeli s výbornou náladou. Dali jsme si každý plechovku piva a rozešli se do pokojů zregenerovat. Vypral jsem si jako jindy kalhoty, košili a ponožky, které jsem měl na sobě, a zapsal zážitky posledních hodin do deníku.

Večeře se trochu protáhla. Každý měl nějaký svůj postřeh, o který se chtěl s ostatními podělit. Když všichni postupně odešli spát, zůstal jsem na terase uprostřed teplé noci sám.

Dnes se nám tedy podařil pokus. Dokázali jsem, že sochy lze takto dopravovat a že kráčející moai nejsou pouhým výmyslem domorodců. Potvrzení technického principu v praxi sice není důkazem, že sochy moai byly tímto způsobem skutečně přemisťovány, ale svou váhu přece jen má.

Právě teď měla přijít obrovská radost, měl jsem jásat a dělat nevímco ještě, ale nějak mi to nešlo. Cítil jsem únavu a vyčerpání, ale spát se mi nechtělo. Byl jsem rád, že ostatní odešli a že jsem se pak mohl ještě dlouho sám kochat nádhernou nocí, duněním opodál oddychujícího moře a rozzářenou hvězdnou oblohou všude nade mnou, ozdobenou Jižním křížem.

ÚTERÝ 4. ÚNORA 1986, ČTRNÁCTÝ DEN POBYTU

Přípravy na finále

Po včerejšku plném napínavých situací a nečekaných příhod přišel den relativně klidný. Dostal jsem za úkol připravit velkou moai nad zátoku Hotu Iti k pokusu stanovenému stanovený na zítřek. Socha už několik let stála na mírném svahu zády k moři a k rozvalenému ahu Tonga Riki na pobřeží. Terén před ní směrem do vnitrozemí stoupal a z hustého drnu porůznu vykukovalo množství kamenů. Řada černých děrovaných dlaždic prozrazovala, že tady stával dům dávných obyvatel. Gonzalo a Sergio nám vysvětlili, které kameny můžeme a které nesmíme odstranit. Těch, které musely zůstat, bylo moc. Vypadalo to, že moai bude muset, místo aby kráčela, skákat z kamene na kámen.

Řešení jsme ale našli. Vysypali jsme cestu pro sochu takovou vrstvou písku, aby vrcholky kamenů zakryla. Vznikla tak pěkná cestička a svah před sochou se ještě více zvětšil. Pěšina sama o sobě ale kráčení moc nepomohla. Při vlastním pokusu do ní moai svými deseti tunami zapadla a za mohutného povzbuzování před sebou hrnula všechen písek jako buldozer. Ale nepředbíhejme.

Náš první úkol spočíval v nasekání rákosu totora v kráterovém jezírku sopky Rano Raraku a ve výrobě rohoží na obalení namáhaných částí sochy. Svěže zelené stvoly torory měly nahradit nepříliš hezké obalení starými pytli, které jsme použili při předcházejících dvou pokusech. Když jsem si včera po večeři nakreslil, jak by mělo obalení vypadat, vyšel mi docela hezký obrázek. Kolem pasu svisle umístěná stébla rákosu silně připomínala sukničku tanečnic hula a rozježená čelenka přes čelo ten dojem jen umocňovala. Kresba se bohužel líbila jenom mně. Domorodci prý rákosu rozumějí lépe a upletou rohože, které budou vhodnější. Můj návrh zamítli i naši domorodci. Škoda.

Druhou starostí bylo jištění sochy. Za co asi na kamenné pláni přivážeme jisticí lana? Nezbylo nic jiného, než přihodit na podlahu staříčkého expedičního autobusu krumpáče, lopaty a čtyři tlusté kůly, které měly nahradit stromy.

S obstaráváním kůlů je spojen jeden z přímo ukázkových příkladů mentality domorodců. K přípravě pokusu jsem jich měl k dispozici šest plus řidiče autobusu. Kůly jsme jeli uříznout ze stromů k jednomu z nich na zarostlou zahradu. Přijeli jsme na místo a čekali. Sedm, se mnou osm lidí sedělo více než půl hodiny a nic se nedělo. Proč? Nebyla pila. Tedy, nebyla motorová pila. Tu přivezli až za hodnou chvíli dva objednaní mládenci na koních. Uříznout čtyři kůly o průměru patnáct centimetrů jim trvalo jen pár okamžiků. Ruční pilou, která celou dobu visela na verandě domu, by to bylo podstatně dřív, ale té práce s tím. To byl můj první dojem. Nakonec se ukázalo, že zase nechali přivydělat

kamarádům. Kůly jsme měli, a tak jsme zamířili pro rákos.

Areál Rano Raraku je kolem dokola obehnán kamennou zídkou. Pokaždé, když jsme tam chtěli natáčet, museli jsme ji přelézt a vláčet těžký filmařský materiál dost daleko pěšky. Teď jsem měl starost, jak poneseme těžké mokré svazky totory takovou dálku. Bude to trvat velmi dlouho, a přitom je pro nás každá minuta drahá. Domorodci mě ale znovu přesvědčili o své podnikavosti. V zídce, která nám stála v cestě a byla pozůstatkem dávného chovu ovcí, rychle vybourali, aby mohl autobus projet. Pokračovali jsme dál vzhůru mezi sochy k jícnu sopky. Roztřesený rachotící autobus se neohroženě dral stále výš a výš a řidič jej za stálého povzbuzování ostatních suverénně vedl mezi výmoly a sochami. Zastavili jsme až tak padesát metrů pod hřbetem kráteru, kde už svah dosahoval téměř hrozivého sklonu. Přestože autobus už dál nemohl a kola mu klouzala po drolícím se svahu, měli domorodci řidiči za zlé, že nás nezavezl ještě blíž.

Rákos jsme nasekali rychle, ale zastávka v kráteru se poněkud protáhla. Za chvilku po nás dorazila parta rozveselených chlapců z vesnice. Potřebovali rákos na blížící se oslavy Tapati Rapa Nui - festivalového týdne Velikonočního ostrova. Samozřejmě je zajímalo, co tu chceme. A tak jsem musel počkat, až se sousedé z jediné vesnice, kteří se zřejmě dlouho neviděli, vypovídají.

Práci u sochy jsme zahájili až chvíli před polednem hloubením děr pro kůly. Určil jsem čtyři místa a sedl si stranou nad své poznámky.

Od psaní mě vyrušilo volání od jedné z děr. Kopáči pod vrstvou drnu a kamení objevili úlomky kostí a svorně tvrdili, že jsou jejich předků a že strážce mrtvých, strašlivý duch Aku-aku by se moc zlobil, kdyby kopali hlouběji. Z těch osmdesáti centimetrů, které jsem požadoval, vykopali asi polovinu a tvrdili, že to hloub nejde. Z piety k mrtvému jsem ustoupil. Obhlédl jsem okolí a ukázal místo, kde mají vykopat novou díru, teď už opravdu těch osmdesát centimetrů. Úcta k předkovi je sice hezká věc, ale kopat znovu? To ne, rozhodli a pustili se do prohlubování původního otvoru.

Moc jsem se jim nedivil. V tom vedru, na přímém slunci nebylo kopání nic příjemného. Nicméně jsme potřebovali mít vše k pokusu připraveno ještě dnes. Do oběda jsme ale nestihli ani zakopat kůly.

Sedli jsme si s jídlem na pobřežní skály a já byl zvědav, co domorodci jedí. Nabídl jsem jim svou krabici s kuřetem, vajíčky a sendviči, které jsem dostal v hotelu. Oni mě na oplátku pohostili výbornými domácími plackami a pořádným špalíkem vařeného tara. Jedl jsem je už dvakrát při slavnostních příležitostech, ale toto mi chutnalo nejvíc. Tarem a plackami jsme zajídali několik druhů pečených ryb, které nám rozdělovala žena jednoho z domorodců, krásně snědá Nora v pestrých polynéských šatech bez ramínek, uvázaných na hrudi na uzel. Jídlo se zapíjelo horkou neslazenou černou kávou z termosky a závěrečný moučník tvořily banány.

Ráj pro vlaštovky

Kromě kouzelné scenerie zátoky Hotu Iti s červenohnědými srázy pobřežních skal sopky Poike v pozadí mi v paměti navždy utkvěla ještě jedna věc.

Pocit osamění, který na mě občas tíživě dolehl, způsobil, že jsem s vděčností vítal každou připomínku domova. Náladu mi zlepšil například objev, že ti ptáčci ve větvích palem jsou obyčejní rozkřičení vrabčáci, přesně takoví, jako jsou u nás v parcích a na ulicích. Podobně, i když už s menším nadšením, jsem rozpoznal ve stužce černých teček mizejících ve štěrbině pod hotelovým oknem staré známé mravenečky faraony. Možná, že mi někteří nalezli do kufru a doma geneticky posílili své bratry, zdecimované moderními chemickými prostředky na jejich odstranění.

Největší dojem na mě udělaly mouchy. Vzhledem se podobají našim, ale jsou nesrovnatelně drzejší. Kdo občas navštíví v letních měsících Šumavu, ví o muší drzosti své. Mně se při takových náletech osvědčilo energické mávání ulomenou větví kolem hlavy. Nezkušení turisté neznajíce této finty připomínají zuřivým mácháním oběma rukama větrné mlýny. Mouchy posedlé amokem to nemůže odradit od záměru usednout člověku, který jim přišel do rány, na obličej, vlézt do uší nebo nosu. Jsou neodbytné a představovaly metlu Šumavy už za časů pana Karla Klostermanna.

Na ostrově je to stejné, jen s tím rozdílem, že jich jsou tisíce a neodežene je nic. Naše moucha startuje v okamžiku, kdy se trestající ruka přiblíží několik centimetrů, a pak chvíli vyčkává ve vzduchu. Zdejší jsou nesrovnatelně otrlejší. Snad nejotřesněji se to projevuje při jídle v terénu. Jakmile ucítí potravu, zaútočí na ni se zavilostí fanatického kamikadze. Časem jsem se naučil jíst všechno zabalené do ubrousku. Ruka jednou umaštěná dotykem s jídlem pro ně znamenala pouhé rozšíření cílů jejich bezhlavých útoků. Vidět na ubrousku a na ruce, která nesla k ústům sousto, deset dvacet bzučících much bylo zcela běžné.

Samotný obsah našich plastikových krabic jsme nemohli ubránit vůbec. Mouchy se ničeho nebály a z jídla jsem je dostával jedině stíráním. I to je značně zlobilo, což dávaly najevo vzteklým bzučením. Vzlétaly, až když jim hřbet mé sunoucí se ruky hrozil rozdrcením, a pobyt ve vzduchu trval jen potud, než ji přelétly, aby si sedly na právě očištěné místo.

Přes nesmiřitelnou nenávist, kterou jsem k nim záhy pojal, jsem je musel obdivovat. Dokázaly totiž přistávat i na ruce, kterou jsem je odháněl, na odhazované kosti letící vzduchem, a to všechno za ostrého nárazového větru, který tu nikdy neustává. Jejich akrobatické umění bylo obdivuhodné a svými výkony ve mně zanechaly ze všech živočichů ostrova nejhlubší dojem.

Když mě reportéři po návratu domů zpovídali, co plánuji do budoucna, odpovídal jsem vyhýbavě. Nemohl jsem přece vyzradit svůj tajný plán poslat jako dar ostrovanům několik párků rorýsů nebo vlaštovek, aby je zbavily muší nadvlády.

Rongo-rongo

Edmundo, jeden z mých domorodých pomocníků, vytáhl za polední přestávky z tašky řezbářské náčiní. Samo sebou jsem využil příležitosti a šel okouknout, co to z malého tmavého prkénka vyřezává. Přidržoval si je jednou rukou na kolenou a dlátkem do něj cosi vyrýval. Srdce mi zaplesalo nadšením. Byly to znaky písma rongo-rongo. Pocit štěstí, že vidím skutečného maori rongo-rongo, zasvěcence ovládajícího toto tajné písmo, a navíc ještě při práci, se ale rychle rozplynul. Edmundo je neznal. Vyřezával tabulku jen jako suvenýr pro turisty a písmenka měl na dřevě předkreslená tužkou podle předlohy ze zahraničního obrázkového časopisu. Jako rodilý Rapanuijec mě zklamal dvojnásob. Ne snad proto, že neznal smysl znaků rongo-rongo, ten patrně už nezná nikdo, ale Edmundo prostě vybíral znaky, které se mu líbily a snadno vyřezávaly, a řadil je bez přemýšlení jeden za druhým. Nezdálo se mi to ani příliš ohleduplné vůči předkům, ani solidní vůči zákazníkům. Ale co, turisté to stejně číst nebudou.

Když jsem si prohlížel jeho práci, všiml jsem si ještě jedné věci. Edmundo vyřezával písmo jako vystouplý reliéf a jednotlivé řádky odděloval souvislou linkou. V muzeu v Santiagu jsme měli možnost vzít do ruky a pečlivě si prohlédnout tři originální tabulky. Domorodci je nazývali mluvící hole - kohau rongo-rongo. Na světě jich existuje pouhých jedenadvacet a každá z nich představuje slušné jmění. Od Edmundova dílka i od těch, která jsem vídal v krámcích, se ale dost lišily. Na originálu jsou písmena pečlivě ryta a řazena jedno za druhým v mělkém žlábku. Přechod mezi dvěma sousedícími řádky tvoří malá, sotva patrná ostrá hranka. Zarazilo mě, že dávní písaři - maori rongorongo - začínali psát přímo na zaoblené hraně destičky, jako by museli šetřit místem a na každou tabulku vtěsnat co nejvíc znaků. Nejdřív jsem zakulacené okraje tabulek považoval za následek opotřebování vlivem častého braní do rukou, ale byl to omyl. Písmena vyrytá na rubu i na líci se na hřbetě destičky téměř dotýkala a byla zřetelně znát i tam.

Mluvil jsem stále o tabulkách, ale jedna z těch, co jsme viděli v muzeu, byla jeden a půl metru dlouhá, mírně prohnutá a asi pět centimetrů tlustá hůl. Zbývající dvě opravdu připomínaly destičky. Jestliže tvar tabulek neurčoval nějaký kultovní předpis, je možné, že prozrazuje nedostatek vhodného tvrdého dřeva na jejich výrobu. Zdá se, že dávní řezbáři museli vycházet z tvaru pokrouceného kmene a větví stromu toro-miro, jehož odolné dřevo pro zhotovení mluvících holí používali.

Usazení kůlů pro jisticí lana jsme dokončili až odpoledne. Pak jsme se pustili do obalování čela a boků sochy s přivezeným rákosem. Aby nedošlo k nedorozumění, nalistoval jsem svou včerejší kresbu v sešitě a ukázal ji Juanovi. Podívat se přišli i ostatní. Pochválili mě, jak jsem to pěkně nakreslil, a šli plést rákosové rohože. Po svém, pochopitelně. Viděl jsem, že rohože budou mít stébla rovnoběžná s našimi lany, což se mi nelíbilo. Poučen zkušenostmi, že když ostrované nechtějí rozumět, tak se s nimi nedomluvím, jsem se ještě jednou obrátil na Juana.

Vyslechl mě a nevzrušeně se zeptal, jestli v Československu roste totora. Tím mě dostal. U nich totora roste a mají s ní prý dost zkušeností, aby svěřený úkol zvládli.

Možná řeknete, že jsem se neměl tak snadno dát. Asi by mi ale stejně neuvěřil, kdybych mu vyprávěl o našich krásných rybnících, lemovaných hustými rákosovými houštinami. Poznatek, jak vypadá totora, tedy rákos, který se sem dostal pravděpodobně z Jižní Ameriky, jsem však po návratu z expedice patřičně zúročil. Stejný totiž roste i u nás, ale říkáme mu skřipinec jezerní. V roce 1987 jsme ho s kamarády nasekali dva plné náklaďáky a o rok později ze suché suroviny svázali dvě nádherné kopie indiánských člunů z jezera Titicaca. Potřebovali jsme je pro náš další pokus. Zajímala nás tehdy odpověď na otázku, zda dávní stavitelé legendárního tajemného města Tiwanaku mohli s jejich pomocí převážet po vodě obří andezitové bloky.

Ale to už je úplně jiný příběh. Najdete jej v mé druhé knize "Jak vznikly největší monumenty dávnověku".

Moai jsme tedy úspěšně obalili a chystali se na cestu do vesnice, když k nám dorazili Gonzalo a Sergio. Prohlédli si naše dílo a prohlásili, že to musíme předělat. Lana by prý proklouzla mezi souběžně kladenými stébly rákosu a povrch moai by poškodila. Mlčky jsem nalistoval svoji kresbu a ukázal ji.

"Oukej, Tu-koihu. Zítra to předěláme," zazubil se nevzrušeně Juan.

Zítra - maňana jsem tu slýchal často. Zítra je taky den - krásně poklidná životní filozofie. Co bychom my za ni dali. Zítra

dopoledne bude pokus. Odpoledne se sem nahrnou zvědavci, a to už musí být všechno hotovo a uklizeno. Jak stihneme ráno předělat to, co nám dneska trvalo celé odpoledne, navázat lana a ostatní přípravu experimentu tímhle tempem, to jsem opravdu netušil.

STŘEDA 5. ÚNORA 1986, PATNÁCTÝ DEN POBYTU

Hlavní pokus

S tímto datem, které nikdy nezapomenu, je spojen jeden z nejúžasnějších a nejnapínavějších dnů v mém životě. Uskutečnil se hlavní a zároveň i poslední pokus se sochou moai. Byl v pořadí už třetí, ale doposud každý přinesl něco nového a většinou tak nečekaného, že jsem neměl sebemenší důvod doufat v jeho hladký průběh. Pozdější události ukázaly, že jsem tipoval zcela správně.

Snídaně podávaná obyčejně v osm nula nula byla tentokrát o hodinu dřív, v sedm. Z domova jsem zvyklý vstávat mnohem dřív, ale zdejší vedra nutí lidi přesunovat část pracovního dne na noc, kdy je chladněji, a tak je i budíček později.

Důvody ke stížnostem na přílišné přespání jsem neměl - to vůbec ne. Měli jsme rozvrh tak nabitý činností, že spánek musel jít mnohdy stranou. Náš čas pobytu ohraničoval přílet a odlet zamluveného letadla, a ten se neúprosně blížil. Úkolů ale jako by spíš přibývalo.

Po celodenní společné práci musel každý ještě plnit povinnosti plynoucí z jeho funkce. Často jsem při odchodu do svého pokoje opouštěl filmaře nad rozloženou optikou, kterou čistili od všudypřítomného prachu, či nad návrhy záběrů na příští den. To samé platilo k mému údivu i pro Thora a Arneho. Oba si, pokud právě nemuseli něco dohadovat a zařizovat potřebné pro další průběh expedice, buď něco psali, nebo plánovali. Samozřejmě tím nechci říct, že jsme neměli ani minutu pro sebe. Chvilka pro popovídání a na vyřízení osobních záležitostí se vždy našla. A co se mi moc líbilo, naše práce probíhala v nezapomenutelném příjemném ovzduší.

O hodinu posunutý budíček tedy musel být vynucen něčím mimořádným. Bohužel jsem tím byl trochu vinen právě já. Včerejší neuspokojivý průběh příprav mě donutil zajít za Thorem s prosbou, že potřebuji začít s prací o něco dřív. Posoudil situaci, probral všechna pro a proti a vyhlásil změnu v denním programu. Hodinka k dobru mi vyhovovala, ale i tak jsem v noci neklidně spal a přemýšlel, zda se mi podaří všechno připravit.

Hned po snídani jsme s obvyklou partou ostrovanů vyrazili na místo autobusem naloženým nářadím a balíky lan. Autobus se vzápětí po příjezdu otočil a vracel se do vesnice, aby přivezl skupinu tahačů najmutých na dnešní den. My jsme zatím strhávali a předělávali včerejší obložení sochy. Šlo nám o čas.

Nevím přesně, jak se má chovat expert, vezený na místo určení přes půl zeměkoule. Já se v takové situaci ocitl poprvé v životě. Zřejmě to chtělo více rezervovanosti, důstojnosti a v žádném případě nepřipustit, že si zrovna s něčím nevím rady.

Před lety jsem slyšel, tuším že v rozhlase, vyprávět naše montéry po návratu z jakési země, že je chyba vzít do ruky nářadí a názorně ukazovat, jak se co dělá. Prý se tím ztrácí autorita. Tenkrát jsem se tomu v pohodlí a klidu domova, teď jsem byl v té roli sám. Zkušenosti ze dvou předchozích pokusů i z včerejší přípravy víceméně daly za pravdu montérům. Jak jsem na něco sáhl nebo něco poopravil, domorodci uctivě ustoupili a se zaujetím sledovali moji činnost.

Stejně jsem se ale nepoučil. Když jsem viděl, jak letí čas, a chvíli pozoroval tempo a zručnost, s jakou mí pomocníci zahájili po ránu práci, nevydržel jsem. Asi se ve mně ozvala krev potomků učitele národů Jana Ámose Komenského a vyhrnul jsem si rukávy.

"Uhni, já to radši udělám sám," povídám česky. Přes všechny dosavadní jazykové problémy reagovali domorodci tentokrát kupodivu živě. Se dvěma nejmladšími jsme za půl hodiny předělali to, co zkušení včera tvořili celé odpoledne.

Pocit vítězství se však nedostavil. Spíš naopak. Čelenka z totory vytvořená podle mé kresby soše opravdu slušela, radost pohledět. Byla ale na nic. Opravdu. Na své vlastní oči jsem měl možnost přesvědčit se o tom za přítomnosti culících se ostrovanů.

Co se nám přihodilo? Čelenka ze svisle přivázaných stébel rákosu na čele moai prostě nedržela. Při prvním pokusu upevnit na ni jisticí lano sjela na stranu. Šlo do tuhého. Přesvědčil jsem se, že totora má vlastnosti, o nichž jsem neměl ani tušení. Na rozdíl od osvědčených pytlů klouzala a snadno sjížděla. Aby ostuda byla úplná, dorazilo v té chvíli auto s Thorem a zbytkem expedice. Nechali nás jet dřív a sami naoko jeli k vykopávkám, aby sem nenalákali moc diváků.

Co teď? Jediné řešení jsem viděl v posunutí čelenky až na oči sochy. Tím ale zkrátíme páku pro naklánění a hlavně - jak to bude vypadat? Dopravovat sochu se zavázanýma očima?

Vždycky, když jde o něco důležitého a moc to nejde, má se prý v klidu počítat do desíti. Nevzpomenu si už, jestli jsem to udělal, ale náhle jako bublina z hlubin se mi vybavila vzpomínka na Sergiovo vyprávění v muzeu. Sochy domorodci dokončovali už v lomech a dole pod nimi jim dohlazovali záda. Skutečně hotové ale byly až na ahu, kde jim vytesali oční důlky pro zasazení bílých korálových bulev.

To je ono. Nemusím se bát, že je připravím o zrak a poškodím oční důlky. Sochy přece putovaly slepé - nedokončené. Jak jsem na to mohl zapomenout?

"Zakryjeme jí oči. Dejte čelenku níž!"

Dva mladí domorodci, kteří si zatím od starších vytrpěli své za to, že nectili zkušenosti šedin, se s chutí pustili do předělávání. Zažíval jsem prima pocit. Vázal jsem uzly na vrcholku sochy spolu s nimi a ruce nám radostí, že už víme, jak na to, jen kmitaly. Stihli jsme to!

Abych byl přesný: Prosadili jsme sice své, ale vítězi stejně nakonec byli Rapanuijci. Proč? Zatímco všechno, lany počínaje a kamerami konče, čekalo, chyběli tahači. Autobus s nimi nikde. Přihrčel a přikodrcal se až hodinu a půl po plánovaném začátku. Náš časný budíček vyšel tudíž úplně naprázdno.

Spokojení, vyspalí domorodci konečně dorazili a vyhrnuli se nedočkavě z autobusu. Nehnala je touha po zápolení se sochou. To ne. Po té jen znalecky koukli a pospíchali radit k díře, kterou se zápalem kopali jejich druzi opodál. Připravovali tam zemní pec, ve které objednal Thor upéct již naporcované, připravené vepřové. Naplánoval totiž nejen pokus, ale i slavnostní zakončení opravdu polynéskou hostinou - kurango.

Řízení pokusu jsme tentokrát zjednodušili a mně tím odpadla spousta starostí. Rozmístění tahačů a pokyny pro ně měl na starost jejich předák z minula, Juan. Mně zůstala jen úloha kontrolovat, jestli je všechno v pořádku. Pokud by se mi něco nezdálo, měl jsem to sdělit přímo Thorovi. Navíc pro zjednodušení jsem měl po zkontrolování lidí a lan dát Thorovi znamení, že můžeme začít, a teprve on pak dá povel čekajícímu Juanovi.

Svých práv jsem využil hlavně pro zajištění bezpečnosti sochy a lidí - osmi domorodců u jisticích lan. Použili jsme čtyři jisticí lana a ke každému z nich umístili dva domorodce. Na můj popud jim Thor před začátkem pokusu osobně nakázal, že se od lan tentokrát nesmí vzdálit ani na okamžik. Měl jsem pocit, že jim to dokonce několikrát sám od sebe zopakoval.

Předstartovní horečka zvolna stoupala a pak přišla chvíle, kdy jsme mohli zahájit akci. Lana, lidé i socha čekali. Ještě jednou jsem si zkontroloval, jestli jsem na něco nezapomněl, když tu mě náhle volal Cezar ke svému fotoaparátu na stativu. Že by objevil nějakou chybu, zachvěl jsem se. Rychle jsem se k němu rozběhl a horečně uvažoval, co se asi stalo. Cezar mě s nadšením donutil podívat se do hledáčku svého přístroje. Neviděl jsem tam ale nic neobvyklého. Moai, lana a lidi. Ono tam také nic jiného nebylo, ale on mi chtěl ukázat, jak se socha překrásně vyjímá na pozadí divokých skal rozeklaného kráteru Rano Raraku.

"Krásný," přinutil jsem se k obdivnému úsměvu. Každý jsme měli své starosti.

Pak jsme začali. Tím okamžikem pro mě přestal existovat okolní svět a já se snažil být všude a vidět každý detail. Jak jsem v té chvíli působil před pohledy objektivů, mi bylo lhostejné. Tady šlo o zdraví lidí a o odstranění jakéhokoli rizika ohrožení sochy. Na pózování před kamerami je dost času potom.

Za strhujícího rapanuiského "Héj..." se lana po Juanově povelu prudce napjala a deset tun zhmotnělých ve čtyřmetrové soše se začalo zprvu váhavě, ale vzápětí už s náležitou razancí kývat do stran. První znamení k zahájení každého kroku dával Thor po mém kývnutí, že je všechno v pořádku, a po své osobní kontrole filmařů. Druhý signál, povel tahačům u pootáčecích lan, už vydával Juan sám. Jazyková bariéra totiž při předcházejících pokusech způsobovala zpoždění v předávání příkazů, a to mělo jeden nepříjemný důsledek. Tahači, u jejichž práce bylo nutné vystihnout správný okamžik, tahali opožděně. Proto dnes Juan, který měl už ostatně dost zkušeností z předešlých pokusů, velel sám. A tak zatímco hlava moai hrozivě balancovala tu na jedné, tu na druhé straně, zazněl Juanův povel pro skupinu, která měla sochu pootočit. Zazněly povzbuzující výkřiky. První mohutné zabrání, druhé a třetí, konečně se strefili, a to už se kamenný obr odhodlal vyhovět těm směšným lidským postavičkám všude kolem něj, které si jej dovolily vyrušit ze staletého spánku, a dal se do pohybu. Těžce, jak se na takového starce sluší, začal natáčet omšelý bok vpřed.

Tato socha se kývala o něco pomaleji než předešlá, což ovlivnilo i pootáčení. Doba kyvu souvisí s hmotností a s rozměry, a teď jsme měli co dělat s mnohem větším kolosem. Museli jsme proto přivolat víc tahačů než minule. Vznikla tím další potíž. Nebylo zprvu snadné je sjednotit, ale to byla starost Juana.

Moai po pár chvilkách zápolení vykročila, ale místo pouhého pohybu vpřed začala stoupat vzhůru.

"Stop! Stop!" využil jsem svého práva a běžel se podívat zezadu pod sochu. Po odsunuté podstavě tam zůstal hluboký dolík. Rázem to bylo jasné. Socha neměla rovnou základnu, jak nás všichni ujišťovali, ale erozí zřejmě zaoblenou, a tak se při prvním kroku začala šplhat vzhůru po stěně svého lůžka.

"Nic se nestalo," oznámil jsem s ulehčením a pokynul Juanovi, aby shromáždil lidi na svých místech.

Rozruch zvolna utichl a ostrované čekali připraveni na druhý krok. A už se zase přihlásila moje nervozita. Cítil jsem, jak mi tep pulsuje ve spáncích. Představa, že podstava je kulová, mě vůbec nenadchla. Co když teď sochu drží ve vzpřímené poloze jen jisticí lana? napadla mě strašlivá myšlenka. Byla napjata, jen na ně zabrnkat. Pokračovat jsme ale museli. Nač čekat. Ještě jednou a důkladněji jsem zkontroloval hochy u jisticích lan a kývl, že je všechno v pořádku.

Při prvním kroku moai natočila pravý bok o dobrých čtyřicet stupňů vpřed. Teď by se měla pootočit na opačnou stranu přibližně o dvojnásobek. Tyto dva kroky představovaly dráhu zhruba padesát až šedesát centimetrů. Socha měla definitivně opustit své lůžko.

"Jedeme!"

Ostrované s vervou zabrali a socha se dala za veselého halekání tahačů a diváků do pohybu.

Jásot ale rázem utichl, když čtyřmetrový obr náhle zakolísal a začal pomalu padat dopředu. Lidé od pootáčení se v mžiku rozprchli a já ztuhl jak molekula při dosažení teploty absolutní nuly. Naštěstí moai udělala to samé - přestala padat. Jisticí lana ji držela, hoši u nich zapracovali pohotově a včas. Byla sice napjatá jako naše nervy, ale vydržela a dovolila nám obdivovat moai v mírném předklonu.

Vydrží lana? Nevytáhnou kůly ze země? Náhle jsem zalitoval, že jsem neprosadil zakopat je mnohem hlouběji. Ale na to už bylo trochu pozdě. Nezbývalo než jim věřit a rychle něco podniknout.

Diváci se mezitím vzpamatovali a rozpoutala se horečná diskuse v několika jazycích.

Co teď? Koutkem oka jsem zahlédl Cezara a filmaře, jak se zápalem fotí a zaznamenávají každý detail.

"Je to oukéj," zamávali na mě nadšeně, "budou to moc pěkné obrázky." Aspoň někomu se to líbilo.

Po chvíli jsem si uvědomil, že situace není tak strašná, jak se v prvních okamžicích zdálo. Hoši u jisticích lan sochu i přes její náklon drželi celkem bez námahy, a tak bezprostřední nebezpečí pádu prozatím nehrozilo. Péče o zajištění moai se nám tentokrát opravdu vyplatila.

Mohl jsem v klidu přemýšlet, co dál. Netušil jsem zatím jakým způsobem pokračovat v pokusu, ale přerušit jej nepřicházelo v úvahu. Neodvážil jsem se přiznat, že si najednou nevím rady. Náklon zavinila erozí deformovaná podstava sochy. Nebyla zdaleka tak kulatá, jak to vypadalo po prvním kroku. Byla šikmá, seříznutá zepředu dozadu, a když socha vypochodovala z lůžka na rovinu, musela jít sama od sebe do předklonu. Naštěstí jen tolik, kolik jí dovolila pružnost napnutých jisticích lan. Bez nich by už dávno ležela na zemi a bylo by o ostudu postaráno.

V kritických okamžicích mozek dokáže, co umí. Myšlenky jedna divočejší než druhá mi v hlavě pořádaly karneval, zatímco okolo stojící, zvolna vychládající obecenstvo čekalo, co řeknu. Naše jediná šance byla sochu vyrovnat. Ale jak? Po maturitě, státnicích a svatbě se zase jednou čekalo, co řeknu, a jestli to bude správně. Musím se přiznat, že být středem pozornosti není vždycky to nejpříjemnější, co člověka může potkat. Má muka zkrátila spásná myšlenka. Sochu narovnáme sami bez jakéhokoli jeřábu a námahy, pokud se nám s ní podaří odkrácet několik kroků. Jisticí lana by se ale nesměla povolit ani o milimetr. Nikdo neoponoval a tak jsme se pustili do práce. Posílili jsme zadní jisticí lana, na nichž spočívala hlavní zátěž, ještě jedním, záložním, a pak jsme začali připravovat další krok.

Svůj plán jsem předtím pochopitelně vysvětlil Thorovi. Souhlasil. Příjemně mě překvapil tím, že přes to všechno, co viděl, zůstal klidný. V podobných chvílích mi jeho klid vždycky moc pomáhal. Věřil stejně jako ostatní, že socha půjde. Připravila nám všem pěkné divadélko a několik horkých chvilek, ale zatím stála držená silnými provazy a nic tak hrozného se nestalo.

Do dalšího kola jsme se pustili s nemenším zápalem. Popošli jsme několik kroků a socha se opravdu tím, jak spodek šel dopředu, zatímco hlava zůstala na místě, srovnala.

Měli jsme za sebou sotva třetinu z filmaři požadovaných šesti metrů trasy, ale mně to připadalo jako věčnost. Málokterý krok byl ukázkový. Většinu problémů zavinila nesouhra tahačů, což jsme na rozdíl od prvních dvou pokusů brali jen jako nutné zlo. Secvičení tahačů je zřejmě otázkou času, a toho měli dávní domorodci během přibližně tří staletí, kdy sochy dopravovali, o něco víc než naše výprava. Rozhodující bylo, že socha šla. Hrnula před sebou písek, kameny, drtila je a vyrvávala drny z měkkého neupraveného terénu, ale šla.

Každý zakončený krok, každý ušlý decimetr jsem radostně vítal jako přiblížení se k cílové čáře a k okamžiku, kdy skončí moje odpovědnost. Bylo to pochopitelné, přestože mě samotný pokus nesmírně zajímal a dlouho jsem se na tuto chvíli těšil a připravoval. Nestála před námi nová čerstvá socha z nezvětralého tufu, jaké dopravovali domorodci, ale pouhá troska v pokročilém stadiu rozpadu. Jako Damoklův meč nad námi visela hrozba, že se rozrušená základna nečekaně odštípne, a vědomí, že pracujeme pro kameru, moc klidu nepřidávalo.

Další událost, která se naprosto vymykala ze zaběhlého režimu, na sebe nenechala dlouho čekat. V jednom okamžiku parta domorodců s lanem nechtěně porazila stativ s kamerou. Filmování bylo samozřejmě přerušeno a my museli dráhu sochy prodloužit o již ušlý kus. Byl jsem si dobře vědom toho, že když je podstava moai tak zničená erozí, socha sama nechce stát a visí jen na lanech v rukou lidí, zvyšuje každý krok a každá minuta navíc riziko, že se něco přihodí.

V této situaci, když jsem dal znamení, že lidé a socha jsou připraveni k dalšímu kroku, náhle nefungovali filmaři. Jako správní reportéři se srdcem umělců neodolali, když si všimli nádherného odlesku bílých oblaků na zrcadlových brýlích kapitána Hartmarka, a začali jej natáčet. Už několikrát jsem byl poučen o tom, že filmu je podřízeno všechno, ale přece jenom... Mraky byly na obloze každý den a kapitán by si byl jistě nasadil brýle kdykoli na požádání. Co jsem ale mohl dělat. Film je film.

Opět jsem záviděl Thorovi jeho klid a shovívavost. Ačkoliv ho postup filmařů zarazil stejně jako mě, klidně se na mě usmál, pokrčil rameny a řekl: "To je život." Kde bral ten klid a velkorysost, nevím. Stejně reagoval, když se mu na letišti v Santiagu ztratila zavazadla a on si musel vypůjčit oblečení od norského velvyslance, i v mnoha dalších situacích, ať se dělo cokoli. Snad právě proto, že je takový, jaký je, dokázal přes všechny těžkosti zorganizovat své fantastické výpravy a dožít se přitom vysokého věku v plné životní síle. Od určité doby ve mně začala zrát myšlenka odkoukat od něj, jak to dělá, převzít jeho životní styl. Byl by to ten nejcennější suvenýr, který bych si mohl odnést na památku, navíc bez cla. Ale to se, bohužel, naučit nedá.

Průběh pokusu samozřejmě nepřinášel jen infarktové situace. Dočkali jsme se i řady příjemných překvapení. Socha svými čtyřmi metry vzbuzovala náležitou úctu a její kráčení v sobě mělo cosi majestátního. Delší doba jejího kyvu ze strany na stranu působila úplným protikladem k prudké otočce menší sochy, když se víceméně náhodou tahačům od pootáčecích lan podařilo zabrat v ten nejsprávnější okamžik. Tehdy opravdu trvala otočka zlomek sekundy. Když se ale nestrefili, a to bylo většinou, tahali a tahali a moai se pootáčela trhavě v přískocích. U této sochy jsme s překvapením zjistili, že díky delší době kyvu mají tahači na otočku víc času a snadněji vystihnou správný okamžik.

Znamenalo by to snad, že čím vyšší je socha, tím snadnější je manipulace? Těžko říci, tak jednoduché to zase není. Určitě působí i další vlivy.

Snadnost a lehkost, s jakou se v některých okamžicích socha pootočila a udělala krok, byla až zarážející. Mimo jiné napovídala hodně o tom, jak by vypadala její chůze se secvičenými tahači. A zkušenějším vedoucím, pochopitelně. Jestliže ji nyní dopravovalo pět lidí u nakláněcích lan a osm u pootáčecích lan, kolik by asi stačilo dávným domorodcům v době největší slávy dopravy soch? Dvě třetiny, polovina, kdoví. Určitě ale méně, než jsme měli my.

Mně osobně nemohla uniknout ještě jedna důležitá věc, o níž ostatní neměli ani tušení. Přes všechnu tu těžkopádnost a potíže s tahači si zdejší moai vykračovaly o poznání elegantněji než ta naše ve Strakonicích. Způsobovala to její příliš kulatá podstava. To, že byla zbytečně moc oblá, jsem zjistil až tady, po prohlídce všech možných soch. Záměr dát si ve Strakonicích ty nejtvrdší podmínky vyšel stoprocentně. Kulatější a ošoupanější podstavu žádná zdejší moai neměla.

Na konci předepsané šestimetrové trasy, kterou si vyžádali filmaři, jsme moai naposledy otočili tak, aby stála tváří ke sluníčku. Propukl bouřlivý jásot. Podařilo se! Socha chodila! Ještě jednou jsem se pro jistotu zeptal, jestli s ní zase nebudeme muset odcouvat nazpátek. Prý ne. Sergio Rapu z titulu své funkce guvernéra rozhodl, že zůstane na místě, kam došla. Časem tam prý zbudují informační ceduli jako na ostatních turisticky zajímavých místech. Mohl jsem se tedy začít radovat s ostatními. Máme to za sebou, padla, pomyslel jsem si s ulehčením, a hned jsem se polekaně ohlédl po moai. Nepadla a nepadne, když ji zase pořádně vypodloží, aby ji nemusely držet provazy.

Reakce domorodců na naše pokusy byla zajímavá. Při tom prvním zpočátku projevovali vysloveně nezájem. Nevěděli pořádně, o co jde, kromě Thora jsme pro ně byli cizí. Po prvních krocích moai ale nastalo oživení. Při druhém pokusu se už zapojili s obětavostí sobě vlastní a zároveň začali hodnotit a plánovat dopředu. Neupřu si vyslovit podezření, že to nebylo vždy jen z čistě vědeckého zájmu. Vzpomínám si, že se mě jeden z nich rovnou zeptal, kolik bude za ušlý metr. Členové mé přípravné party to brali zase trochu jinak: "Tu-koihu, kolik dáš piva za ušlý metr?" Lidé jsou asi na celém světě stejní.

Po úspěšně provedeném pokusu se zrodil v hlavách domorodců nečekaný nápad: "Budeme teď sochou pohybovat pro turisty a oni budou platit vstupné. Musíme si ale udělat novou sochu jako máš doma - z betonu. Ty naše jsou moc staré a nemusely by to vydržet." Měl jsem tu chvíli pocit, že Československo možná přispěje ke zvýšení životní úrovně obyvatel tohoto vzdáleného a exotického ostrova.

Rozruch kolem sochy už pomalu utichal, když tu se zpoza ní ozval hlasitý výkřik.

"Co se stalo?" V předtuše nějaké pohromy jsem se rychle rozběhl za ostatními. Byl to naštěstí jen planý poplach. Pozornost jednoho z ostrovanů upoutal pěticentimetrový škorpion, rázující po zádech sochy. Zřejmě odpočíval v jedné z puklin, jež sochy časem postihly, a náš pokus jej vyrušil. Pobíhal s napřaženými klepítky sem tam a jeho hrozivě vztyčené žahadélko hledalo cíl. Domorodci ho ještě rozdráždili stébly trávy, ale zdálo se, že strach z něj nemají. Prstem ale do něj nestrčil nikdo. Původně jsem se domníval, že tady živočichové tohoto typu - hadi, štíři a ostatní jedovatá stvoření - nežijí, a tak jsem odhodlaně prolézal nesčetné jeskyně a díry v zemi. Od této chvíle jsem byl při jejich průzkumu značně opatrnější. Ze setkání v úzké tmavé jeskyni s takovýmto drobečkem a jeho neklidně kmitajícím žahadélkem bych si nemusel odnést jen leknutí.

Meditace a zábavu nad rozzuřeným škorpionem přerušilo Rafaelovo volání od zemní pece. Právě ji otevíral a zval všechny na hostinu. Čísi bota škorpiona rozšlápla a šli jsme jíst.

Zemní pec tvořila asi padesát centimetrů hluboká v zemi vykopaná díra o rozměrech jedenapůlkrát jeden metr. Její dno ještě před rozděláním velkého ohně kuchaři vyložili středně velkými kameny. Když oheň dohořel, pokryli kameny banánovými listy a do vzniklého lůžka naskládali dvaceticentimetrovou vrstvu rozporcovaného vepřového a sladkých brambor. Nakonec vše zase pokryli zelenými banánovými listy a zasypali zemí. Dělali to už brzy ráno. Hotová pec vypadala jako oválný záhonek nebo spíš jako hrobeček. Druhé přirovnání je dokonce výstižnější, protože domorodci dříve tento způsob tepelné úpravy pokrmů používali také na člověčinu. Br...

My jsme pekli jen vepřové. Jeho báječná vůně ovládla vzápětí po odstranění vrchní vrstvy banánových listů všechny účastníky a přinutila houf nedočkavců utvořit kolem vonící pochoutky těsný kruh. Dozlatova dušené šťavnaté kouřící porce rozdělovali kuchaři na listy fikovníku, které sloužily jako příhodné tácky. Thorovi a mně podali pokrm na připravených talířích. Oba jsme tuto poctu odmítli. Vepřové na porcelánu znám z domova. Z hromady nasekaných větví fíkusu jsem si utrhl pořádný list a se svým dílem se uchýlil do stínu právě posunuté moai. Posadil jsem se na strhané totorové rohože a za nezbytného odhánění dotěrných much začal hodovat. Nevím, čím zapíjeli dávní obyvatelé Polynésie své lidožroutské hody, ale k vepřovému červené víno chutnalo výborně.

Ovládl mě nádherný pocit. Právě před pár okamžiky jsme završili jednu etapu života. U mě se jednalo o zhruba pět let práce a splnění klukovského snu. Pro Thora to bylo mnohem víc. První pokus s moai přece provedl už v době své první expedice, když já ještě nebyl na světě.

Zavzpomínání - reminiscence

Dopřál jsem si ten požitek vychutnat první minuty po ukončení pokusu se zavřenýma očima. Nechal jsem si v duchu probíhat události od okamžiku, kdy mě Thor Heyerdahl pozval, abych s ním jel do Tichomoří. Otevřel jsem tehdy jeho dopis, který má žena z obavy nosila několik dní v kabelce a bála se mi o něm říct, a nevěřila svým očím. Z listu se na mě tehdy smála prostá otázka: "Jste ochoten zúčastnit se expedice na Velikonoční ostrov a se skutečnou moai tam zopakovat Váš pokus?"

Chvilku okouzlení vzápětí vystřídalo horečné uvažování. Expedice se má uskutečnit začátkem příštího roku, a teď je červenec. Moc času už nezbývá.

Co si počít s pozváním? Kam se obrátit? Měl jsem v ruce přímo fantastickou příležitost, ale co s ní? Přece nenechám takovouhle šanci propadnout!

V této situaci, když jsem už měl za sebou řadu neúspěšných dotazů na různých institucích, jsem se obrátil na redakci časopisu VTM. Proč zrovna tam? Bylo to přirozené, redakce VTM otiskla mé články o možných způsobech dopravy soch moai a později její redaktoři pomohli při výrobě modelu sochy a odzkoušení. Mimoto jsme spolu podnikli potřebná jednání a další samostatnou akci - opravu spadlého kadovského viklanu. Na koho jiného bych se tedy měl obrátit?

Teď někdo může říct: tos měl tedy štěstí, mít za sebou redakci známého mládežnického časopisu. Ano, měl. Měl jsem podporu i důvěru. Mohl jsem se ale navíc s žádostí o pomoc obrátit na spoustu svých kamarádů, stejně jako jsem mohl těžit ze znalostí, které mi dala škola a zájmové kroužky, kam mě rodiče v mládí nutili chodit. Ale co je na tom všem neobvyklého?

Za časopis se mnou obvykle jednala zástupkyně šéfredaktora Jitka Macháčková. Rozhodnutí bylo rychlé. Ano, VTM převezme nad akcí patronát, je to koneckonců pokračování naší spolupráce. Jednání, ať už bude jejich výsledek jakýkoli, prý potrvají dost dlouho a mám se obrnit trpělivostí. Teď už na tu dobu vzpomínám s úsměvem, ale byly to tehdy nervy. Jednání s našimi úřady naštěstí přineslo kladné rozhodnutí, ale... Objevilo se jedno "ale".

Mohl bych jet, když mě vyšle příslušná organizace. Nejlépe taková, do jejíhož zaměření náplň expedice spadá. To byl problém. Nejsem archeolog, nýbrž strojař, a nepracuji v oboru, ale v zemědělství. Co se mnou? Kdo se ujme mladého člověka a vyšle ho na poněkud neobvyklou služební cestu? Přitom šlo vlastně o formalitu. Veškeré cestovní výdaje a náklady spojené s mým pobytem hradilo muzeum Kon-Tiki.

Odpověď přišla z ústředního výboru Socialistického svazu mládeže (dále jen ÚV SSM), který na sebe vzal úlohu vysílající organizace.

Zatímco mezinárodní oddělení ÚV SSM zařizovalo potřebné, nezahálel jsem. V té době jsem měl rozestavěný družstevní byt, a tak jsem každé odpoledne a o víkendech musel na stavbu. Nosil jsem si s sebou magneťák s nahrávkami kursu angličtiny a k pochopitelné radosti ostatních si je pouštěl nahlas a pořád dokola. Angličtina pro mě nebyla novinkou. Chodil jsem na ni už na škole, ale ještě bylo třeba hodně zdokonalovat a hlavně obohatit slovní zásobu o spoustu odborných výrazů.

Čas neúprosně bežel, ale cestovní formality se díky pochopení všech zúčastněných stran postupně scházely. Ještě jsem si odbyl zdravotní prohlídku, zařídil v práci neplacenou dovolenou, s kluky na stavbě bytu se domluvil, že nějaký čas vysadím, obešel řadu podniků s prosbou o poskytnutí propagačních dárků a náhle tu byl den rozloučení s rodinou a přáteli. Psychicky vyčerpán, nevyspalý díky napnutým nervům jsem si poprvé oddychl až v letadle do Kodaně, kde byl sraz evropských účastníků.

Fantastický pocit, že všechno dobře dopadlo, mi vydržel až do okamžiku, kdy jsem si náhle uvědomil, že to hlavní mám teprve před sebou. Letěl jsem vstříc neuvěřitelnému dobrodružství a báječnému člověku, kterého jsem doposud znal jen z knih. Co mě čeká? Obstojím? To hlavní mělo teprve přijít a skutečně také přišlo...

Poslední, třetí pokus se sochou tedy dopadl dobře. Do vesnice jsme jeli s Thorem v autobuse spolu s domorodci. V okamžiku nastupování jsme se ale zdrželi pózováním pro Cezara u posunuté sochy, a tak pro nás nezbyla volná sedadla. Co se dalo dělat. Oba jsme měli výbornou náladu a stojíce na hromadě lan, nářadí a kdovíčeho ještě jsme si vzrušeně vyměňovali čerstvé dojmy. Obdivoval jsem ho, že neztratil dobrou náladu ani po téměř hodinové vyčerpávající jízdě, kdy jsme nepřetržitě balancovali natěsnaní v uličce šíleně drncajícího autobusu. Polední slunce rozpálilo jeho plechové stěny i střechu a sálající žár a zvířený prach ze silnice, který se dovnitř dral v hustých oblacích chybějícími dveřmi, vytvářely nedýchatelnou atmosféru. Ty dveře nám upadly za jízdy při jednom zvlášť silném nadskočení autobusu na terénní vlně.

Sedící, nakrmení a spokojení domorodci zpívali na naši počest staré písně o Kon-Tikim a králi Tu-koihu. Zpívali nám na počest, ale sednout nás nepustil žádný. Asi z obavy, aby těm druhým nepřišlo líto, že přišli o tu čest.

ČTVRTEK 6. ÚNORA 1986, ŠESTNÁCTÝ DEN POBYTU

Volno?

Včerejším pokusem skončily mé nejdůležitější povinnosti v expedici a myslím, že se neulevilo jen mně. Teď už budeme natáčet jen přírodní krásy ostrova a celkem poklidné archeologické vykopávky.

Čekala mě teď ještě jedna příjemná povinnost. Na osm hodin ráno jsem měl objednaný telefonát do stenografie Mladé fronty, kde už čekali na moje zprávy. Oni čekali na zprávy, já na spojení.

V půl deváté telefon v hotelové jídelně konečně zazvonil. Nedočkavě jem se k němu vrhl a pevně přitiskl sluchátko k uchu. Chvilka praskání a šramotu a pak jsem náhle uslyšel zřetelné české "Haló?"

Rychle, neboť každá sekunda je na tu dálku drahá, jsem vyhrkl: "Tady Pavel Pavel, Velikonoční ostrov." Druhé zřetelnější "Haló?" mi vzápětí trochu zrychlilo tep. Snad nenastala nějaká porucha? blesklo mi hlavou. Možná, že slyším já je, ale oni mě ne. Rychle a co možná nejhlasitěji jsem to zopakoval: "Tady Pavel Pavel, Velikonoční ostrov, slyšíte mě?"

"To bude asi nějaký omyl", pronesené srozumitelnou češtinou, mi vyrazilo dech. "Tady je soukromý byt."

Na čele mi naskakovaly kapky studeného potu rychlostí telefonních impulsů na počítadle. "To bude účet!"

Onen dotyčný po krátké domluvě zavěsil a ústředna mě nakonec spojila správně.

Ke cti onoho pána budiž řečeno, že zachoval zdvořilý tón. Protože jsem v tom zmatku zapomněl jeho jméno, nechť dodatečně přijme mou omluvu, že jsem mu narušil soukromí.

Kadovský viklan

Starosti s pokusem skončily a mě čekal nový úkol. Zatímco ostatní zase pokračovali ve vykopávkách pod Rano Raraku a podél cesty moai, osaměl jsem v hotelu. Thor mě totiž požádal o sepsání rozsáhlejší zprávy o našich pokusech se sochami. Současně jej zajímaly mé postřehy a hodnocení nálezů při vykopávkách kolem ležících soch. Chtěl toho vědět ještě víc, a tak jsem zasedl ke stolu a začal postupně odpovídat na celostránkový seznam otázek. Některé z nich se týkaly zvedání kadovského viklanu. Vyprávěl jsem mu o něm jednou večer a moc ho to zajímalo. Vzpomínám si, že se mě mimo jiné zeptal i na to, jak jsme naše akce financovali. Když jsem mu vyložil, že všechno, co jsme podnikali, zařídili a udělali moji kamarádi a příznivci zadarmo z pouhého nadšení pro věc, udiveně zakroutil hlavou. U nich by to prý takto nešlo.

Seděl jsem na terase a psal a psal, a když jsem došel k dotazu na kadovskou akci, odložil jsem tužku, položil hlavu do dlaní, zavřel oči a začal si rovnat vzpomínky.

Po strakonickém pokusu se mě kamarádi ptali, co budeme dělat dál. Dál? Těžko říct. Ne, že bych se už v té době nezajímal o další z technických záhad minulosti, ale příprava podobné akce provozované jako koníček ve volném čase zabere dost času a energie. V té době jsem už stavěl družstevní byt, a tak jsem obojího neměl nazbyt.

Příležitost se nakonec naskytla takříkajíc sama.

Dlouhá léta byl chloubou jihočeské vesnice Kadov nedaleko Blatné na Strakonicku jeden z nejhezčích českých viklanů. Zajímavá hříčka přírody - bezmála třicetitunový balvan ve tvaru čočky ležel volně na vrcholu nevelkého skaliska a k jeho rozkývání prý stačila síla malého chlapce. Byl to div divoucí, však se na něj do Kadova jezdili dívat lidé z široka daleka.

Pak ale viklan najednou nebyl. Vlastně byl, ale nekýval se. Ležel spadlý pod skálou, kterou dřív zdobíval, a postupně upadal v zapomnění.

Služební povinnosti mě jednoho dne zavedly i do kadovského JZD a jeho tehdejší předseda inženýr Jaroslav Mrvík nás po skončení jednání dovedl k místní atrakci - viklanu.

Nedalo mi to a začal jsem se o něj zajímat víc. Kdo a kdy jej shodil? To už nikdo ze zdejších pamětníků nevěděl. Prý vojáci za druhé světové války, možná, že to bylo ještě za Rakouska. O jeho obnově údajně jednala nějaká komise, ale to bylo všechno.

Viklan mě zajímal. Lákala mě jedinečná možnost vyzkoušet si na něm pracovní metody starých stavitelů. Kdo ví, jak dopravovali obří kvádry baalbecké terasy a jak je, osmsettunové kolosy, zvedali do výšky? Jak postupovali neznámí budovatelé záhadné observatoře Stonehenge jihozápadně od Londýna při dopravě a zvedání jejích mohutných kvádrů? A co doprava celých skalisek, jichž použili Inkové na stavbě pevnosti Sacsahuaman v Cuzcu či stavitelé tajuplného města Tíwanaku u jezera Titicaca? Mnohé z dochovaných starých památek můžeme dneska obdivovat jen díky tomu, že pro jejich stavbu dávní mistři použili tak obrovských a hmotných kamenů nebo kvádrů, že je nedokázaly zničit ani nepřátelé, ani zub času.

Jakých pracovních postupů ale tehdy používali? Naše těžké jeřáby ani silné podvozky a tahače v jejich době zaručeně neexistovaly. Zdá se, že našim předkům činilo zvláštní potěšení používat co možná největších a nejtěžších stavebních prvků. Příkladů je bezpočet a poutavě tuhle otázku rozvedl Ludvík Souček v knize Tušení stínu v kapitole Kamenná posedlost.

Což takhle zvednout a usadit nazpátek třicetitunový viklan ručně, jen pomocí pák?

Přípravy začaly vlastně už v den strakonického pokusu s moai. Tehdy nám přislíbila další pomoc redakce VTM, která pak skutečně zajistila vyjádření Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody a domluvila odbornou pomoc geologa dr. Jaroslava Hromase. I tak nám ale přípravy zabraly přes tři čtvrtě roku.

Zkušební objekt jsme tedy měli. Čím ale ten balvan zvednout? Věděl jsem, že to nebude, zvláště pro nás amatéry, snadná záležitost. Kámen má oblý tvar a není ho za co pořádně chytit, zapřít.

Ležel asi dva metry od svého původního lůžka, které bylo až na samém vrcholku špatně přístupného skaliska. Manipulovat by se jím dalo jen z jedné strany, na zbývajících třech byl několikametrový sráz.

Z nástrojů, které měli dávní stavitelé určitě po ruce, jsme si vybrali páky. Pětimetrové klády, staré pražce a prkénka na podkládání - to by mělo stačit. Mnohem důležitější ale byly zkušenosti. Něco nám ochotně poradil sochař a výtvarník Alois Mikulka z Brna, trochu jsme už znali z posouvání moai. Jestliže nám šlo pohybovat dvanáctitunovou sochou pouze pomocí trámů, proč bychom to samé nemohli dokázat i s viklanem? Výpočty ukazovaly, že je to možné. Před vlastním pokusem s kráčením sochy jsme si totiž ve Strakonicích vyzkoušeli dopravu ležící sochy způsobem "na

plaveckou". Pod ležícího obra jsme po obou stranách vsunuli konce pák a ty podložili kameny. Po stlačení konců trámů se socha zvedla a pohnutím pákami do strany udělala malý posun vpřed. Takto jsme si představovali spouštění moai z lomů dolů, kdy se sunula po nedohotovených zádech k dalšímu dokončení. Půjde to však i s třicetitunovým viklanem?

Šedivá, studená a mechem obrostlá hmota viklanu žádnou ochotu k pohybu nejevila. Když jsme se u něj jednu mlhavou podzimní sobotu sešli a měl jsem klukům ukázat, kam připravit klády a pražce, skoro na mě padl strach. Obrovská nakynutá kamenná čočka vězela po vše drtícím pádu částečně vklíněná do dvou menších kamenů. Při pomyšlení, co se tady dělo v okamžiku, kdy viklan opustil své tisícileté lůžko dané mu přírodou, jsem se cítil dost stísněně. Na to, co by se mohlo stát, kdyby při zvedání těch třicet tun kamene dopadlo mezi nás, jsem musel myslet neustále, ať jsem dával jakýkoli pokyn. Bezpečnost a zdraví mládenců i přihlížejících diváků byly samozřejmě na prvním místě. Kdyby se vyskytla situace, kterou bychom nebyli schopni plně kontrolovat, byli jsme rozhodnuti pokus i přes případné posměšky přerušit.

Viklan potřeboval nejprve zvednout asi o metr. Pod jeho dolní část jsme proto vsunuli zašpičatělé konce klád, a ty podložili naskládanými pražci. Na převislé konce pák nalehlo asi patnáct lidí, zapáčili a třicetitunový balvan poprvé nepatrně zakolísal. Do mezery mezi ním a terénem určení kluci hned vsouvali podkládací prkénka, aby už viklan zůstal v té poloze, kam jsme jej právě zvedli.

Byl to působivý pohled. Na jedné straně několik drobných postav s trámy a prkénky, a na druhé zvolna, neochotně stoupající obr. Zvedání nám tedy šlo. Pomalu sice, ale šlo. Na překonání jednoho metru jsme potřebovali celé dopoledne, ale zato jsme měli pocit bezpečí.

Povzbuzeni úspěchem jsme se pustili do posouvání viklanu směrem k jeho lůžku - kamennému čepu. Posouvání se ale ukázalo daleko složitější, než jsem zprvu předpokládal. Chtěli jsme použít stejné metody jako před rokem na soše, ale nějak se nám to nechtělo dařit. Obtížný přístup k viklanu nám situaci ještě zkomplikoval, a když jsme už nevím pokolikáté přenášeli těžké klády sem a tam ve snaze najít pro ně nejvýchodnější umístění, stalo se málem to nejhorší, co nás mohlo potkat: Úraz. Kdo čím zachází, tím také schází - tak dlouho jsem bděle střežil bezpečnost ostatních, až jsem neuhlídal sám sebe.

Stál jsem v té chvíli nad srázem obklopujícím ze tří stran naše pracoviště a snažil se pomoci při přenášení jedné z klád. Ta se najednou stočila a trochu do mě drcla. Nic vážného, stačilo jen udělat krok dozadu a zase bych získal stabilitu. Ten krok jsem udělal, jenže za mnou zela strž a já se začal propadat naznak do prázdna. V poslední chvíli jsem ještě stačil zachytit provazy na konci klády, kterými jsme si usnadňovali páčení. Provazy ale povolily, a pak jsem už jen padal. Přesto jsem je celou tu věčnost letu vzduchem křečovitě svíral, i když jejich funkce coby padáku byla pochybná. Dopad mezi keře lísek, rezaté plechovky, rozbité sklo a další dekorace, jimiž u nás tak často turistické a přírodní zajímavosti vylepšujeme a zkrášlujeme, byl tvrdý. K mému údivu a potěšení zároveň se mi nic nestalo, a tak jsme mohli vzápětí pokračovat. Tato příhoda nám ale chuti do práce nepřidala. Snad jsme byli od té chvíle až příliš opatrní, zkrátka viklan jsme ten den už neusadili.

Nechali jsme si znovu vše projít hlavou a ti týdny pečlivě plánovali další pokus. Po dalším sobotním dopoledni byl kámen na místě.

Pomohli jsme přírodě a odstranili následky zlého činu člověka. Odměna byla jedinečná: pohled na opravený viklan, který se opravdu kýval, o čemž se hned přesvědčili místní kluci. Viklan byl tehdejším ONV Strakonice prohlášen za chráněný přírodní výtvor a od té doby poskytuje projíždějícím turistům a návštěvníkům Kadova nevšední zážitek.

Nám přinesl pokus zajímavý poznatek. Zatímco první den na opravě pracovala spousta lidí, chvílemi se nás kolem spadlého kamenu motalo víc než třicet, podruhé nás stejnou práci dokončilo pouhých šest. Opravdu jen šest.

Na vlastní oči a bohužel i za cenu četných puchýřů jsme se tak přesvědčili o ceně zkušeností. Už první den nám bylo jasné, že velký počet pomocníků leckdy spíš překáží než pomáhá, ale neznali jsme ani ty nejběžnější, které nám mohly práci ulehčit. Ty, na něž jsme přišli první den, nám pak podruhé značně pomohly.

Jeden z přítomných kameníků později moudře vysvětloval, že jsme měli použít ocelová páčidla, aby nám šla práce snáz. To nám bylo jasné, ale nás především zajímalo, jak jde takové usazování a zvedání jen pomocí dřevěných pák, které používali dávní stavitelé.

Není jistě bez zajímavosti, že s použitím našich amatérských postupů by například k přesunu osmisettunového kvádru z baalbecké terasy stačilo pouhých 160 osob. Pokud však tito dopravci přesunovali takových kamenů víc a k tomu mohli čerpat ze zkušeností svých předchůdců, domnívám se, že skutečný počet byl ještě daleko menší.

Ne tedy tisíce nebo dokonce desetitisíce lidí, uváděné často v literatuře. Do knih se ovšem dostaly i domněnky, jestli za ta díla a práci nemáme co děkovat mimozemšťanům.

Viklan pro mě znamenal dobrou školu a cennou zkušenost pro příští pokusy.Časem jsem ocenil poznatky z technického řešení, ale i z práce s lidmi. Nemohl jsem však vůbec tušit, že je využiji ještě jednou na tom samém místě.

To bylo tak. Viklan se časem opravdu stal turistickou atrakcí, jako tomu bývalo kdysi. Pohoupat si jím patřilo k samozřejmé kratochvíli nejednoho z výletníků. A pak se to stalo. Předseda MNV mi zavolal, že viklan spadl.

"Nikomu se nic nestalo, ale už je zase dole. Musíme ho zvednout," prohlásil rezolutně. Myšlenka, že by mohl Kadov zůstat bez viklanu, i když se bez něj dlouhá léta docela dobře obešel, připadla místním patriotům rouhavá.

"V sobotu přijeď s klukama, naši půjdou taky. O klády se nestarej, to tu dáme s chlapama dohromady." A tak jsme v létě 1987 opět usazovali viklan. Díky praxi a domácímu prostředí nám na to stačily pouhé dvě hodiny.

Musím se vám ale k něčemu přiznat. Už mě to nebavilo tak jako poprvé. Dovoluji si proto využít této příležitosti k prosbě: "Navštěvujte kadovský viklan, prohlížejte, fotografujte. Pokud nevěříte, že se jím dá houpat, pohoupejte, ale, prosím vás, s citem. Děkuji."

PÁTEK 7. ÚNORA 1986, SEDMNÁCTÝ DEN POBYTU

Výlet na Poike

Využil jsem pozvání filmařů a připojil se k výpravě na východní cíp ostrova, tvořený mohutnou sopkou Poike. Je zajímavá tím, že zatímco celý ostrov je hustě poset kamenným mořem, povrch Poike je hladký a tvoří jej travnatý porost.

Domorodci o tom mají pěknou legendu, nechte si ji vyprávět.

Když začala válka mezi ‚Krátkouchými' a ‚Dlouhouchými', což jsou nepříliš přesné překlady jmen dvou různých ras, které v odlišných dobách ostrov osídlily a nějaký čas tu žily společně, opevnili se ‚Dlouhouší' na Poike. Aby si mohli v nehostinné kamenité krajině pěstovat obživu, očistili prý celý povrch sopky od kamenů. Sesbírali jich tisíce a naházeli ze strmých srázů do moře. Zároveň také vykopali hluboký obranný příkop, kterým oddělili Poike od ostrova. Byla to tříkilometrová past. Plánovali, že až početnější ‚Krátkouší' zaútočí a vstoupí do příkopu, zapálí obránci přichystanou suchou trávu a dřevo na jeho dně. Protože se však mezi ‚Dlouhouchými' vyskytla žena, která přála soupeři, byl plán vyzrazen. ‚Krátkouší' potají prošli kolem přichystané pasti a zaútočili. V hrozném boji zatlačili méně početné ‚Dlouhouché' do jejich vlastní léčky, kde uhořeli. Tedy vzorové naplnění našeho "Kdo jinému jámu kopá..."

Pěkná legenda. Nejsme ovšem tak pošetilí, abychom brali legendy doslova. Přinejmenším jedna věc nás musí zarazit. Když už ‚Dlouhouší' vynaložili takovou námahu na vysbírání kamenů, proč je marnotratně naházeli do moře, místo aby z nich postavili mohutnou obrannou zeď? To by bylo logičtější, zvlášť u národa, který vynikal důvtipností.

Ve skutečnosti to asi bylo trochu jinak. Údajný obranný příkop ‚Dlouhouchých', Ko te umu te Hanau-Eepe, je veskrze přírodního původu a stejně tak i kamenů prostý povrch Poike, podivuhodně odlišný od ostatního ostrova, je výsledkem sopečné činnosti, a ne lidských rukou. Ostatně podobný vzhled má většina parazitních kráterů sopky Tereavaka, a nikdo o nich nevymyslel podobnou legendu.

Roztřesený, a teď i po předvčerejší jízdě bezdvéřový expediční autobus nás za příšerného skřípění unášel k Poike. Nejprve udělal zastávku u pracoviště, kde Thor řídil vykopávky. Tady vystoupili domorodí pomocníci a my pokračovali v cestě podél pobřeží. Je zde plno nejrůznějších děr a jeskyň a u jedné z nich jsme zastavili. Z trávníku se vcházelo přímo do velké síně osvětlené kromě světla od vchodu ještě jedním menším otvorem ve stěně. Bylo tam celkem sucho a útulno. Strop zdobily pěkné zachovalé kresby mořských vlaštovek - fregatek - a v koutě na podlaze ležela nachystaná hromada suchého rákosí. Pastevci i turisté tady občas přespávají. Pastevci mají na svědomí ony podezřele zachovalé kresby, jejichž původnost jsme zpočátku nadšeně obdivovali až do té doby, než nám dnešní průvodce, pětadvacetiletý Edmundo, podal ono prozaické vysvětlení.

Než filmaři skončili práci, prošel jsem si nejbližší okolí. Na malých písčinách mezi černými bizarními skalisky sopečného původu příliv vyvrhl kousky otlučených korálů, úlomky ulit mořských ježků, krabů a mušliček. Civilizace tuto přírodní oku lahodící kolekci obohatila o střepy plováků od rybářských sítí, láhve a plechovky od piva a kokakoly.

Upoutalo mě jakési křoví za hromadou kamení. Byla to skupina starých kamenných zahrad. Dávno v nich však nerostlo taro, kukuřice ani banány. Místo nich zde kraloval obrovský pokroucený fíkovník. Neodolal jsem a ochutnal dužnaté dozrávající plody, jimiž se to na větvích jen modralo. Vlastně fialovělo, protože jak dozrávaly, zvolna se vybarvovaly do fialova. Měly svěží, lahodnou chuť.

Od jeskyně jsme zamířili přímo k Poike. Byla už zdaleka vidět. Když pod jejím úpatím cesta skončila, vjeli jsme na její travnatý povrch a šplhali vzhůru. Na domorodcích jsem kromě jiných dobrých vlastností obdivoval jejich vytříbený vztah k technice. Nejsou zdaleka jejími otroky, jak se o tom často mluví u nás. Řidič chladnokrevně vedl svůj stroj bez

ohledu na jeho skřípavé protesty výš a výš, do stále strmějšího svahu. Řídil se zřejmě zásadou, že člověk musí chodit, až když autobus nemůže, a že technika má člověku sloužit, dokud drží pohromadě.

To, po čem jsme jeli, vypadalo z dálky jako hladký trávník. Ale opravdu jen vypadalo. Svah Poike je plný výmolů a terénních vln, které jsou patrné až zblízka. Kromě toho je zbrázděn nesčetnými rýhami na svádění dešťové vody do rezervoárů pro napajedla nedaleké farmy. A tak jsme byli víc ve vzduchu než na sedadlech. Tlumiče dávno nefungovaly, což je nemoc všech zdejších vozů, používajících delší dobu místní cesty plné děr a velkých kamenů.

Šofér se, zřejmě s vědomím, že víc na jeho vozidle zničit nejde, vyhýbal pouze děrám, ve kterých bychom uvízli nadobro. Zbytek bral na jedničku a na plný plyn rovně. Když se nám do cesty postavila dobytčí ohrada, která znamenala definitivní konec strastiplné jízdy, vypil stařičký autobus na jedno posezení dva pořádné demižony vody. Byla to jeho obvyklá dávka vždy ráno, v poledne a večer.

Z vnitrozemí ostrova vypadá Poike jako hodně rozpláclá kupka sena s okraji ostře spadajícími do kypícího příboje. Její vrcholek zdobí malá zelená šešulka eukalyptového lesíka uvnitř poměrně malého kráteru. Kousek od něj níže na svahu sedí v řadě za sebou tři kopečky - parazitní krátery. Před objevením ostrova tady bývalo kulturní místo a později, snad právě proto, na nich nechali Španělé vztyčit tři velké dřevěné kříže. Ty už dávno vzaly za své, ale po původních obyvatelích zbylo několik památek.

Nejznámější je velká, do skály vytesaná strašlivá hlava boha Make-Makeho na nejvyšším z kopečků. Tam jsme zamířili nejdřív. Cesta pěšky do mírného svahu nebyla příliš namáhavá a chůzi jednotvárným travnatým úbočím zpestřovali ptáci startující s poplašenými výkřiky až na poslední chvíli zpod našich nohou. Silně mi připomínali koroptve. Proslulý obličej boha Make-Makeho mě překvapil úplně nečekaně. Pořád jsem po něm očima pátral, když tu náhle se na nás zašklebil ze skalní stěny přímo před námi.

V okolí je spousta jeskyněk s velice úzkými vchody. Nakoukli jsme do několika z nich. Na rozdíl od té jeskyně na pobřeží jsou nízké, těsné a vlhké. Stěny pokrývá kluzký mazlavý jemňoučký mech, který znepříjemňuje prohlídku.

V jedné z jeskyní ležel kus bílého kamene. Byl asi metr dlouhý a oblý. Už jsem se chtěl kolem něj protáhnout ven, když jsem si všiml několika rovnoběžných rýh na jeho povrchu. Vždyť to jsou prsty! Skutečně - byly tam prsty i pokračování paží. Ten kus kamene byla malá bílá moai, bohužel bez hlavy. Tu jí patrně nějaký vášnivý sběratel urazil a odnesl. Pro jistotu jsem se ještě jednou rozhlédl kolem, jestli tam někde neleží. Neležela. Vandalové!

Na další sochu, ale silně zvětralou, jsme narazili při výstupu, když jsme zamířili vzhůru na vrchol Poike. Stála tam jen tak v trávě - malý, asi třičtvrtěmetrový kámen - a připomínala víc otlučený patník než sochu.

Když jsme dosáhli hrany kráteru, otevřel se nám pohled do jeho nitra. Byla to mělká otevřená táhlá travnatá mísa o průměru kolem sta metrů, na jejímž dně vyrostl svěže zelený eukalyptový háj, plný přívětivého chladivého stínu. Rychle jsme seběhli dolů, abychom se ukryli před slunečním žárem. Než jsme začali natáčet pohledy na ostrov, odpočinuli jsme si na jednom z padlých kmenů a vychutnali chládek a nevtíravou vůni eukalyptové pryskyřice, která nás obklopovala.

Náš průvodce Edmundo využil přestávky k prohlídce okolí a měl štěstí. Na jednom místě mezi kamením objevil několik výhonků tara a hned začal s jeho dolováním. Podařilo se mu vždycky sice utrhnout jen kousek kořene, ale to mu nevadilo. Oškubal velké listy a zbytky hlíz strčil do tašky. Když si je doma zasadí na zahrádku, rychle porostou. Zdejší sopečná půda je velmi úrodná. Spolu s téměř každodenními teplými vydatnými dešti, které ji i přes léto udržují stále vlhkou, je rájem zahrádkářů.

Jednou jeden z našich pomocníků vytrhl poblíž vykopávek jen tak rukama ibiškový keř v plném květu a hodil jej na podlahu autobusu. Večer si pak ibišek zasadil před domkem kousek od našeho hotelu. Schválně jsem se tam zašel několikrát podívat. Když jsme opouštěli ostrov, byl pořád ještě svěže zelený.

Na zpáteční cestě z kráteru jsme měli celý ostrov jako dlani. Víc než dvacet kilometrů se táhly do dálky kamenné pláně sopky Tereavaka, napravo a vzadu nalevo zakončovala ostrov Rano Kao. Spolu s Poike to jsou tři základní pilíře Rapa Nui. Zbytek sopek, jako Puna Pao, Rano Raraku a sedmdesát dalších, jsou jen boční krátery na tělech obrů.

Dole pod svahem jsme se zastavili na farmě. Žije tam v malém montovaném domku rodina, která obhospodařuje celou Poike a na ní několik desítek krav a koní. Na dvorku pobíhali slepice, tmavé prasnice s roztomilými podsvinčaty a nezbytní mohutní psi. U dřevného zábradlí stálo uvázáno několik osedlaných koní, a farmářovy děti skotačily na jejich hřbetech. Když zjistily, že je pozorujeme, začaly se předvádět. Skákaly ze sedla do sedla, stály na jedoucím koni jako artisté a pořád poočku sledovaly Akiho, jestli filmuje právě je. Tady se učí jezdit odmalička a kůň je jejich jediný dopravní prostředek do vzdálené vesnice.

Po našem dopravním prostředku však nebylo ani vidu ani slechu. Po krátké poradě jsme obtěžkáni filmařskou

technikou vyrazili prašnou silnicí mezi dobytčími ohradami a schnoucí vegetací k Thorovu pracovišti. Při jedné z nezbytných přestávek jsme si zaskočili jen nalehko bez zavazadel na prohlídku ahu Tonga Riki. Stávalo tu prý na jediné plošině patnáct soch. Dnes jsou zaneseny spolu se stovkami obřích balvanů z pobřeží daleko do vnitrozemí. Všechnu tu zkázu zavinila velká vlna, kterou způsobilo silné zemětřesení.

Prolézali jsme kamenným vrakovištěm zuražených soch a náhle jsme přišli k jedné z ulomených hlav, která spočívala na betonovém podstavci s držáky pro jeřáb. Co to je?

Když se prý nedostávalo peněz pro ostrov, rozhodly úřady o odprodeji několika soch. Tahle už stála připravená, aby ji odvezl mohutný letoun typu Hercules do USA. Nakonec z obchodu sešlo a socha zůstala.

Poblíž Tonga Riki vytvořil lávový proud rovné plochy, které dávní obyvatelé použili pro vytvoření zajímavé galerie petroglyfů - rytin znázorňujících uctívané objekty. Podrobná prohlídka by zabrala spoustu času. Z černého podkladu vystupovali tuňáci, podobizny boha Make-Makeho, ko mari a různé magické obrazce.

Slunce si dnes dalo zvlášť záležet a naše neskladná zavazadla začala svou hmotností dohánět menší sochy moai. Pěkný kousek cesty jsem tak mohl nést Akiho kameru, kterou jinak nedal z ruky. Na oplátku jsem směl vyslechnout pestrou paletu švédských libozvučných výrazů pro pohnuté situace. Na pražícím slunci bylo těch sedm kilometrů opravdu utrpení. Však také domorodý šofér, který se zapovídal a zapomněl pro nás dojet, náš turistický výkon dlouho a přede všemi obdivoval.

SOBOTA 8. ÚNORA 1986, OSMNÁCTÝ DEN POBYTU

Návštěva v hrobě

Filmaři měli dnes v plánu natáčení rozvalených ahu při jižním pobřeží ostrova. Jezdili jsme kolem nich každý den k našim vykopávkám, ale nikdy nebyl čas zastavit. A tak jsem alespoň pohledem z jedoucího auta hltal monumentální změť čtyř až pětimetrových moai. Ležely tu jedna přes druhou a opodál se zvolna rozpadaly jejich klobouky - pukaa. Podívaná to byla strhující, protože jednotlivá ahu lemovala celé jižní pobřeží ostrova a sotva zmizelo z dohledu jedno, už tu bylo další, neméně zajímavé.

Prohlídku jsme začali u jednoho z nejdůležitějších a turistům zpřístupněného ahu Aka Hanga. Rozkládá se na pobřeží zhruba v půli cesty mezi jedinou vesnicí ostrova Hanga Roou a sopkou Rano Raraku, a je jedním z míst, u kterých mají zastávku naleštěné mikrobusy s bohatými nedočkavými turisty. Ti se pak rychle vyřítí, prolezou mezi poměrně zachovalými skácenými obry a po nezbytném vyfotografování jeden druhého ujíždějí dál.

Poté, co jsem si prohlédl rekonstruované ahu v Tahai, ahu Akivi a podrobně prošel plošiny v zátoce Anakena, jsem mohl lépe posoudit zkázu, která postihla dávné svatyně domorodců, ahu.

O tom, jestli sochy svrhli a plošiny rozkotali vítězové mezikmenových válek nebo je zasáhla ničivým úderem četná zdejší zemětřesení, si netroufám dělat jakékoli závěry. Z palubních deníků lodí, které ostrov v průběhu minulých století navštívily, víme, že stojících soch ubývalo postupně.

Osobně se přikláním k názoru, že příčiny pádu jednotlivých soch byly různé. Od všeho něco. Není vyloučeno, že některé moai mohly popadat pouhým zvětráním materiálu podstavců. Kdoví. Možná, že některé z nich strhli místní vandalové nebo návštěvníci pro pouhé potěšení, aby viděli, jak to pěkně žuchne. Úcta k překonanému kultu spojenému s moai a plošinami ahu upadala, takže velkolepé stavby předků se mohly stát předmětem zájmu nudící se mládeže. Zdá se vám to nepravděpodobné? Podobných případů známe přece i od nás dost. Vždyť i viklan v Kadově, o kterém byla před chvílí řeč, potkal vlastně stejný osud.

Padlí obři mlčeli a jejich dávná sláva byla tatam. Prolézal jsem mezi nimi, nechal se ovanout atmosférou místa a snažil se vycítit to, co se nedalo nikde vyčíst ani jinak vyzvědět. Okolo mě mrtvé trupy soch, kousek dál malá polorozpadlá plošinka, na níž domorodci nechávali vysychat pozůstatky zemřelých, a na obřadní planině pode mnou otlučená, drolící se pukaa - kdysi ozdoby soch. Mrtvá, sluncem rozžhavená krása a vedle ní život. Neustále bouřící, burácející oceán, tříštící se o zadní stěnu ahu.

Zadumán a očarován minulostí jsem pojednou stanul nad jakýmsi otvorem. Zel přímo mezi dvěma omšelými podstavci soch a kryla jej těžká kamenná dlaždice. Co je asi uvnitř? Zvědavost je mocná pokušitelka. Ať jsem se snažil sebevíc, nic jsem v malé škvíře tmavého otvoru neviděl.

Mám, nemám? Sevřel jsem prsty okraj desky a zabral. Šlo to, pohnula se. Napnul jsem svaly a... v žilách mi ztuhla krev. Přede mnou v nehluboké komůrce ležela lidská kostra.

Co jsem to vyvedl? Není to znesvěcení pozůstatků? Užuž jsem chtěl dlaždici přiklopit a dát místo rychle do pořádku,

když jsem si uvědomil, že kostra není celá. Vlastně tam kromě lebky leželo jen pár zpřeházených kostí. Asi jsem nebyl první návštěvník. Překvapivé setkání to ale bylo - alespoň z mé strany.

Na delší prohlížení objevené hrobky mi už nezbyl čas. Na cestě od vesnice se v oblacích zvířeného prachu objevila skupina pestrobarevných mikrobusů s turisty. Raději jsem honem vrátil dlaždici na původní místo a poodešel si sednout stranou na pobřežní skály.

Proč?

Proč asi domorodci stavěli takováto díla? Ta otázka na mne útočila stejně neodbytně jako zdejší mouchy. Nešla odehnat. Napadla mě už kdysi doma, ale nejnaléhavěji se mi vtírala při návštěvě Tahai a kdykoli později,když jsem si prohlížel některé z místních nesčetných ahu. Nebylo to nesmyslné, dřít, stavět jen tak pro nic za nic, jen aby vznikla pěkná plošina pro postavení soch? A proč vznikaly sochy? K čemu? Jaké dráždivé tajemství před námi ostrov skrývá? Tajemno, nadpřirozené vlivy? Nebo dokonce před návštěvníky leží památka na pobyt mimozemšťanů?

Nedalo mi to a zkusil jsem hledat odpověď trochu oklikou. Přivedla mě k tomu právě vzdálená podobnost s něčím, co jsem znal z domova i z cest. Proč tady hledat cosi jedinečného? Vždyť střípky vědomostí o dávných obyvatelích ostrova se téměř samy chtějí seřadit do nám srozumitelné mozaiky. Jak?

Představte si, že k nám přijede cizinec z nějaké hodně exotické země a stane v údivu nad našimi památkami. Pak se vzchopí, vezme do ruky zápisník a začne s otázkami.

Proč vaši předkové stavěli kostely? Proč v nich jsou sochy? Proč tam leží pozůstatky velmožů? Za jakým tajemným účelem nosili vaši králové koruny?

Těch otázek by mohl mít spoustu, a pokud by nedostal podle něj zaručené odpovědi, dojde k překvapivému odhalení, že za naše kulturní dědictví vděčíme určitě mimozemšťanům.

Je jisté, že ahu se vším všudy sloužila náboženským účelům, a také proto je domorodci budovali. Žili však v trochu odlišných a pro nás neobvyklých podmínkách osamoceného ostrova, a ty je ovlivnily tak, že svým stavbám dali podle našich měřítek originální, netradiční vzhled. Jinak ale kupodivu mají mnoho společného se svatyněmi a církevními stavbami v ostatních částech světa.

Sloužily jako modlitebny, zdobily je kultovní modly a odehrávala se tady i řada náboženských obřadů. Například vystavování zesnulých i jejich pohřbívání a podobně. Nesmím ale zapomenout na účel nejdůležitější - zapůsobit svou monumentálností, ochromit věřícího a vtisknout do jeho mysli bázeň a poslušnost. Na jménu boha, době a místě v tom případě příliš nezáleží.

Z dějin víme, že patrně v každé kultuře se vyčlenila skupina kněží, kteří na sebe strhli starost o duševní život svých bližních. Vzali na sebe toto nelehké břímě, aniž by na oplátku něco požadovali. Až na takové maličkosti, jako byly dary pro bohy, desátky, či pokora a dřina při stavbách patřičně pompézních svatyní, obětišť, kostelů a katedrál.

Výjimečné stavby si vyžadovaly i výjimečné odborníky, stavitele a řemeslníky. To je pochopitelné, ale zapomíná se na to. Díla, která dodnes okouzlují návštěvníka svými tvary, řešením i rozměry a hmotností použitých stavebních prvků, nestavěl jen tak někdo. To byla pocta a výzva pro ty nejlepší stavitele. Většina pracovních postupů ať už projekčních, dopravních nebo technologických, které mnohdy byly přísně střeženým tajemstvím starých stavitelských rodů, byla překonána a upadla v zapomnění. Je to škoda? Těžko říci. Na jejich místa nastoupily metody nové, méně pracné, rychlejší, založené na pozdějších vynálezech a objevech. O nich víme, že jsou samozřejmě záležitostí specialistů a odborníků. Což je přirozené.

A tak zatímco u konstrukcí dnešních staveb, továren, silnic nebo mostů mlčky připouštíme, že tomu, pokud právě nepracujeme v daném oboru, nerozumíme a že to tak a tak asi musí být, na stará díla hledíme spatra. Stavěli je přece primitivové anebo alespoň je to hodně dávno, a tak neměli naši vyspělou techniku.

Otázkou jsem tuhle úvahu začal, otázkou ji končím: Jak to ale tenkrát dokázali?

Festival

Náš pobyt na Velikonočním ostrově s neznamenal jen práci v terénu. Od Thora Heyerdahla a jeho výpravy se očekávala i účast při významných společenských událostech. V tom jsme měli mimořádné štěstí. Právě dnes začal svátek Tapati Rapa Nui 86, festivalový týden, a my byli na večer pozváni do zdejší sportovní haly.

Znal jsem ji už od dřívějška. Panu správci se před časem líbila moje klíčenka České státní spořitelny a já byl zase zvědav, jak to vypadá uvnitř. Klíčenka změnila majitele a on mě na oplátku provedl celým moderním zařízením.

Skoro jsem rapanuiské mládeži záviděl. Pěkný vzdušný sál na míčové hry, posilovna, nářaďovna s nejrůznějšími sportovními potřebami a čtyři čisté šatny se sprchami s teplou vodou čekaly na své zájemce.

Množství lidí, kteří se tady věnují sportu, mě překvapilo. Viděl jsem závody v hodu oštěpem, vrhu koulí i urputné zápasy v házené a košíkové. Kopaná je na ostrově oblíbená stejně jako všude jinde na světě. Pro ni je určen pečlivě udržovaný trávník před halou.

Jeden výjimečný rys jsem ale přece jen objevil. Tady sportují pro radost. Žádný postup, žádné vyšší soutěže, nic takového tady vzhledem k odloučenosti ostrova od ostatního světa neexistuje. Sportovci a sportovní družstva vesnice Hanga Roa nemají na ostrově konkurenci, protože tady nikde jinde organizované kluby nejsou.

Doma před odjezdem jsem si představoval, jak tady budeme po vzoru první expedice žít pod stany jednoduchým poustevnickým životem, a teď nás čeká festival. Skutečný festival se vším, co k němu patří. Řada sportovních soutěží, večerní galapředstavení zdejších folklorních souborů a jako zlatý hřeb volba královny ostrova. Opravdu. Dva tisíce Rapanuijců volí každoročně královnu krásy.

Sedm dní soupeří o přízeň temperamentního publika taneční soubory, pěvecké sbory, hráči na kytary a harmoniky, ale i sportovci a třeba rybáři. V rámci Tapati dostane příležitost každý. Kdokoli může svým dílem přispět k tomu nejdůležitějšímu okamžiku - volbě královny.

Volba má svou organizaci a svůj rituál. Celá vesnice je v té době rozdělena na několik částí a každá z nich vyšle do výběru svou favoritku. Z něj pak už vyjdou jen dvě finalistky. Centrum vesnice - Hanga Rou - zastupuje jedna kandidátka, a předměstí vesnice a zbytek ostrova - Moerou - druhá. Ostrov je v té chvíli rozdělen na dvě poloviny a každá se snaží prosadit tu svou.

Dívky mají jediný úkol: vystupovat celý čas co nejelegantněji a nejreprezentativněji, aby na sebe strhly co nejvíce pozornosti a samozřejmě i přízně poroty.

Zvláštní komise totiž boduje všechny akce a soutěže v průběhu celého týdne. Body za nejlepší umístění pak naskakují na konto té kandidátky, z jejíhož tábora je vítěz.

Připomnělo mi to volbu ptačího muže. Tehdy kandidáti také žili v bezpečí a pohodlí Oronga, zatímco se jejich služebníci rvali s rozbouřeným mořem a nepohodou. Stejně jako titul ptačího muže platí i označení královna ostrova pouze jediný rok. Z něho ale žádné výhody nevyplývají, jde jenom o prestiž. Ale i ta dělá hodně.

Dnes večer se tedy utkají dvě obrovská družstva poprvé.

Vnitřek haly vyzdobený pro zahájení festivalu jsem málem nepoznal. Všude samé palmové listy, zeleň a květy. Bohatě a vkusně vyzdobené pódium tonulo v záři reflektorů a dodávalo hale slavnostní ráz. Však také bylo nabito. Spousta lidí seděla spolu s námi v křeslech přímo na hrací ploše. Ještě víc se jich ale tísnilo v hledišti a postávalo na ochozech. Všichni už netrpělivě čekali začátek. Ten se ale o pouhou hodinku opozdil, takže se začínalo půl hodiny před půlnocí.

Elegance na uzel

Jednu výhodu ale pozdržení programu mělo. Měl jsem dost času v klidu si prohlédnout, v čem se na Rapa Nui chodí. Oblečení dnešních ostrovanů se téměř neliší od našeho letního odívání. Tedy žádné otrhané špinavé hadry, vzbuzující útrpnost turistů, jak jsem to znal z knih. Časy se změnily. Seriózně vyhlížející průvodce, prodavač, obchodník nebo hoteliér může přece žádat daleko vyšší cenu nebo účet. Prosté a účinné.

Oděvy stejně jako mnoho dalších životních potřeb dováží zásobovací loď a letadla z kontinentu a jsou k dostání ve zdejších malých, ale početných krámcích. Mládež uznává džíny, popsaná trika a kecky, stejně jako u nás. Od dob kapitána Jamese Cooka se změnilo i dívčí oblečení - bohužel. Na ulicích potkáváte snědé ostrovanky v evropských šatech i v kostýmcích či šortkách. Vliv Polynésie je ale patrný stále. Kromě nemnoha cizinek mají všechny ženy bohaté vrkoče krásných havraních vlasů a v nich s oblibou nosí vpleteny purpurově rudé květy ibišku či něžné orchideje. Květiny ve vlasech tu nosí i chlapci a je to úplně normální. Běžné jsou i čelenky z nejrůznějších materiálů. Ty nejjednodušší, spletené ze zelených větviček, se používají například při práci, aby místo klobouku stínily před žhavými slunečními paprsky. Při sportu přicházejí ke slovu čelenky z látky. A při slavnostních příležitostech krásné bohaté květinové věnce. Ty se ale nevážou. Základem je vždy pletená čelenka z palmových listů a do ní dovedné prsty domorodých žen vplétají stonky květů.

Dívku nebo chlapce s věncem na hlavě potkáte i běžně na ulici. Stačí, když má dobrou náladu.

Děvčata, která nás obsluhovala v hotelu (mimochodem jedna z nich, Elsa Rapu, získala v roce 1983 titul královny

ostrova), nosila ve službě pestré polynéské šaty. Ty jsou velice jednoduché. Pruh pestré látky se obtočí kolem hrudi a zaváže na uzel. Ten může být buď na rameni nebo na prsou, čímž vzniknou pěkné šaty bez ramínek. Ženy v nich je možné vidět na ulicích, při práci i při slavnostních okamžicích. Tyhle šaty jsou praktické, hezké, vzdušné a spolehlivé. Nikdy jsem neviděl, že by se uzel rozvázal, i když by to bylo dost zajímavé. Klíč pro volbu oblečení je tu zřejmě jednodušší než u nás. Nos cokoli kamkoli, ale čisté a upravené. Výjimku tvoří oblečení do práce. To svou fantazií v modelech téměř dosahuje kvalit ohozů našich letních brigádníků.

Hlahol v hale nenasvědčoval tomu, že by nás měl čekat nějaký pozoruhodný vybroušený program. Pak ale zhasla světla a rozpoutala se světelná hra paprsků reflektorů. To byl začátek. Rapanuiský režisér své práci opravdu rozuměl. V rychlém sledu se za nezbytných světelných efektů prostřídaly všechny místní taneční soubory tance hula, zpěváci starých polynéských písní, kytaristé, harmonikáři i ochotnické scénky divochů, zobrazující události z dávné historie ostrova. Předtím nás ale všechny pozdravila dvojice konferenciérů. Mladý elegantní muž ve stříbřitém obleku a dívka, kterou jsem znal z poštovního úřadu, tentokrát v pestrých šatech na uzel. Své povídání přednesli ve španělštině, rapanuijštině a pro turisty v angličtině. V tom pak pokračovali celý večer.

Odezva obecenstva na jednotlivá vystoupení přímo dýchala spontánností. Lidé zpívali s účinkujícími, tleskali, pískali, dupali a povzbuzovali. Tohle jsem ještě nezažil. Vzduch vřel. Temperamentní melodie a písničky strhly i mě. Přestože jsem nerozuměl slovům, podupával a tleskal jsem do taktu s ostatními.

Bouři veselí učinil přítrž až stříbřitý mladík. Promluvil a všechno ztichlo. Vzápětí přerušil jeho vystoupení silný výbuch řevu. Mladík totiž ohlásil příchod obou kandidátek na titul královny. Obě poloviny obecenstva zdravily tu svou a zároveň se snažily překřičet jejím jménem pozdrav soupeře. Nepopsatelný kravál.

Obě dívky mezitím vešly hrdým krokem se vztyčenými hlavami v dlouhých večerních róbách. Vřava v hledišti jako by pro ně neexistovala. Měly své role. Pozdravily jedna druhou, publikum a krásy ostrova. Ve španělštině, rapanuijštině a francouzštině. Patriotická dušička strnula v očekávání, ale jakpak by tu mohli znát tak exotickou řeč, jako je čeština.

Jinak ovšem umí většina Rapanuijců kromě mateřštiny nejméně jeden jazyk navíc. Každé dítě se od malička učí španělsky, což je tady úřední řeč, strov patří od roku 1888 Chile. Protože ale většina turistů mluví anglicky, začínají děti záhy i s angličtinou. Další jazyky pak už přibírají podle svých životních plánů a záměrů.

Kandidátky na titul jsme potom během večera viděli ještě několikrát. Jednou získávaly náklonnost diváků a poroty v polynéských tanečních šatech z trávy, podruhé v jednodílných plavkách, vysokých střevíčkách s širokou šerpou přes rameno, jak se na správné miss sluší a patří.

Program prvního večera uzavřela diskotéka. Při prvních zvucích hudby diváci z hrací plochy rychle odsunuli židle a křesla a vznikl parket, kde se tancovalo až do rána. Pak jsme šli na snídani a za vykopávkami, zatímco ostrované dopoledne spánkem získávali síly na další večer.

NEDĚLE 9. ÚNORA 1986, DEVATENÁCTÝ DEN POBYTU

Podruhé na Orongu

Poslední volnou neděli jsme využili k opětovné návštěvě kultovního střediska Orongo na sopce Rano Kao. Filmaři v plné zbroji jeli s námi, takže se i pro nás neděle stala obyčejným pracovním dnem. Potřebovali jsme získat záběry kreseb na kamenných dlaždicích uvnitř zdejších domů. Těch je na Orongu asi padesát. Lézt a hledat v každém z úzkých vchodů jsme ale nemuseli. Spolu s námi jela pracovnice ústavu pro Velikonoční ostrov při univerzitě v Santiagu. Měla velkou tlustou knihu a mapu. Thor si v pohodlí nalistoval žádanou kresbu v knize a podle mapy jsme ji pak snadno našli. Pak už stačilo do těsné vlhké díry vyslat filmaře jako jezevčíky do nory. Romantické pátrání to sice moc nepřipomínalo, ale moderní doba si žádá nové pracovní postupy a úsporu času.

Odpoledne nás čekal příjemnější program. Jeli jsme točit příboj mezi pobřežními skalisky. Azurově modré vody oceánu dunivě vybuchující o černé rozeklané sopečné balvany jsou nevyčerpatelným zdrojem námětů pro naše filmaře. Navíc režisér Beng přizval dvě domorodé dívky, aby v plavkách před kamerou pózovaly v mělkých tišinách chráněných od širého moře podmořskými útesy. V prohlubních vznikla malá přírodní akvária se spoustou nejrůznějších živočichů a roztodivných řas a chaluh. Nejčastěji jsme nacházeli pichlavé fialové mořské ježky. Ti drží na kamenech v trhlinách a dírách a jsou místní pochoutkou, proto se všichni nejdřív pustili do jejich sbírání. Nikdy předtím jsem syrového ježka neochutnal, a tak když mi podali rozlomenou skořápku s čímsi žlutým třaslavým, měl jsem co dělat, abych se neodtáhl odporem. Potom jsem ale zavřel oči a polkl. Bylo to moc dobré.

Děvčata pak vklouzla do průzračné vody jedné z prohlubní. Bouřící mořský příboj v pozadí v ní jen nepatrně čeřil hladinu a filmaři začali se zápalem točit. Sledoval jsem znepokojeně dunění vln a měl jsem k tomu důvod. Nevím, jaká přírodní zákonitost je toho příčinou, ale jisté je, že tenhle poklid nad tůňkami není věčný. Když jsem se tu koupal předtím, přihnala se náhle vysoká vlna a já zažil pár perných okamžiků, než jsem se zachytil ostrých kamenů, aby mě

nevtáhla na širé moře. Tahle vlna přijde vždycky po nějaké odmlce.

Nečekal jsem zbytečně. Přišla a můj varovný výkřik zanikl v jejím hukotu. Divoce pleskla mezi skaliska, ta ji ale nezastavila, a řítila se hladově na dívky. Pak všechno zmizelo. Příval pěny, vody a tříště pohltil celé okolí.

Než jsme se stačili vzpamatovat, zařadila vlna zpětný chod. Vytáhla naše statistky z bazénku a nesla je ve vířící pěně a vírech mezi ostrými, hrozivě trčícími skalisky na širé moře. Dívky bojovaly s vodním přívalem - věděly, co jim hrozí. Takto se tady v minulém roce utopili tři lidé.

Tentokrát to dopadlo dobře. Ale ta chvíle, než se dostaly ke břehu, nám i jim připadala nekonečná. Rozhodli jsme se raději nepokoušet štěstí a skončili.

Děvčata se osušila a z kabelek vytáhla krémy, oční stíny a další kosmetické pomůcky. To mě zarazilo. V mé naivitě mě ani ve snu nenapadlo, že civilizace zapracovala i tady a že pravé, přírodní, polynéské krásky z časů malíře Paula Gauguina jsou navždy ty tam.

PONDĚLÍ 10. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ DEN POBYTU

Sáňkování

Už při jedné z našich prvních výprav po ostrově jsem si všiml podivných stop na jednom z kopců. Vypadal trochu jako náš Říp a byl hladký, porostlý jen jasně zelenou trávou. Koleje začínaly na úpatí a končily až někde na vrcholku, kam jsem zespoda nedohlédl.

Co to může být? Byl jsem si jist, že kdyby tuhle stopu spatřil kosmofantasta Erich von Däniken, zajásal by a prohlásil by ji za startovní dráhu kosmického korábu mimozemšťanů. Auto by bez ohledu na tradiční odhodlání místních šoférů do tak strmého svahu nevyjelo. Hořel jsem zvědavostí, ale nezeptal se a na vlastní vysvětlení jsem připadnout nemohl. Dneska se dostavilo samo.

Dopoledne zahájili Gonzalo a Arne vykopávky v zátoce Anakena. Jel jsem tam s nimi. Po obědě v nově vysázeném háji kokosových palem, kde pro pohodlí turistů správa ostrova zřídila několik kamenných stolů a lavic, jsme skončili práci a zamířili směrem k vesnici. Naším cílem byl jeden z vedlejších kráterů sopky Tereavaka, ležící přibližně ve středu ostrova. U krajnice parkovala spousta aut a jejich majitelé tábořili pod příkrým svahem kopce. Ti zvlášť zdatní šplhali kolmo vzhůru o zhruba sto padesát metrů výš až na vrcholek.

"Co se chystá? Proč tam lezou?" zeptal jsem se Gonzala.

"Budou sáňkovat. Chvilku počkej."

"Tady? V létě?"

Abych si tuhle záhadu vyjasnil, vydal jsem se na krkolomný výstup vzhůru. Spolu se mnou stoupalo ještě několik domorodců a turistů a z jejich povídání jsem vyrozuměl, že to bude něco báječného a že musím být co nejdřív nahoře. Napnul jsem všechny síly a zuřivě šlapal výš a výš v šíleném vedru, které tady na svahu vystaveném naplno slunci panovalo.

Úbočí kopce z dálky vypadalo pěkně táhle hladké a travnaté. Ve skutečnosti je tvořil oceán výmolů a skalisek vystupujících na povrch. Hustý zelený travnatý porost se změnil při pohledu zblízka na sporý řiďoučký trávníček živořící v drobné drti. Na této závodní dráze se měla odehrát ztřeštěná riskantní soutěž.

Začátek byl ohlášen na druhou hodinu odpoledne. V tu dobu jsem již dávno dosáhl vrcholu a rozčarovaně se rozhlížel kolem. K mému údivu tam kromě domorodců a mně podobných zvědavců nikdo nebyl. Diváci s kamerami a fotoaparáty čekali na závodníky a jejich stroje. Ti však byli připraveni někde úplně jinde. Ve dvě měli sraz ne na kopci, ale ve vesnici. To je prý Polynésie. Ať ji neurážejí. U nás tomu říkáme výstižněji.

Hezkou chvilku trvalo, než se na cestě od Hanga Roy objevil nákladňák se závodníky a kmeny banánovníků. Třiceti až padesátikilové zelené klády chlapci vynosili vzhůru na start, a když konečně po tomto náročném výstupu popadli dech, začali celkem jednoduchým způsobem vyrábět saně.

Seskládali vždy dva téměř čtyřmetrové kmeny k sobě. Silnějšími klacky opatřenými hrotem je pak pomocí těžkého kamene probili. Zatloukání kůlů jim šlo poměrně dobře, protože tělo banánovníku tvoří jen mnoho vrstev dužnatých slupek, které vyrůstají ze silnější hlavice u země. První klacek umístili hned za ní a druhý asi o metr dál.

Klacek hlavic, které představují předek saní, slouží jako opěrka pod nohy a za zadní se jezdec drží. Může to být i

obráceně - v případě, že se jezdec rozhodne na saních ležet na břiše. Pak už stačí pořádný odraz nad zející propastí a téměř střemhlavý let zvaný pei začíná. Je to sport pouze pro ty nejtvrdší muže.

Závodní dráha a místo, kam jezdec pravděpodobně na svém neovladatelném výtvoru dopadne, se stanoví jednoduše. Ukáže je větší kámen hozený z místa startu. Po několika metrech pádu dopadne na úbočí, odrazí se a začne prudce rotovat v závratných nevypočitatelných skocích. To už prolétá mezi diváky. Ti totiž mezitím zaujmou postavení na svahu, tam kde předpokládají dobrý výhled. Šťastlivci, které kámen ve zdraví mine, s nadšením sledují, jak se dav pod nimi před letícím kamenem rozprchává. Ale to si už svou trasu ověřuje další borec a zmatek se opakuje.

Závod začal a první odvážlivec vyrazil. Mě by k takové šílené jízdě nedonutili ani v brnění. On byl jenom v džínách, bos a na hlavě měl čelenku ze šátku. Rapanuijský kamikadze.

Saně nabraly v několika okamžicích rychlost a strhávaly s sebou stále větší lavinu prachu a kamení. Kdo chtěl získat pěkný snímek, musel fotit těsně u startu. Diváci níž, kteří nepoučeni kameny vytyčujícími trať zastoupili svah s fotoaparáty připravenými na ojedinělé záběry, znovu prchali. Neovladatelné těžké letící kmeny s živým ječícím nákladem nemohlo nic zastavit.

Cíl byl tam, kde jízda skončila a vyhrál ten, kdo dojel nejdál. Ne všichni dojeli až na úbočí. Loni prý došlo ke dvěma zlomeninám, letos dopadl závod o trochu lépe. Z dvanácti jezdců jen jedna pohmožděná ruka.

Vítěz získal své půlce ostrova a tedy kandidátce na titul královny ostrova další cenné body. Na nějaké dlouhé ovace nebyl čas. Čekala nás další atrakce, a tak se svah rychle vyprázdnil. Na ztichlé opuštěné trati zůstaly porůznu poházené a většinou rozlámané saně a ony záhadné koleje - teď už bez svého tajemství.

Rybí hody

Po nezbytném osprchování a umytí hlavy, po němž ve sprše zůstaly červenohnědé závěje jemného prachu, jsme s Cesarem nedočkavě vyrazili za dalším překvapením festivalu. Tentokrát v něm nešlo o život a odbývalo se kousek za vsí vedle honosné Tahai. Sochy na podstavcích v zapadajícím slunci vypadaly nádherně a zdálo se, že taky netrpělivě čekají, co se bude dít.

Na útesech i po stráních všude kolem už tábořilo několik set lidí. Hověli si v trávě, na balvanech či postávali v hloučcích, a všichni pozorně sledovali skupinu mužů u ohniště. Mělo úctyhodné rozměry. Táhlo se dobrých patnáct metrů a dohořívaly na něm silné kmeny. Ve výšce asi půl metru nad žhavými sálajícími uhlíky viselo napnuté mezi zatlučenými kůly obyčejné drátěné pletivo. Neviselo tam pro nic za nic - prohýbalo se pod nákladem pekoucích se ryb, které pocházely ze včerejší velké rybářské soutěže. Ten, kdo nalovil nejvíc, získal vavřín vítězství a cenné body, ostrované spoustu ryb. Zkušení kuchaři je dnes pekli pro všechny dohromady a zadarmo.

Konečně vrchní kuchař usoudil, že pochoutka je hotová, a začalo porcování dozlatova vypečených vonících ryb. Místo tácků a talířů zase posloužily listy z blízkého fíkusu. Na začouzeném ‚veleroštu' ležely malé deseticentimetrové ryby i statné metrové kusy všech možných tvarů a barev. Každý si mohl vybrat podle chuti. Ostrované z tašek vyndali citrony, pečivo a ostré omáčky na pokapání a hostina pro několik set lidí mohla začít. Jídlo se zapíjelo pivem. Po hodině vypadalo okolí jako po bitvě. Všude samé rybí hlavy, kosti, umaštěné listy fíkusu a pomačkané pivní plechovky. Naštěstí milosrdný soumrak brzy všechno zakryl.

Než jsme se rozhodli pro zpáteční cestu, postáli jsme ještě chvíli nad dohořívajícími uhlíky a vychutnávali nevšední nevtíravou pohodu vlahého večera.

Ve světě legend a bájí

Soumrak pomalu padal a s námi se loučilo zlatě zářící slunce, odcházející do vln Tichého oceánu. Ten je už očekával a jen se lenivě, konejšivě vzdouval. Náhle jsme si uvědomili, že stojíme u dohořívajícího ohniště sami. Kam se poděli ostatní?

Ostrý paprsek světla opodál nečekaně prořízl šero a ozářil tajuplnou skupinu moai. Zároveň odtud zazněla povědomá hudba.

"Něco se tam děje, rychle!"

Přidali jsme do kroku a zakrátko jsme se octli v nepřehledném tísnícím se davu. Než jsme se stačili rozkoukat, světla zhasla. Stále znějící melodie začala nabývat na síle. Tu opět osvětlení zazářilo. Nevěřil jsem svým očím - octli jsme se najednou v úplně jiném čase.

Zpoza ozářených soch zvolna vycházel zástup nahých domorodců. Nesli zapálené pochodně a jako oděv jim sloužilo

jen hrozivé pomalování a kus látky kolem boků. Přicházel k nám smuteční průvod. Ve svém středu nesli nosítka s umírajícím. Scéna z jiného světa. Před námi dokonával král Hotu Matua, nejslavnější vládce Rapa Nui. Jeho příjezdem na ostrov začínají skutečné, ústní tradicí dochované dějiny. Hotu Matua, náčelník ‚Krátkouchých', sem připlul ze své země někdy ve třináctém století.

Teď umíral na lůžku z bambusu a banánových listů a udílel svým nejbližším poslední rady. Když vydechl naposled, propukl nesmírný nářek a pláč. Zástup lkajících se v okamžiku změnil ve vichřici těl, kdy jednotliví bojovníci na důkaz svého žalu předváděli ty nejúžasnější taneční figury. Divadlo, ale neskutečně živé a strhující.

Mrtvého krále odnesli za zpěvu tesklivých smutečních písní a na opuštěné prostranství se z různých stran divoce vřítily dvě skupiny odlišně pomalovaných válečníků. Kolem ohně z dohořívajících pochodní vzplál lítý boj. Vzduchem svištěly oštěpy a těžké kyje mocnými oblouky ohrožovaly i polekaně uskakující diváky. Tenhle druhý tanec představoval slavnou událost z dějin ostrova - válku mezi ‚Krátkouchými" a ‚Dlouhouchými'. Rvali se všichni. Muži, ženy i malé děti pomalované válečnými barvami. Byl to zápas na život a na smrt, a vyhlazením méně početných ‚Dlouhouchých' rozhodl o dalším osudu ostrova. Představení skončilo.

Zdaleka ale ještě neskončil dnešní pečlivě připravený program Tapati Rapa Nui 86. O půlnoci začínala diskotéka, na kterou se teď diváci pomalu přesouvali.

V jednom kole

Šli jsme i my. Diskotéka na Velikonočním ostrově je pro všechny. Myslím tím všechny věkové kategorie. Na rozdíl od našich diskoték sem chodí celé rodiny, včetně prarodičů. Nemá to ale žádný vliv na volbu skladeb. Zní, či spíše hřmí zde pouze disko a tančí je všichni bez rozdílu věku. Nikdo se nechce nechat zahanbit, a tak první odpadají turisté, které ničí v noci jen nepatrně polevující teplo a dusno.

Překvapení nás čekalo i tady. Kolem druhé hodiny ranní hudba náhle utichla. Konec diskotéky po necelých dvou hodinách? Divné zvyklosti. Ale ne, soudil jsem příliš ukvapeně. Jeden z pořadatelů pronesl do mikrofonu pár slov a odevzdaně zmlkl. Řev, dupot a hlasité pískání, které po jeho oznámení posedlo všechny přítomné, nemohl v žádném případě přehlušit. Ohlásil totiž tanec hula.

A už to začalo. Do sálu vběhli polonazí snědí hoši s věnci, květinovými náhrdelníky a s nástroji. Do jejich temperamentního zpěvu a razantní melodie se jako vlahé pohlazení vmísily lehce tančící dívky. Husté travnaté sukénky jim energickým rozhoupáním boků prudce zavířily a hosté strnuli napětím, ale jen na okamžik. Pak začali tleskat a podupávat do rytmu. Kdo znal jednoduchý melodický text, zpíval s nimi. Vystoupení tanečnic hula, při němž pro pobavení ostatních zvaly dívky na parket nezkušené turisty a pobízely je, aby vlnili boky v jejich rytmu, trvalo necelou hodinu. Tančírnu potom až do rána oládlo opět disko.

Účast starých i mladých dohromady mě zaujala. Asi mají štěstí, že na Rapa Nui nezapustila kořeny dechovka a nerozdělila je generačně. Staří přijali moderní hudbu za svou, a za to získali mnohem víc - nestárnou na duchu. Mladí naopak mají pěknou nerušenou zábavu. Nikdo jim ji nekazí hrubostmi ani mravoučným kázáním. Případné nevhodné chování srovnal příslušný otec hned v zárodku a večer nerušeně pokračoval. Prý to u nás bývalo taky takové. Škoda pro mladé, že už není.

ÚTERÝ 11. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ PRVÝ DEN POBYTU

Čas k dílu

Gonzalo, Sonia a Arne už pracují nastálo na sondách v zátoce Anakena. Přidal jsem se k nim, protože jsem si chtěl konečně v klidu prohlédnout všemi tak opěvované místo. Navštívil jsem je už, pravda, několikrát, ale nikdy nebyl čas na podrobnější seznámení. Dokud jsme natáčeli film o naší práci, musel jsem být stejně jako všichni ostatní stále při ruce. Na rozptylování nezbýval čas. Teď už filmaři točí jen náladové záběry přírodních krás a spolupráce členů expedice není nutná.

V souvislosti s filmováním, a vůbec s naší prací jsem si všiml jedné zajímavosti. Zpočátku jsem se domníval, že jde jen o chvilkový stav, teď mi téměř na konci pobytu teprve došlo, že jde o nepsané pravidlo. Souviselo s pracovním nasazením nebo, chcete-li, s pracovní kázní.

Naše zaměstnání začínalo po snídani, kdy jsme nanosili potřebné náčiní a zavazadla do přistavených džípů a jeli k vykopávkám, za zajímavostmi ostrova nebo k pokusům. Záleželo na programu. První přestávku jsme měli až kolem půl druhé na oběd, poté jsme pokračovali v činnosti až do pěti až půl šesté. Následoval zdlouhavý návrat napříč ostrovem do vesnice. Večer, nebylo-li třeba plnit společenské povinnosti, měl každý volno. Psal jsem si poznámky, šel na poštu nebo podívat se do malých obchůdků se spoustou nejrůznějších suvenýrů a vyřezávaných sošek všech velikostí. Zavírací doba je až v jedenáct večer.

Beng, Aki, Anders i Cezar to dělali také tak, ale naše posezení večer na terase jsme často změnili v pracovní schůzky. Chtěli vědět, odkud budou nejlepší záběry pokusu, a další podrobnosti, které jsem znal díky našemu pokusu doma. Poklidná atmosféra byla tatam a ke slovu přišel slovník, tužka a nepostradatelný blok.

Pár dní mi trvalo, než jsem se do jejich tempa vžil. Byl jsem rád, že můj úkol ve výpravě nevyžadoval soustavné dlouhodobé zapojení. Nevím, jak bych ve zdejším podnebí obstál.

S domorodci to bylo trochu jiné. Pracovali svým tempem. Odváděli výkon odpovídající jejich zvykům a teplotě ovzduší. Věděli, že zadarmo jim nikdo nic nedá, uměli zabrat, ale kdykoli s nimi někdo zapředl rozhovor, odložili nářadí a začali ochotně debatovat. To vydrželi libovolně dlouho. Zřejmě také proto, že dělali za předem dohodnutou mzdu.

Jednou večer jsem o tom začal řeč s kameramanem Akim. Je otec čtyř dětí a tehdy mu táhlo na padsesát. S Bengem ten rok oslavili dvacet pět let společné práce. Za tu dobu spolu projeli celý svět a dost zažili. Filmovali například Indíru Gándhíovou krátce před její násilnou smrtí. Jednou vybuchla časovaná bomba přímo u jejich stolu v restauraci. To bylo při výpravě za pěstiteli a pašeráky opia a jen shodou náhod telefonovali v okamžiku exploze ve vedlejší místnosti. Dobrodružný život. Lepší je nechat si o něm vyprávět. Thora znali už delší čas. Točili pro něj film o Thorových vykopávkách na Galapágách, kde s nimi byl i Arne Skjolsvold. Zúčastnili se i výpravy na souostroví Maledivy v Indickém oceánu, kde Thor pátral po stopách dávného osídlení.

Aki mi vysvětlil, že jsou zvyklí, a navíc nuceni takhle pracovat každý den po celý rok. Musí, když chtějí obstát v tvrdé konkurenci.

Na oplátku chtěl vědět, jak je to s pracovní morálkou u nás. Vysvětlil jsem mu, co znamená pojem "zlaté české ruce" a změnil téma rozhovoru.

Cesta do Anakeny vede přes pozemky výzkumné šlechtitelské stanice Vaitea. Právě toto místo jsem měl z celé trasy nejraději. Kromě plantáží s banánovníky, ananasovníky a dalšími druhy ověřovaných rostlin ji obklopuje rozsáhlý starý eukalyptový les; těch je na ostrově jen pár. Vzrostlé stromy dosahují výšky patnácti i více metrů a mají brčálově zelené listy. Na mladých větvičkách při zemi rostou listy okrouhlé, kulaté, a na starých protáhlé, připomínající jitrocel. Poměrně hladká tenká kůra eukalyptů, loupající se v celých cárech, má šedavě žluté zabarvení a připomíná závoje víl. S ní a se zelení listů ostře kontrastují vybělené kmeny dávno padlých stromů, které divoce pokroucenými tvary připomínají rozházené kostry pravěkých zvířat. Ve zdejší vyprahlé krajině působí eukalyptový les, či spíše prales jako osvěžení.

Na Vaiteji měli také nově vysázené plantáže citrusů a nových druhů stromů. Až dorostou, poslouží třeba na sloupy elektrického vedení, které se zatím musí dovážet z pevniny. Na ostrově chybí i tvrdé dřevo na vyřezávání sošek moai, ptačích mužů a ostatních suvenýrů, a proto i to putuje dlouhou cestou z jihoamerických pralesů až sem.

Stavební dříví získávají Rapanuijci dost neobvyklým způsobem. Na pobřežních útesech pracuje skupina mužů s traktorem, motorovými pilami a navijákem. Těží kmeny, které vyvrhlo moře. Pokud jsem mohl soudit při každodenním projíždění kolem nich cestou k našim vykopávkám, měli práce pořád dost. Vytažené klády nakládali na valník a odváželi ke dvěma místním pilám. Jejich produkce zřejmě zcela uspokojovala potřeby ostrova.

Anakena

Anakena. Jak ji popsat a neošidit čarovnou tichomořskou krásu, takovou, jakou známe z reklamních prospektů a filmů? Pokaždé, když jsem prošel palmovým hájem se zrajícími kokosovými ořechy v korunách stromů, uvítala mě otevřená náruč pláže. Tvořil ji jemňoučký písek z rozdrcených korálů, bílý s růžovým nádechem. Za pruhem sluncem rozpálené pláže už čekal teplý dovádivý oceán. Klenul se ničím neporušený přes celý obzor. Nic než obrovský blankytně modrý bochník, popsaný bílými čepičkami vln. Malý ráj na zemi.

Dávní domorodci cítili určitě totéž, co já dnes. Asi také proto zasadili do kouzelného rámu zátoky pozoruhodný stavební skvost, ahu Nau Nau. Tvoří jej mohutný kamenný podstavec, ozdobený skupinou pěti vztyčených soch moai s nasazenými klobouky pukao. Je jich tu vlastně šest, ale z té poslední zbyl do dnešních dnů jen neurčitý pahýl.

O tom, jak je podstavec nesoucí sochy vysoký, panují zatím dohady. Archeologové jej v průběhu desetiletí stále vykopávají z nánosu písku směrem od vody a z vrstev hlíny steklé k ahu ze svahu, který od něj stoupá směrem do vnitrozemí. Návštěvníci nyní mohou obdivovat jeho zadní šestimetrovou stěnu obrácenou k oceánu. Jak velká část se ještě skrývá v písku a jak hluboko leží původní terén, nelze bez dalšího pečlivého výzkumu odhadnout.

Opodál ahu Nau Nau stojí ještě jedno malé ahu s jedinou sochou. Znal jsem ji už z domova z obrázků a byl jsem na ni zvědav. Proslavila se totiž po celém světě, a tak jsem si ji musel prohlédnout pěkně zblízka.

Měří asi čtyři metry a u jejích nohou - lépe řečeno pupku - je k podstavci připevněna malá bronzová destička se jménem

Pedra Atana. Ano, stál jsem před sochou, kterou první Thorova výprava nechala vztyčit skupinou ostrovanů pod vedením jejich starosty Pedra Atana. Zažíval jsem zvláštní pocit. Tehdy doma, když jsem četl v Thorově knize o průběhu vztyčování, mi to připadalo přinejmenším báječné, zabývat se takovouto činností. Možná i opakované čtení této kapitoly ve mně probudilo zájem, který mě po letech přivedl až sem na Velikonoční ostrov.

Nejnovější pozoruhodnost Anakeny jsem také znal, ale nebyl jsem na ni o nic méně zvědav. Obyčejným turistům není souzeno spatřit ji jinak než na reklamních plakátech. Jde o nedávný objev Sergia Rapua - nález očních bulev moai. Vzpomeňte si, už jsem o tom mluvil v souvislosti s návštěvou místního muzea.

Sergio vyšel ochotně vstříc přání našich filmařů a dovezl nám z depozitáře muzea těžkou dřevěnou bednu. Skrývala čtyři páry nových, z korálu vybroušených bulev, přesných kopií té nalezené. Domorodci je z přistaveného žebříku vložili do prohlubní v očních důlcích soch a já byl svědkem toho zázraku - Moai se vsazenýma očima ožily. Žádní strašliví strašáci příchozích na ostrov, kdepak, nic takového. Veselí paňáci, potutelně se culící do objektivu naší kamery. Jen velice neradi jsme je opouštěli, ale čekala nás další festivalová událost. Většina ostrovanů si na rozdíl od nás mohla dovolit prospat po včerejší veselici celé dopoledne.

Před několika dny si chlapci z vesnice v kráteru Rano Raraku nasekali plný nákladňák rákosu totora. Pamatujete? Tehdy jsme se tam s nimi setkali při přípravě posledního pokusu. Dneska z něj v přístavu začali vázat otepi tlusté třicet čtyřicet centimetrů. Vyráběli plováky. Ne ovšem takové, jaké uměli jejich dědové ještě před několika desítkami let. S těmi neměly tyhle čtyřmetrové zelené doutníky ležící na břehu poblíž rybářských lodí nic společného.

Start stanovili pořadatelé na druhou hodinu odpolední, a protože se potutelně usmíváte, vidím, že už jste dokonale znalí místních poměrů. Čluny obsazené soutěžícími a jejich zajímavým sportovním náčiním vyrazily na dost rozbouřené moře až po čtvrté. To už břeh okolo přístaviště vřel netrpělivými diváky.

Rozptýlení jim zatím poskytl druhý, neméně dramatický závod děvčat. Do šedivých, mezi pobřežní balvany dopadajících vln a pěny vskočilo na startovní povel několik dívek s ploutvemi. Měly za úkol obeplout menší skalisko chránící vjezd do přístavu a v co nejkratším čase dosáhnout břehu. Vůbec jsem jim tu koupel nezáviděl. Třímetrové vlny letěly ke břehu jedna za druhou a za nimi dopadala hustá obrovská vlečka vodní tříště strhávaná větrem od pobřeží. Kdy dívky dýchaly, nevím. Pokaždé, když masa vody utekla, objevila se ve vřící mezeře mezi vlnami černá ostrá lávová skaliska porostlá slizkými řasami.

První závodnice konečně doplavala nazpět do tišiny kamenného mola, aby ji uvítal zasloužený potlesk. Byla na dně sil, stejně jako všechny její kamarádky, které dorazily po ní.

Ale to už odstartovala hlavní soutěž. Ve vzdálenosti necelého kilometru od břehu naskákali do vzedmutých vod smělci s rákosovými plováky.

Zpočátku jsme neviděli vůbec nic. Prohlubně mezi vysokými vlnami chvílemi pohlcovaly i doprovodné čluny. Pak přišla oblast mělčin. Táhlé křivky vln ze širého oceánu začaly náhle nabývat na výšce a strmosti. Když pak jedna taková vpadla mezi plavce, všichni zmizeli v jejím vířícím vrcholu. Jen sem tam vykukující otep či máchající ruka prozrazovaly, jaký souboj tam probíhá. Vlna totiž uchopila lehké plováky i s lidmi a prudce je nesla ke břehu. Všichni zabírali ze všech sil, aby zůstali na jejím hřbetu co nejdéle. Čekající dav propukl v jásot. Potlesk patřil šťastlivci, kterému se to podařilo. Letěl vpřed jako katapultovaný. Davy šílely. Jediná vlna jím smýkla o dvě stě, možná tři sta metrů. O vítězi bylo rozhodnuto. Ještě pořád ale nikdo nevěděl, ze které části vesnice je. Na tu vzdálenost jej nešlo poznat.

Když pak konečně doplaval do přístavu, ochotné ruce ho vyzvedly z vody a od té chvíle mu patřila veškerá pozornost. Ještě že se o jeho druhy ve vodě postarali muži z doprovodných člunů.

Jízda na vlnách je sice v Polynésii už dlouho známá a mládež klouzající na odřezcích desek a podlážkách stlučených z prkének zpestřovala každodenní život v přístavní zátoce, ale závod na tradičním rákosovém plováku byl nový. Opravdu, letos jsme jej měli možnost obdivovat při festivalu poprvé. V předchozích letech probíhal boj o body do soutěže o titul královny například při automobilových závodech. Poté, co jsem poznal temperament domorodců, si dovedu představit, jak asi takový závod vypadal. Vy nejspíš také, a proto si nemusíme dlouze vysvětlovat, proč guvernér ostrovní rely zakázal.

Moai se nechtějí fotografovat

"Honzo, že mi půjčíš s sebou na Velikonoční ostrov foťák, viď?" zeptal jsem se kamaráda Honzy Řezníčka s důvěrou. Ten chlapec, který měl dosud pochopení pro všechny mé bláznivé nápady, se ale kupodivu zachoval úplně jinak, než jsem očekával. Zkoumavě si mě prohlédl a vydal nelichotivé vyjádření o mém duševním stavu.

"V životě jsi nic nefotil..."

"Právě proto potřebuji tu tvou chytrou mašinu, co se jen mačká a za zbytek ručí výrobce," nenechal jsem se odbýt.

Tento rozhovor proběhl někdy před Vánocemi. Nakonec si dal Honza říct, na kus papíru mi napsal nejběžnější pokyny pro fotografické embryo a s těžkým povzdechem mi pár dní před odjezdem pýchu své fotovýbavy zanesl.

"Doufám, že uvidím taky nějaký fotky a hlavně foťák."

"To víš, že jo," uklidnil jsem ho. "Jsem pojištěnej."

Druhé dva přístroje jsem získal podobně, i když za menšího nervování majitelů. Chybami se člověk učí. K zubnímu kartáčku, dýmce a manželce, které se prý nemají půjčovat, je zřejmě třeba přiřadit i fotoaparát.

Základ jsem nicméně měl. Potom začala má fotografická odysea. Snažil jsem se zachytit všechno a hlavně víckrát, protože pomyšlení na dobře míněné rady o kompozici, expozici, hloubce, ostrosti a vůbec o všem, co má mít každý fotograf v malíku, mi nedopřávalo klidu. Především mi šlo o pokus. Zachytit jeho průběh a vůbec všechno kolem.

Uvědomoval jsem si, že v tomto ohledu mě čekají problémy. Ze strakonického pokusu, přestože ho fotografovalo asi deset odborníků celé odpoledne, vyšlo nakonec jen maloučko snímků. Tady jsem měl být sám.

První pokus za poštou mi spolu s cennými zkušenostmi pro další experimenty přinesl i úplně nečekanou starost. Nemohl jsem fotografovat. Proč? Když jsem už pořizoval nevím kolikátý záběr, pochopitelně ve chvíli, kdy se nic nedělo, všiml jsem si zamračených pohledů kolem.

Co je? Proč se po mně tak koukají?

Odpověď jsem si mohl dát vzápětí sám: Jsi tu, chlapče, od řízení pokusu, nebo od fotografování?

Moc nepříjemná chvilka, věřte mi. Od fotografování je tady pochopitelně Cezar. Každý máme své úkoly.

Domů jsem ale bez snímků chodící moai přijet nemohl. Co teď? Nakonec jsem to vymyslel. Při třetím hlavním pokusu jsem jeden aparát svěřil Cezarovi a druhý dostala do opatrování Sonia. Měla s tímto druhem umění stejné zkušenosti jako já, a tak raději neřeknu, čí ten foťák byl.

Vysvětlil jsem oběma, odkud pocházely ve Strakonicích nejlepší záběry, a šel po své práci. Soniu jsem ještě upozornil, aby mi řekla, až bude na počítadle pětatřicítka, že jí vyměním kazetu.

Dopadlo to samozřejmě špatně. Ze čtyř kinofilmů jsme doma vybrali deset pěkných snímků a pouze dva přímo z akce. Ani si nepřejte vědět, co všechno jsem musel vyslechnout od odborníků.

Zadostiučinění přišlo úplně nečekaně. 2. května 1986 zahajoval Thor Heyerdahl výstavu EXPO ve Vancouveru. Při té příležitosti navštívil československý pavilon. Naši pracovníci mu mimo jiné ukázali výstřižek z Lidové demokracie s článkem o naší expedici. Článek doprovázela jedna z mých fotografií.

Za pár dní jsem otevřel Thorův dopis. Vyprávěl, jak pěkně byl přijat v naší expozici ve Vancouveru, a pak se na mě usmála pochvala za pěkný snímek a žádost o jeho zaslání.

Cezar totiž při hlavním pokusu nadělal desítky nádherných barevných a technicky dokonalých záběrů. Všechny ale měly jednu společnou vadu: Chyběl jim život, akce, pohyb. Díky snímkům kluků ze strakonického pokusu jsem věděl, kam se nejlépe postavit a kdy zmáčknout spoušť. Mých amatérských rad však mladý Peruánec nedbal. Já měl naopak obrázky plné dynamiky a napětí, ale bylo jich jen pár a černobílých. Filmařům proto nezbylo než příští rok při následující expedici pokus znovu naaranžovat a dodatečně pořídit tolik žádoucí záběry.

STŘEDA 12. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ DRUHÝ DEN POBYTU

Sám napříč ostrovem

Jestliže jsem v souvislosti s návštěvou Velikonočního ostrova někdy o něčem snil, pak zcela jistě poznat jeho pozoruhodnosti. Přání se mi stoprocentně splnilo, navíc mými průvodci byli odborníci z nejpovolanějších, ale v tom, o čem jsem snil, bylo kus dobrodružství vlastního objevování.

Doma, když jsem ještě vůbec netušil, že se sem jednou podívám, jsem si často prohlížel mapu ostrova. Představoval jsem si, jak by bylo báječné putovat sem tam, cestou necestou.

Že by teď přišel můj okamžik? Příležitost k podobnému podniku zatím nebyla.

Až dnes. Program nás rozdělil na dvě skupiny. Archeologové opět zamířili do Anakeny a Thor s filmaři k Rano Raraku. Zajímala je jedna z jeskyní vysoko v jižní stěně sopky. Odpoledne jsme se tam měli všichni sejít a natáčet mezi zpola zasypanými sochami úvodní scény pro budoucí film.

Obě místa leží od sebe necelých šest kilometrů. Alespoň podle mapy. Podle mého odhadu to představovalo procházku na jedenapůl, nanejvýš dvě hodiny. Přitom já měl před sebou volné celé dopoledne.

Jako výchozí místo jsem zvolil Anakenu, a tak jsem si přisedl do džípu archeologů. Na jejich pracovišti jsem dlouho neotálel a vyrazil dál kolem malé omšelé sopky nad zátokou, vystupující z pobřeží trochu do moře. V šíji, která ji spojuje s ostrovem, vznikly časem dvě pláže. Anakena a malička Ovahe. K té jsem zamířil nejdříve. Skrývá ji převis, jenž činí několik desítek metrů vzhůru těsně u břehu. Věděl jsem o ní, protože její bílý písek jednou zazářil jako démant z objetí tmavých skalisek a zpestřil pohled z jedoucího auta při cestě od Poike do Anakeny. Zalíbila se mi a chtěl jsem si ji v klidu prohlédnout.

Cesta kolem sopky vyžadovala značnou námahu. Už po několika krocích porostem bodláků mé nohavice obalily stovky, možná tisíce jejich pichlavých semínek. Bodláky a kamení, ty ostrovu kralují. Dopředu jsem postupoval jen zvolna, protože každý krok vyžadoval nejvyšší opatrnost. Na rozhlížení mi moc času nezbývalo.

Námaha za to ale stála. Obzor náhle skončil a já stál na hraně propasti. Dole pode mnou zalévaly modré vlny růžový písek Ovahe. Nádhera.

Červenohnědá silně zvětralá skála se mi pod nohama nebezpečně drolila, ale dolů jsem musel. Sotva znatelná, dávno nepoužívaná pěšinka mě vedla stále strměji níž a níž a hrozivě černé útesy hluboko dole co chvíli vykukující ze zpěněného příboje po mé levičce nabádaly k obezřetnosti.

Potom už jen poslední zaváhání, jak mi podjely nohy, odraz a měkký dopad do prohřátého jemného písku pláže. Dokázal jsem to. Pak už mi stačilo rozhlížet se kolem dokola. Temně rudohnědý převis nade mnou, zelenomodrý oceán všude, kam až oko dohlédlo, a mezi tím jen uzounký proužek písku jako z pohádky, hlídaný blankytnou oblohou.

Z Ovahe jsem se vydal přímo do vnitrozemí. Pláž byla ještě v dohledu, když mou pozornost upoutala špičatá, asi dvoumetrová hromada kamení s tmavým otvorem v boku. Co to je? Nakoukl jsem dovnitř. Brr... Zase lidská kostra. Patrně někoho, kdo žil před příchodem misionářů. Ti důsledně trvali na pohřbívání na zdejším hřbitůvku vedle vesnice.

Myslete si o mně co chcete, ale mě takováto nečekaná setkání vždycky dost vyvedou z míry. Teď jsem byl navíc s nebožtíkem sám v širé pustině.

Já žil a umřel. Chodče stůj,

a věz, že zemřeš jednou také ty.

Nech na pokoji popel můj,

sic zemřeš, bohem prokletý,

hučely mi v hlavě verše.

Raději jsem dal na radu pana Shakespeara a nerušil dál věčný spánek.

Od rána foukal studený vítr a obloha se co chvíli zatáhla šedivými chuchvalci mraků. Potom úplně ztemněla a začalo pršet. Rychle, kam se schovat? Zpátky do prostorné hrobky by mě nikdo nedostal. Rozhlédl jsem se a vyrazil k osamocenému nízkému křoví v dálce.

Jaké však bylo moje překvapení, když se z křoví vyklubal statný fíkovník. Mýlku zavinilo jeho umístění. Rostl z hluboké díry, a ta nebyla ledajaká. Měla svislé, umně tarasené stěny. Skutečná, dobře zachovaná podzemní zahrada jako z učebnice. Spolu s fíkovníkem hostila ještě banánovník, který mi skládal své nezralé plody přímo k nohám. Dno zahrady totiž leželo o dva metry níž.

Déšť houstl, a tak jsem rychle sešplhal dolů. Tam jsem málem zavýskl radostí nad velkým otvorem ve stěně. Zela tam rozlehlá nízká jeskyně plná pavučin a syrové vlhkosti. Zútulnil jsem ji náručí banánových listů a v pohodlí přečkal průtrž, která netrvala, jak je tady obvyklé, příliš dlouho. Využil jsem nucené zastávky a zapsal si poznámky do notýsku, který cestoval všude se mnou.

Pokračoval jsem mírně zvlněnou, úplně pustou krajinou bez stromů a keřů. Jen tráva, z níž čněly různě velké kameny a

skaliska. Nehostinná krajina. A přece tady kdysi žili lidé. Stopy po jejich činnosti jsem porůznu nacházel všude kolem. Čas od času krajinu zpestřila polorozpadlá kruhová zídka o průměru tři až čtyři metry. Opět kruhové zahrady dávných obyvatel, ale nadzemní. Na dálku je prozrazovaly jen zelené střapečky banánovníků a ananasů, které v mnoha dodnes živoří.

Dále tu stála porůznu roztroušená ahu. Nebyla zdaleka tak mohutná a honosná jako na pobřeží a ani je nezdobily sochy. Vznikla pouhým seskládáním poměrně malých kamenů do krátké silné zdi, která měla šikmé stěny a nepřesahovala výšku dospělého člověka.

V sousedství ahu i cestou jsem nacházel množství odštěpků obsidiánu. Pochází z opačné části ostrova z úbočí sopky Rano Kao a z jednoho z ptačích ostrůvků naproti Orongu. Sem jej zanesli lidé. Sloužil jako surovina na zhotovování škrabek, seker, nožů a hrotů zbraní. I ty sem tam ležely mezi kamením. Jako by je zde jejich uživatelé zanechali teprve včera.

K úbočí Rano Raraku jsem dorazil vyčerpán sluníčkem a neschůdným terénem. Těch šest kilometrů pro mě nakonec stálo tři hodiny neustálého klopýtání a obcházení balvanů. Všechny kameny tu snad leží tak, jak před sty či tisíci lety dopadly vržené výbuchy sopek. Po došlápnutí harašily a nedávaly noze bezpečnou oporu. Šlo se mi stejně dobře jako po hromadách makadamu. Sporá tráva pomáhala nanejvýš zamaskovat různé díry, do nichž mi nesčíslněkrát zajela noha. Mohu říci, že jsem ze své touhy courat po neprobádaných koutech ostrova vyléčen.

Filmaře jsem zastihl v plné práci. Spouštěli kameru i sebe po lanech po téměř svislé stěně stometrového štítu uzavírajícího z jižní strany kráter sopky. Pomáhal jim jeden Francouz, trvale žijící na ostrově. Před lety sem zavítal s výpravou Jacquese Cousteaua jako kameraman a ostrov mu učaroval natolik, že tady zůstal. Na živobytí si vydělává prováděním turistů a filmařů a je prý spokojený. Zřejmě tu našel svůj ráj na zemi, protože celý čas našeho pobytu nosil stejný odrbaný slamáček a jedny plavky pocházející z Tahiti.

Než jsme zahájili odpolední natáčení mezi sochami na úbočí sopky, poobědvali jsme u vstupu do areálu lomů. Pro návštěvníky tady správa ostrova nechala zabudovat naučné tabule. Znázorňují výrobu moai, vztyčování a nakonec i dopravu soch podle teorie doktora Williama Muloyho. Thor mě při té příležitosti potěšil zprávou, že příští rok tu už bude stát panel s informací o mojí teorii. To ve mně pochopitelně vzbudilo zvědavost. Umínil jsem si, že až sem zase někdy přijedu, určitě si to nezapomenu zkontrolovat.

ČTVRTEK 13. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ TŘETÍ DEN POBYTU

Stará Polynésie žije

Kdo jednou uslyšel polynéské písně, propadl jejich kouzlu. A kdo navíc měl to štěstí a slyšel je přímo v podání půvabných ostrovanek, vířících svými boky v smyslném tanci hula, je lapen do osidel Polynésie navždy.

Temperamentní rytmus je strhující a melodie, chvíli tichá jako vánek ševelící v korunách palem, vzápětí vybuchuje jako příboj tříštící se o pobřežní skaliska.

V písních Polynésie je ukryto množství starých legend i skutečných historických událostí. Protože písmo znala jenom hrstka zasvěcených na Velikonočním ostrově, a to zatím nikdo nerozluštil, zůstávají pro etnografy a badatele písně jedním z mála zdrojů poučení.

I když kdoví, co zůstalo ze starých textů a melodií. Dnešní hudba je ovlivněna nahrávkami dovezenými z Tahiti i jihoamerickými rytmy. Změnu doznaly i hudební nástroje. Předchůdci dnešních kytar, mandolín a bubnů byly námořnické harmoniky zanechané tady prvními návštěvníky. Jaké ale byly ty skutečně pravé rapanuiské nástroje? Jeden z domorodců mi jako svátost ukazoval pěkně pomalovanou a rytou spodní čelist krávy. To prý je velice starodávný nástroj používaný jako chřestidlo. Neměl jsem to srdce poučit ho, že dobytek na ostrov dovezli až evropští cestovatelé. Nicméně něco na tom bylo. Dříve prý domorodci používali bubny z placatých kamenů na díře vykopané v zemi a chřestidla. Ta vyráběli z dolní čelisti zabitých nepřátel - pokud měli dobrý chrup. Později, zřejmě stejně jako naši hudebníci v honbě za decibely, začali používat větší a tedy i hlasitější čelisti hovězí. Také se to asi lépe slučovalo s učením misionářů.

Dnes pozval Thor na návštěvu tři babičky. Když po dobrém obědě spokojeně usedly do pohodlných křesel na terase hotelu, požádal je, aby nám zazpívaly. Po nezbytném dohadování a upejpavém chichotání svolily.

Starými roztřesenými hlásky vyprávěly o králi Hotu Matuovi , ostrovu a na mou prosbu také o králi Tu-koihu. Nezaváhaly a spustily prastarý popěvek. Ariki - král Tu-koihu se tedy do paměti domorodců zapsal důkladně. Snad to nebylo jen proto, že na ostrov přivezl kanibalismus.

Stařenky zazpívaly, jak jinak, i o Kon-Tikim, mýtické bytosti Jižní Ameriky a Polynésie, po níž dostal přezdívku na

počest své plavby se stejnojmenným vorem Thor.

Nemohl jsem z nich spustit oči. Na setkání se seňorem Kon-Tikim si každá z nich vpletla do vlasů tropický květ. Ale to nebylo všechno. Děvčátka připomínaly nejen neustálým chichotáním, ale i oděvem. Velké pestré květinové vzory jejich šatů přímo tloukly do očí. Ale bylo to stylové, včetně tenisek na nohou - to je Polynésie dneška.

Stařenky doprovázel Pedro Alvaro Atan, příbuzný legendárního hrdiny knihy Aku-Aku, starosty Pedra Atana, potomka posledního ‚Dlouhouchého', kterého ‚Krátkouší' po strašlivém krveprolití jako jediného ušetřili.

Thor si rodiny Atanů velmi váží a po celou dobu pobytu vyhledával a pečlivě zaznamenával všechny její členy. Všechny pak pozval do Anakeny a pohostil je pravým kurangem - vepřovým pečeným v zemní peci.

Bylo to zároveň i jeho rozloučení se starými známými, které tady během svých pobytů získal. Pronesl přitom zajímavý projev. Hovořil o tom, že ohlas filmu z jeho první výpravy sem vzbudil na světě velkou pozornost a přilákal na ostrov mnoho dalších badatelů a hlavně turistů, kteří Rapanuijcům přinesli zlepšení životní úrovně. Náš nový film zapůsobí podobně. Navíc naši práci se zájmem sledovalo daleko víc novinářů než před třiceti lety. Ostrované se proto nemusí bát, že by zájem turistů o Rapa Nui ochabl.

Poslední večer

Ve zbývající části dne jsem si třídil a balil věci. Dárky z domova, barevné publikace o Československu a cestovní potřeby na měsíční pobyt, které jsem vezl s sebou, vystřídaly suvenýry z ostrova. Téměř půlmetrová soška moai kava-kava vytlačila kecky, mušličky a obsidiánové nástroje zase opalovací krémy, které už mi tu na nic nebyly.

To nejcennější jsem si však odvážel v srdci a v hlavě. Pokud by i ta někdy časem selhala, mám přece hustě popsaný deník, kupu filmů a nahrané magnetofonové kazety. A to není všechno. Viděl jsem na vlastní oči klobouky pukao a odvážím si chuť přijít na způsob, jakým domorodci tyto červené válce zdvihali na vrcholky soch. Ještě ale nebyl čas nad tímto bohatstvím přemýšlet, nebyl ani čas myslet na blížící se loučení. Zážitky a dojmy byly zatím moc čerstvé a připadalo mi nejrozumnější využít zbývajících chvil co nejužitečněji.

Poslední společný večer jsme strávili pod širým nebem. Na pokraji starého eukalyptového háje na kopci nad vesnicí, obklopen poli s ananasy a melouny, na nás čekal malý palouček, kde nám Soniin otec připravil večírek na rozloučenou.

Tichým teplým podvečerem jako by se s námi chtěl rozloučit i sám ostrov. Vítr utichl, a tak kouř z ohně, na němž v konvici klokotala voda na čaj a kávu, stoupal kolmo vzhůru. Večírku se kromě členů výpravy zúčastnili jen Sonia, její sestra a dva z našich domorodých pomocníků, zrovna ti, kteří se mnou vydrželi při vázání lan na sochu přes posměšky ostatních.

Před námi odpočíval Tichý oceán a slunce se zvolna chystalo zmizet ve vlnách. Odlesk jeho paprsků rozzářil celý obzor, až to vypadalo, že slunce bude přijímat zlatou koupel.

Taková byla kulisa pro hrubě stlučený stůl s čistým bílým ubrusem se spoustou pochoutek. Bíločervené půlky langust pečených na žhavých uhlících zářily z talířů jako drahokamy, až se sliny sbíhaly. Bohatá tabule nabízela i několik druhů mořských ryb a samozřejmě nepostradatelné pálivé omáčky na pokapání masa.

Ovoce a zeleninu jsme zvyklí brát spíš jako dekoraci stolu a zdravou stravu pro děti, ale tady tvoří nezbytnou součást každého jídla. Z podnosů se smála pestrá paleta rajčat, melounů, fíků, ananasů a já nevím čeho ještě. Racionální výživa tu slavila svůj triumf.

Stolování probíhalo vestoje. Po jídle, když jsme dojedli i půlku sladké papáji, nás zavolal jeden z chlapců k plápolajícímu ohníčku. Káva byla hotová. Při ní nám na kytaru brnkali melodie ostrova. Připadaly nám už známé a blízké.

Ani ten nejlepší režisér by nepřipravil zvláštní náladu, která mezi námi v té chvíli zavládla. Práce expedice skončila, všechny úkoly jsme zvládli. Zbývalo jen naposled pohovořit, s přáteli, které jsem tady získal, a poděkovat Thorovi za pozvání. Udělal jsem to tentokrát bez vrčení kamer a beze svědků, zato opravdu upřímně a od srdce.

Na nějaké zadumané koukání do dohořívajícího ohně ale nezbýval čas. Dole ve vesnici pokračoval festival a na programu byl maškarní karneval. Přiblížil se čas odchodu. Opustili jsme oba chlapce a zbytky hostiny a sjeli ke sportovní hale.

Hodinky ukazovaly půl druhé ráno, tedy podle místních zvyklostí těsně po začátku slavnosti.

Před rozzářenou halou ještě postávali a na motocyklech a kapotách aut posedávaly hloučky mladých, zatímco z jejích

útrob hřměla změť divokých zvuků a disko. Otevřenými dveřmi proudily hlučné davy sem a tam. Ti zevnitř toužili po ochlazení svěžím vánkem a loku čerstvého vzduchu, ti druzí pospíchali pro svou dávku diskodecibelů a tance.

Tak tohle jsem tu ještě nezažil. Hned před vchodem nás pohltila a oddělila vřava natěsnaných těl. Nezbývalo než jít s proudem a nechat sebou cloumat a strkat až na taneční parket. Zatím jsem alespoň koukal kolem sebe, protože bylo na co.

Obklopil mě shluk pirátů, divochů, králů a vůbec pestrá přehlídka naprosto fantastických převleků. Své dobré známé jsem rozeznával jen stěží, protože propracovanost kostýmů byla důkladnost sama. Oslovila mě obrovská bedna, v níž jsem až s odstupem několika kroků poznal televizi. Kdo to byl? To už do mě strkal chodící pytel se zelenou šešulkou nahoře. Ten jsem poznal podle hnědých zavěšených míčků hned - kokosová palma. Katy, Indiány, černokněžníky šlo rozeznat lehce. Řádili tady v divokém nevázaném veselí s upíry, mušketýry a vůbec s postavami z celého světa. Výskyt takovýchto postav, které s ostrovem ani vzdáleně nesouvisí, mě zarazil. Ale to už je důsledek civilizace.

Rozdělení vesnice jsem si všiml i tady. Kolem dvou uchazeček o titul nejvyšší postávaly ostrůvky jejich příznivců. Obě pro dnešní noc zvolily typicky ostrovní převleky. Jedna oslňovala jako dáma z romantických zamilovaných filmů a druhá usoudila, že si přízeň poroty získá kostýmem Turka.

Měly opravdu těžkou úlohu.Ani ostatní dívky nechtěly zůstat pozadu, nepovšimnuté. Převlekům očividně vládly tajemné šantánové krásky a hollywoodské hvězdy. Ještě o stupínek výš si však stály štíhlé miss. Snědých krásek ve sněhobílých dlouhých šatech a s hlubokými výstřihy a šerpami tu proplouvalo nepočítaně.

Přišli jsme sem nepřipraveni. Nepřipraveni jednak oblečením, jednak na to, co nás tu čekalo. Než jsme se stačili rozkoukat, kdosi nám mázl barevné čmouhy po tvářích, někdo dostal květinový věnec, kterého se pro něj vzdala tanečnice v sukénce z trávy, druhého obdaroval i náhrdelníkem a další čelenkami, šátky. Dav nás přijal a pohltil.

Sejně jako ostatní z výpravy mě okouzlila srdečnost a bezprostřednost ostrovanů. Slavili svůj svátek a dělali to důkladně. Nikdy jsem tady ale neviděl větší výtržnosti nebo rvačky. Asi svůj temperament vybili při sportu a tanci.

PÁTEK 14. ÚNORA 1986, DVACÁTÝ ČTVRTÝ DEN POBYTU

Den odletu

Snídaně v ničem neprozrazovala, že je poslední. Kapitán Arne Hartmark, Cezar, Anders a já jsme spolu s Gonzalem Figuerou dneska odlétali do Santiaga. Gonzalo tam je doma. Mladí filmaři zamířili přes Cezarovu vlast Peru za dalším natáčením podle pokynů jejich televizní společnosti. Zvali mě, abych letěl s nimi, že mi prý ukáží slavnou inckou pevnost Machu Picchu. Nesmím tam ale nic přesunout. Poděkoval jsem jim za hezkou nabídku. S kapitánem Hartmarkem jsme měli letenky ze Santiaga přímo do Kodaně, a pak každý sám domů. Druzí dva filmaři Beng a Aki opouštěli Rapa Nui dva dny po nás, ale opačným směrem přes Tahiti. Museli pokračovat v natáčení ještě v dalších zemích a návrat do Švédska jim trval několik týdnů.

Thor a profesor Arne Skjolsvold si pobyt na ostrově prodloužili ještě o dva týdny. Viděli tak na vlastní oči volbu a korunovaci královny ostrova a zakončení celého festivalu. Mám podezření, že zůstali i kvůli tomu.

Zbývalo nám pár hodin do rozloučení, ale nikdo o tom nemluvil. Co jsme chtěli, řekli jsme si včera při ohníčku pod noční oblohou jižní polokoule. A mně v paměti dlouho zůstane rozzářený Jižní kříž, o němž jsem tolikrát četl a teď jej mohl obdivovat na vlastní oči.

Co jsem ještě nestihl, na co jsem zapomněl?

Náhle jsem si uvědomil, že jsem za celou dobu pobytu nestihl natočit rozhovor s Thorem, o nějž mě požádal Honza Franěk z rozhlasu. Pořád jsem to odkládal. Chtěl jsem se napřed s Thorem natolik sblížit, aby mi dal pro naše posluchače něco víc, než poskytoval všem ostatním. Každý jeho rozhovor měl pochopitelně úroveň a musel jsem znovu a z novu obdivovat, s jakým klidem a soustředěním přebírá jeden mikrofon za druhým, aniž na sobě dá znát únavu nebo nervozitu.

Na nezájem veřejnosti jsme si opravdu nemohli stěžovat. Novináři, televizní týmy ale i turisté nás, ale hlavně Thora, nenechali chvíli v klidu. Začínalo to dopoledne na pracovišti a končilo pozdě v noci.

Jedna z návštěv přinesla Thorovi dárek, knihu Bjorna A. Rorholta - Amatorspoinen Lerken. Popisovala odboj Norů za druhé světové války a podíl jejich průzkumníků na potopení chlouby německého námořnictva Tirpitze.

Prohlídka knihy tehdy přenesla Thora o mnoho let nazpátek. Jedna z otištěných fotografií jej zachycovala před jednoduchým úkrytem, kde žili při nasazení v německém týlu na území Norska. Autorem dalšího snímku byl on sám. S

knihou v ruce začal vzpomínat a my poslouchali. Zvolna jsem začínal chápat, co má tento neobyčejný, a přitom skromný člověk za sebou. Ne že bych to nevěděl z jeho knih, ale jen pro zopakování. Po ukončení univerzity odjel Thor spolu s manželkou Liv do Polynésie, kde chtěli žít prostě v souladu s přírodou. Jejich zážitky popisuje jeho kniha Fatu-Hiva. Odhalil překvapivé podobností v životě domorodců s jejich vzdálenými sousedy, Indiány Jižní Ameriky. Válka jeho práci na čas přerušila, ale už v roce 1947 zorganizoval, poté co byla jeho teorie o osídlení Polynésie směrem od Ameriky odmítnuta, plavbu voru Kon-Tiki, aby dokázal, že podobné cesty byly v možnostech dávných obyvatel Peru. Kniha Ve znamení Kon-Tiki mu získala popularitu a zasloužený obdiv k jeho odvaze a vytrvalosti. Následovala už vzpomínaná výprava na Velikonoční ostrov v letech 1955 až 1956, plavby na člunech RA a RA II, kdy na rákosovém člunu spolu s mezinárodní posádkou překonali Atlantický oceán. I tady prokázal buldočí vytrvalost, když jejich první člun začal nabírat vodu a museli ho opustit na širém moři jako zuboženou trosku. O devět měsíců později vyplouvali znovu a s člunem RA II svou plavbu úspěšně dokončili.

V té době už Thor Heyerdahl nebyl jen odvážný experimentátor. Při svých plavbách si všiml rostoucího znečištění moří a svou popularitu dal do služeb boje pro zachování zdravého životního prostředí. Ani u toho však nezůstal, a když mu v době další neobvyklé plavby Perským zálivem na starodávném člunu Tigris kritická situace v zemích kolem Rudého moře znemožnila pokračovat v cestě, zapálil na protest proti zbrojení a nesmyslnému zabíjení svůj pracně zhotovený člun a tím se jednoznačně postavil na stranu bojovníků za mír.

Jedna věc ale je něco si o tom přečíst a druhá ocitnout se v atmosféře vytvořené dobrým vypravěčem. Seděl jsem a z hrdiny mých oblíbených knih se postupně stával člověk z masa a kostí. Badatel, který téměř padesát let života věnoval vědě a lidem.

Teprve tady jsem si plně uvědomil, jak jedinečná příležitost se mi naskytla, když jsem se s ním mohl setkat a spolupracovat s ním. Šance, která přišla, jsem ovšem mohl využít jen díky těm, kteří mi věřili, přáli a přispěli podle svých možností. Jak se jim odvděčit? Tím, čím mohu. Zkusím zachytit a předat dál Thorovu lásku k životu a lidem - ten fantastický zdroj, z něhož dodnes čerpá svou životní sílu.

Vidíte, začal jsem vzpomínat a na ten rozhovor pro Mikrofórum jsem zase málem zapomněl. Jeho natočení jsem tak dlouho odkládal, až se mi mezitím rozbil magnetofon. Co teď? Přece nepřijedu domů s prázdnou, to by byla pěkná ostuda.

Řešení vždycky existuje. Nejsme přece v pustině, hemží se to tu kolem nás novináři s pracovními magnetofony přes rameno. Jako na zavolanou ke mně jeden zamířil a položil pár otázek. Nastavil mi mikrofon, já ho chytil a nepustil. Vysvětlil jsem mu, na co jej potřebuji, a pracovník tiskové agentury UPI, obraný o drahý přístroj, rezignovaně usedl do křesílka na terase a čekal, až mu ho vrátím.

Spěchal jsem za Thorem. Rozhovor mi poskytl ve svém pokoji. Klečel jem na podlaze a obsluhoval ten vrchol záznamové techniky. On seděl na posteli plné zavazadel, připravených k odeslání do Evropy. Měl jsem ho na těch pár minut sám pro sebe a pro naše rozhlasové posluchače. Pozdravil je a začal hovořit svým mírně chraptivým hlasem o účelu naší mezinárodní expedice. Chtěl její pomocí kromě jiného ukázat světu, že lze spolupracovat, i když žijeme v rozděleném světě. Měl s tím dost organizačních potíží, protože na takovouto ukázku mírové propagace mu chilské úřady zpočátku odmítaly vydat vstupní víza pro něho i pro nás ostatní.

Nakonec všechno dobře dopadlo, expedice proběhla a já si odnášel nahranou kazetu.

Když jsme se rozloučili s lidmi z hotelu, odvezla nás připravená auta na letiště. Bylo tam plno.

Na Rapa Nui mají hezký zvyk. Zatímco příchozí vítají květinovými věnci, odjíždějícím navlékají na krky krásné náhrdelníky z mušliček. Květiny rychle uschnou, ale nádherně vybarvené a tvarované ulity svým studeným leskem připomínají slzy loučení a ostrov napořád. Přišli se s námi rozloučit domorodí pomocníci od vykopávek i z pokusů a vůbec všichni přátelé, které jsme tu našli. Navlékali nám své dárky na krk, za chvíli jsem měl hlavu jako v chomoutu.

Vzpomněl jsem si na okamžiky po příletu před třemi týdny. Stál jsem tamhle s Thorovou taškou v ruce, neznámý mladík, který sem přiletěl bůhvíproč a bůhvíodkud. Dnes je všechno jiné. Poslední stisky rukou, někdo mě přátelsky plácl do zad.

"Přijeď se zas někdy podívat, Tu-koihu!"

Šel jsem za Thorem. Poprvé mi podal ruku u východu z jeho letadla v Kodani. Řekl tehdy novinářům, že mě pozval, protože po přečtení mého dopisu uvěřil, že sochy budou kráčet. Teď jsme si podali ruce naposled a mě hřál pocit, že jsme to dokázali.

K letadlu se na Velikonočním ostrově chodí pěšky. Šli jsme pomalu rozžhaveným vzduchem, mávali a odpovídali na pozdravy ostrovanům, kteří se nahrnuli k drátěnému pletivu kolem letištní plochy. Než jsem vklouzl otevřenými dvířky

do chladivých útrob letounu, postál jsem ještě chvilku na schůdcích a pohledem objal známou krajinu.

Na shledanou, Rapa Nui. Ia orana oe.

DNY PRÁCE A DALŠÍHO CESTOVATELSKÉHO SVĚDĚNÍ

Jak utratit honorář

"Kolik jste dostal za vyřešení záhady Velikonočního ostrova?" Typicky česká otázka ke mně dolehla bezpočtukrát a připomněla mi, že jsem zase doma. Kladli mi ji při besedách i při rozhovorech v uzavřenějších společnostech. Dostal jsem ji po lopatě natvrdo i potměšile zaobalenou. Padla tolikrát, že jsem usoudil, že čtenářům ještě dlužím vysvětlení.

Na druhou stranu musím přiznat, že dodnes netuším, od koho bych měl nějakou odměnu vůbec požadovat. Čestně při této příležitosti prohlašuji, že opravdu nevím. Sami ostrované se k ničemu takovému neměli a chilská vláda měla v té době starostí sama se sebou dost a dost. Začíná se mi proto do mysli vkrádat pocit, že vyplácení odměn za jakýkoli nápad je spíš výplod naší fantazie, živené dlouhá léta nedostatkem informací o životě v okolním světě.

Ocenění mě ale zase tak úplně neminulo. Z rukou rektora Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni, kde jsem studoval, jsem převzal Křižíkovu pamětní medaili. Jde o nejvyšší ocenění mé školy a velice si jej vážím. Podobně sympaticky se zachoval i Městský národní výbor ve Strakonicích. Jeho předseda mi předal diplom za reprezentaci města. Strakonice byly v souvislosti s publikováním zpráv o našich pokusech jmenovány nesčetněkrát, a to i ve světovém tisku.

Honoráře za články do novin a časopisů, a což teprve za knihu, to je ovšem něco jiného.

Za to, že si teď spolu takto na otištěných stránkách povídáme, jsem vděčný shodě náhod. Nescházelo totiž mnoho a knížka Rapa Nui by vůbec nevyšla. Tím pádem bych vám nemohl odpovědět na shora uvedenou otázku. O tom ale musím vyprávět pěkně popořadě a od začátku.

Po mém vystoupení z letadla na ruzyňském letišti začal náramný poprask. Měl jsem všeho po cestě přes oceán tak zrovna dost a jediné, po čem jsem toužil, byl klid a domov. Za přepážkou celní a pasové kontroly mě však čekali novináři. Dav těl, notesů a neustále blýskajících fotoaparátů mi přehrazoval cestu. Před měsícem, když jsem odlétal, mě vyprovázeli jen čtyři nejbližší přátelé - Jitka Macháčková, Karel Pacner, Josef Kleibl a Honza Franěk. Přispěli k mé cestě každý ze svých sil a našli si i čas mě vyprovodit. Teď stáli stranou, odstrčeni ostřílenými profesionály. Čekali.

"Už jde!" zaslechl jsem při vstupu do haly.

"Rychle, než zapomene podrobnosti!"

"No, takovejch šest let z toho bude žít."

Takové a podobné hlášky ke mně zalétaly i přes soustředěnou palbu otázek reportérů, kteří mě obklopili.

Následovaly rozhovory pro rozhlas a televizi, a pak zase dokola. Domů do Strakonic mě pustili až za tři dny. Tam na mě ale také žádný velký klid a pohoda nečekaly. Z Prahy jsem si přivážel poznámky s objednávkami na šibeniční termíny. Z roztočeného kolotoče jsem pak nevypadl hodně dlouho. Jiná cesta, pokud jsem chtěl zpracovat výsledky naší práce, ovšem nebyla.

Záhy jsem ztratil sympatie naší paní poštovní doručovatelky. Každodenní hory dopisů ji náležitě zaměstnávaly. Mě ovšem taky.

Někdo žádal o autogram, jindy šlo o běžné pozdravy a projevy přízně. Řadu lidí inspirovalo k napsání dopisu tajemno, záhady a vůbec celý ten svět nejasností, které rozvířily knihy Ericha von Dänikena a Ludvíka Součka. Těšilo mě jejich litsy číst a rád jsem odepisoval. Často i vícekrát, protože z některých příznivců se vyklubali vášniví pisatelé. To už šlo málem o vědeckou polemiku.

Úplně speciální skupinou dopisů byly zprávy a názory řešitelů záhad. Začaly se mi scházet příspěvky lidí, kteří sami už dřív, anebo až inspirováni naším pokusem, zkoušeli vymyslet, jak to či ono možná bylo. Samozřejmě že většina pisatelů nahodila téma stěhování soch moai. Dodnes mám založeny náčrtky a popisky těch nejfantastičtějších teorií, jaké hloubavý český člověk dokázal vymyslet.

Byl to báječný čas bádání a diskusí, které jsem svým pokusem odstartoval. Jedním z přínosů pro mě osobně byly některé informace. Například novou italskou adresu Thora Heyerdahla jsem kdysi získal od pana inženýra Miky z Ostravy. Podobně mi přišla i adresa norského muzea Kon-Tiki. Obě později pomohly při vyřizování mé cesty na

Velikonoční ostrov.

Zcela samostatnou kapitolu tvořily dopisy snílků a fantastů. Dozvěděl jsem se například, že na Rapa Nui je jeskyně a v ní hrouda zlata zvíci koňské hlavy. Když prý tam pisatele vezmu s sebou, je ochotný šábnout se na půl.

Celý vědecký svět zabývající se kulturou Velikonočního ostrova by dal nevím co za rozluštění tajemného písma rongo-rongo. Sem tam občas proběhne tiskem zpráva o jeho odhalení. Na kongresech jsem byl svědkem urputného zápolení badatelů z různých univerzit při pokusech o výklad jeho jednotlivých znaků. No a přitom já je znám. Dostal jsem od jednoho příznivce celou sérii korespondenčních lístků s vysvětlivkami tajemného písma. Žel stejně se podle nich nedalo nic přečíst.

Jak plynul čas, příval dopisů houstl. Postupně jsem byl čím dál tím méně schopen na všechny odpovídat. A tak jsem je alespoň pečlivě zakládal. O jednom se ale zmínit musím. V devadesátém šestém mi přišla obálka a z ní vypadla fotka tanečnic hula z uvítání na letišti Mataveri na Velikonočním ostrově. Záběr je v barevné příloze této knihy a pořídil jsem ho při slavnostním vítání Thorovy expedice. To, že snímek byl na rozdíl od mého černobílý mě nijak nezarazilo. Až teprve obsah dopisu mě přinutil k zevrubné prohlídce. Pisatel, tehdy mně neznámý František Dočekal, mi sděloval, že autorem je on. Zároveň si upřesňoval datum mého přistání. Abych to zbytečně neprodlužoval. Letěli jsme oba stejným letadlem a fotili téměř ze stejného místa stejné uvítání. Dva Češi na konci světa a nevěděli o tom. Pan Dočekal tuto příhodu odhalil až po letech po návratu z emigrace, když si koupil mou knihu. Jsme totiž téměř sousedé. Narodil se v roce 1938 šest kilometrů od mého rodiště v blízkých Katovicích. Další osudy pana Dočekala však stojí za vyprávění.

Když se v roce 1962 odmítl vrátit z návštěvy Vídně, netušil, že domov uvidí až za třiatřicet let. V Rakousku pobýval rok a poté emigroval do USA. Usadil se v New Yorku a vystřídal celou řadu zaměstnání. Mimo jiné sloužil v ochrance generálního tajemníka OSN U Thanta a později i Kurta Waldheima. Po úspěšném absolvování studia na Famous Photographes School ve Westportu ve státě Connecticut prodával své snímky do časopisů a fotoknihoven. Jeden z nich posloužil jako předloha pro známku USA "San Juan Portorico 1521-1971". Veškerý volný čas a peníze věnoval cestování a poznávání. Absolvoval pětaosmdesát cest, třikrát podnikl cestu kolem světa. Celkem navštívil 244 zemí, mnohé z nich několikrát.

Dočetl jsem dopis jako ve snu. Život nám připravuje lecjaké smyčky.

Ale abych se opět vrátil do doby po mém návratu.

Měl jsem své civilní zaměstnání a tam mě také čekali. Abych mohl vůbec požádat o měsíc neplaceného volna na expedici, musel za mě spolupracovník Franta Kouba udělat jednu větší zakázku. Jako projektant technologického vybavení zemědělských staveb jsem měl za úkol vypracovat projekt velké výkrmny prasat. Termín dokončení byl dán a zákazník čekal. Franta tedy po práci rýsoval výkresy a psal technické zprávy, zatímco já se potloukal po Velikonočním ostrově. Byl proto nejvyšší čas vrátit se rychle z výsluní slávy na zem a začít dohánět, co se dalo.

Vyvzdorovaná knížka

Jednoho dne přišel dopis u Jihočeského nakladatelství. Redaktor Josef John mi navrhl, abych o svých zážitcích napsal knihu. Pokud si na ni ovšem troufám. A jestli si netroufám, že pomůže. Záleží mu prý na tom, aby knížka vyšla v jižních Čechách, když jsem Strakoňák.

Co bych si netroufl. Kniha, to je spousta popsaných papírů, řekl jsem si, a vrhl se do psaní. Naivita mých tehdejších představ o tom, jak se rodí knížka, mi vyluzuje úsměv na rtech i dnes. Jen si nejsem jist, zda bych tenkrát začal, kdybych věděl, co všechno taková práce obnáší. A tak odvahu, jako už mnohokrát předtím i potom, nahradila ztřeštěnost.

Rukopis jsem dokončil a hrdě předal panu redaktorovi. Ten zajásal a s chutí se na mé dílko vrhl s tužkou v ruce. Svým nadšením připomínal gurmána, který právě dostal své zamilované jídlo. Podle toho ale také vypadal výsledek. Nad rukopisem, který mi po čase vrátil, jsem zdravě zrudl studem a pokořením. Škrty, vpisky, nejrůznější rady a doporučení po okrajích listů bylo to nejmenší. Energické opravy se týkaly i celých odstavců, které potřebovaly přesunout úplně jinam. A do toho všeho zmatku šla jedna oprava stylu a gramatiky za druhou. Stránka za stránkou stále stejný obraz zkázy. Řádění Josefovy propisky mi jaksi připomínalo červenou učitelčinu výzdobu mých diktátů a prací ze školních let. Jenom s tím rozdílem, že češtinářky, nechť mi Pepík promine, bývaly shovívavější. A hezčí.

Viděl jsem ale, že odpovědný redaktor nemá s rukopisem namířeno k redakčnímu koši. K mému nesmírnému údivu, navzdory všem svým připomínkám, totiž stále prohlašoval, že z toho jednou bude pěkná knížka.

Jeho nadšení bylo příjemně nakažlivé. Vzápětí ho vystřídala mně nepochopitelná malomyslnost.

"To se bude těžko prosazovat do edičního plánu", řekl posmutněle a já nechápal proč.

"Říkáte přece, že to bude pěkná knížka," namítl jsem.

"No právě."

Rozuměli byste tomu? Začínal jsem tušit, že nakladatelská praxe má svou vlastní logiku, která mi nebyla tak úplně srozumitelná.

Abych to nerozváděl. Žádný učený z nebe nespadl a já jsem rukopis nakonec přepsal celkem čtyřikrát. Dovedete si tedy jistě představit moje pocity, když jsem se dověděl, že to všechno bylo na nic. Josefovy obavy se naplnily. Zavolal si mě tehdejší ředitel Jihočeského nakladatelství a před odpovědným redaktorem Josefem mi složitě vysvětloval, že Velikonoční ostrov není téma pro krajské nakladatelství. To prý má publikovat jen místní náměty.

Měl jsem na jazyku námitku, že už vyšlo několik cestopisů z různých koutů světa, ale Josefův pohled mi napověděl, abych mlčel. Odcházel jsem z ředitelny jako opařený. Už jsem se viděl jako úspěšný autor, a teď tohle. Naštěstí na rukopis přišly tak příznivé a nadšené lektorské posudky, že se kniha nakonec do vytouženého edičního plánu, byť za omezujících podmínek, dostala.

Potom začala přestavba. K mému zadostiučinění kniha Rapa Nui nakonec značným dílem přispěla ke splnění celoročního plánu nakladatelství. To však už nic nezměnilo na původních omezeních, i když tam v té době zmíněný ředitel už nebyl.

Honorář je báječná věc. To ovšem platí jen tak dlouho, než se rozhodnete, za co jej utratíte. Vzápětí totiž s překvapením zjistíte, že znáte ne jeden, ale hned několik způsobů, jak s nabytými penězi účelně naložit.

Naštěstí jsem odolal touze po zánovním automobilu či nějaké z ukázek vyspělé zahraniční audio-video techniky. Na oplátku se tak mohl uskutečnit jeden bláznivý nápad. Ne, nevyrazil jsem zpátky na Rapa Nui. Bylo by to sice krásné a romanticky dojemné zakončení příběhu, ale na to by vyplacená odměna stejně nestačila. Můj plán s cestováním přesto souvisel. Lákala mě Anglie. Konkrétně mě zajímala nejslavnější britská pravěká památka Stonehenge. Hodně jsem toho o ní přečetl a měl jsem s ní své vlastní záměry. Dvojnásobek měsíční výplaty padl na výměnu hrstky liber. Vlakový lístek a plavba přes kanál La Manche byly ještě o něco dražší. Když k tomu připočtu poplatky za dvoje omylem propadlá víza a další nezbytné výdaje, mohl jsem si zájezd rovnou zaplatit v některé z cestovních kanceláří.

Jenže to by nebylo ono. Se spacákem přes jedno rameno a s taškou proviantu přes druhé jsem si připadl jako zkušený cestovatel na své vlastní expedici. Mým vzorům, doktoru Emilu Holubovi či Albertu Vojtěchu Fričovi, prý podobná výbava stačila k cestě napříč neprobádanými nebezpečnými končinami Afriky a Ameriky. Nebylo ovšem mou vinou, že jejich potomek se musel stejně vybavit i na cestu do těch nejcivilizovanějších zemí světa ještě na sklonku XX.století.

K BÍLÝM BŘEHŮM ALBIONU

Pařížské zastavení

Cestu do Londýna si můžete zařídit několika způsoby. Zakoupením letenky získáte pohodlí a čas. Auto vám naopak nabídne lepší kontakt s krajinou, kterou projíždíte. Navíc si s sebou vezete sice nevelké a nepříliš luxusní, ale přece jen vlastní obydlí s možností přespání. To vše za cenu nervů a napětí, které měné zkušené řidiče v daleké cizině bez ustání provází jako Damoklův meč.

Zvolil jsem železnici. Jízda vlakem, pravda, není nejrychlejší, zato z něj můžete sem tam vystoupit a pokračovat v cestě příštím. Tomuto lákadlu jsem neodolal už po patnácti hodinách jízdy, když jsme vjeli do Paříže.

Kromě okouzlující štíhlé eiffelovky, kam mě za nekřesťanských 28 franků vyvezl výtah, je toho zde k vidění mnoho. Obětoval jsem z dovolené tři dny a spravedlivě jsem je rozdělil mezi prohlídky pamětihodností, Plase Pigalle a pochopitelně Louvru. Mohl jsem tak na vlastní oči spatřit nejen světoznámou obrazárnu se slavnou Monou Lisou ale i rozsáhlé sbírky archeologických vykopávek ze starého Egypta. Byl jsem ve svém živlu mezi sochami a exponáty, o kterých jsem do té doby jen se ztajeným dechem četl.

Paříž se v té době připravovala na oslavy dvou set let Velké francouzské revoluce, a tak se všude stavělo, opravovalo a vylepšovalo. Neobyčejné překvapení mě čekalo na Elysejských polích u Vítězného oblouku. Místo obdivování jeho výzdoby a pořízení snímku na památku jsem si mohl prohlížet jen obrovský přehoz ze sítě v národních barvách. Skrýval zedníky, kteří velkolepou pamětihodnost, chráněni před pohledy zvědavců, připravovali na blížící se slávu.

Moje cestovatelská duše a odměřené valuty mi bohužel nedopřály setrvat v rozkošné evropské metropoli déle. Čekalo mě přece překonání kanálu La Manche. Moc jsem se na něj těšil také proto, že je to už kousek Atlantického oceánu, a ten jsem dosud neznal. Abych se přiznal, možnost vidět jej na vlastní oči byla jedním z důvodů, proč jsem volil cestu

železnicí.

Vlak mě dopravil do přístavu Boulogne. Tam jsme spolu s několik stovkami lidí přestoupili na velký trajekt. Jeho luxusní restaurace, bistra i bufety se rychle zaplnily. Po nezbytém břeskném zatroubení lodní sirény zamířilo plavidlo hustou, mokrou a studeně nepřívětivou mlhou vstříc britskému souostroví.

Poslušen společenského rozvrstvení jsem se uvelebil vysoko nad hlavami ostatních pasažérů na opuštěné vyhlídkové palubě a věnoval se konzumaci z vlastních zásob.

Londýnské Viktoriino nádraží, kam mě vlak od pobřeží dopravil, je rozlehlá budova. Přesto byla příjezdová hala plná. Dav nešel jedním směrem, jak je zvykem u nás po příjezdu rychlíku. Připadal jsem si, jako bych se ocitl na nějaké obrovské křižovatce. Pestré skupiny cestujících putovaly současně všemi směry a mířily k nejrůznějším cílům, východům a schodištím.

Kam teď? Položil jsem zavazadla a pátravě jsem se rozhlížel. Okamžitě se ze mě stala kořist půvabné a sympatické dívky.

"Čekám tu na tebe," oslovila mě s vlídným úsměvem. Příjemně zaskočen jsem zalapal po dechu a rychle v duchu dával dohromady odpověď. Jenže to už dívka zamířila k dalšímu ztroskotanci a mně zůstal v ruce letáček s adresou mládežnického hotelu, nocleh za sedm liber. S úlevou jsem si oddechl. První setkání s Anglií mám za sebou.

To dá rozum, že jsem do Londýna nejel jen tak naslepo. Kromě zajištěného ubytování mě tady čekaly schůzky v English Heritage a v Museum of Mankind. English Heritage je památkový úřad, spravující kromě dalších objektů i slavné Stonehenge. Moje přání setkat se osobně s jeho pracovníky a sladit návštěvu Británie s ostatními akcemi, mělo právě za následek ono nešťastné propadnutí mých víz. Cestu jsem původně plánoval na jaro, a teď už začínal říjen.

Druhá jmenovaná instituce, Museum of Mankind, je londýnská obdoba našeho Náprstkova muzea. Čekala mě tu sympatická paní Dorothy Scarková-Staržewská. Jméno napovídá, že je původem Polka. Byla zvědavá na mé vyprávění a filmy z Velikonočního ostrova, které jsem s sebou vezl.

V důstojné budově muzea jsem strávil dvě dopoledne a výsledkem byly nové adresy v mém notesu. První z nich patřila panu Charlesi Lovemu ze Spojených států. Paní Scarková-Staržewská mi totiž pustila na videu jeho film a já zůstal jako opařený. Posuďte sami.

Pana Loveho ve státě Wyoming napadla před lety úplně stejná myšlenka jako mě. Prostě si vyrobil z betonu kopii sochy moai. Pak pozval partu dobrovolníků a na vztyčený model připevnili lana - přesně stejným způsobem jako my kdysi ve Strakonicích a později na Velikonočním ostrově. Pak začali tahat. Polévalo mě horko a pokoušely se o mě mdloby. To není možné: On na to přišel dřív! Už jsem se viděl zahanbený a zostuzený. Naštěstí se ukázalo, že pan Love svůj pokus organizoval v době, kdy já se už chystal na Velikonoční ostrov.

Nicméně jsem mu po návratu z Anglie poslal dopis. Odpověď, která mi po čase přišla, způsobila mně i kamarádům málem trudomyslnost. Jeho výzkumy, a tím i cesty na Rapa Nui hradila bohatá nadace. Jinak ale postupoval jako my. Kopii sochy navrhl zhotovit z betonu. Nechal odlít patřičný blok a pozval kameníka. Kvalitní a dobře vyzrálý beton však statečně odolával jeho dlátům a ubýval jen po malých kouscích. Došlo proto na druhou možnou variantu. Najatý sochař vytvořil umně propracovanou hliněnou formu. Po jejím zalití betonovou směsí byl žádaný pokusný objekt konečně na světě. Nemohl jsem uvěřit vlastním očím. Je to vůbec možné? Do očí se mi draly slzy. Zčásti smíchy, zčásti lítostí. Co starostí a zvažování nás stálo, než naše moai ve skromných podmínkách vůbec vznikla? Tohle byla marnotratnost, o které se nám s klukama ani nesnilo.

Vyvrcholením však byl vlastní pokus. Musím se přiznat ke škodolibé radosti a pocitu zadostiučinění. Socha totiž odmítala poslouchat lana v rukou tahačů a vůbec nekráčela. Narychlo proto vymysleli jiný způsob. Postavili sochu na několik spojených klád a pod ně umístili válce. Soha pak jednoduše jela.

Podrobně jsem si to nechal vyprávět samotným Charlesem v jedné útulné hospůdce nedaleko Frankfurtu nad Mohanem o několik let později. To už je ale jiný příběh a má své místo o pár stránek dál. Vraťme se zpět do Londýna roku 1988.

Paní Scarková-Staržewská, znajíc poměry v naší zemi, mě pozvala do jedné z italských restaurací v okolí muzea. V příjemném prostředí s pozornou a rychlou obsluhou se mi moc líbilo. Pětadvacet liber, které oběd pro dva stál, mi však vyrazilo dech. Pouhý trojnásobek mi vyměřila naše Státní banka na deset dnů pobytu. Začal jsem se těšit na anglický venkov. Aby mi osud ukázal, jak je svět malý, zavál mě do této restaurace po letech ještě jednou. Tehdy mě paní Dorothy Scarková-Staržewská představila své známé Jo Anne Van Tillburg, o níž ještě bude řeč.

Stonehenge

Pravěkou svatyni Stonehenge postavili staří Britové sto čtyřicet kilometrů západně od Londýna. Zda už tehdy před těmi čtyřmi tisíci lety zárodek britské metropole stál, nevím. Podle rozsahu památky by však nezasvěcený dozajista usuzoval, že centrum Británie té doby leželo skutečně tady. Velkolepou působivou stavbu totiž docela určitě vybudovala mocná říše. Vždyť některé z kamenů pocházejí z lomů ve Walesu, vzdálených tři sta dvacet kilometrů. Minimálně až tam zřejmě panství dávných tvůrců dosahovalo.

Samotné Stonehenge tvoří stometrový kruhový příkop, vykopaný ve sněhově bílém křídovém podloží porostlém drnem. Z vytěženého materiálu navršili stavitelé vně val. Na první pohled by se zdálo, že šlo o pouhou bytelnou ohradu pro dobytek nebo pevnost. V průběhu budování se ale stavba rozrostla o zmíněné kameny z Walesu. Byly z nazelenalého kamene a měly výšku kolem dvou metrů. Po čase byly nahrazeny mohutnějšími pískovcovými bloky, které pocházely ze zdroje ležícího pouhých dvaatřicet kilometrů severně. Už sama jejich doprava členitým terénem představovala v tehdejších podmínkách úctyhodný výkon. Některé z nich dosahovaly hmotnosti pětadvaceti, dokonce i pětačtyřiceti tun.

Po vztyčení vytvořily kruhové sloupořadí o průměru třiceti metrů. Další asi pětitunové kamenné bloky potom navzájem pospojovaly vrcholy všech sloupů.

Vnitřku vzniklého kruhu vévodil zvláštní oltář, který tvořila pětice mohutných kamenných bran, sestavených do podkovy.

Dnes je však Stonehenge v troskách. Uplynulá staletí, vlastně tisíciletí, jej připravila o víc než polovinu původních kamenů. Přesto jde o památku mimořádného významu. Z hlediska turistického ruchu paří Stonehenge druhé místo hned po londýnském Toweru.

To všechno jsem si v duchu opakoval, když mě siera dr. Zdeňka Vilíma unášela za vysněným cílem. Můj průvodce, jinak zpravodaj tehdejšího Československého rozhlasu v Londýně, předem telefonicky zajistil setkání s pracovníky English Heritage i přijetí na Stonehenge. Nic mi tedy nebránilo kochat se okolní krajinou. Podle mne se od té naší příliš neliší. Mile mě však překvapila malebná čistá městečka a vesnice. Střechy většiny domů kryje buď břidlice nebo, což se mi líbilo ještě víc, došky. Hřeben střechy je vítaným posezem pro bažanty. Až posléze jsem si uvědomil, že na každém domě sedí vždy jen jeden a že jde o hliněnou ozdobu.

Pak obzor náhle vyplnila rozlehlá pláň a na ní, jako kaz její jednolitosti, podivný neurčitý shluk kamení - Stonehenge.

Auto jsme nechali na přilehlém parkovišti a zamířili k pokladně. Celý areál je totiž pečlivě oplocen a vstup s platnou vstupenkou je možný jen tunelem pod silnicí. Zvací dopis inspektora pravěkých památek English Heriage pana Davisona způsobil, že jsme každý ušetřili libru deset za vstupné. To je dost peněz. K podobnému závěru ostatně došlo i osazenstvo jednoho z přibyvších autobusů. Když shlédli tabuli s výší vstupného, dlouho se nerozhlíželi a vyrazili za dalšími krásami Anglie.Trochu mi to za ně přišlo líto, protože byli z daleka. Autobus Karosa zdobil firemní znak jedné naší exportní organizace.

Dříve směli návštěvníci až mezi samotné kameny Stonehenge a mohli tak na jejich mechem obrostlých letitých bocích zanechat své iniciály na paměť potomkům. To se však správě areálu oprávněně nelíbilo, a tak přišla s rázným opatřením. Působivou památku dnes můžete obdivovat jen z okružní vyhlídkové cesty. Kamenům prospěla změna dvojnásob. Málem je totiž stihl stejně smutný osud jako našeho krále smrků v Boubínském pralese. Šlápoty turistů rozmělňovaly půdu kolem nich, až se začaly nebezpečně naklánět.

Má tužba sáhnout si na kameny Stonehenge, se ale nakonec vyplnila. Po čtvrté hodině odpolední památka osiřela a my, spolu s cizím televizním týmem a jednou podivínskou Američankou, dostali povolení překročit provaz pro návštěvníky. Američanka nechápala mou touhu kameny zvedat a přesunovat. Já se naopak usmíval nad jejími virgulemi, jimiž chtěla prokázat existenci neznámých sil, prý ukrytých v nitru kvádrů.

Teprve přímo mezi troskami jsem si uvědomil jejich velkolepost. Musím přiznat, že vyvolávají pocit titěrnosti a pokory i v člověku dvacátého století. Jaký strach a úctu k bohům vyvolaly ve věřících doby kamenné, si proto dovedu živě představit.

Anglická snídaně

Obloha potemněla a přišel čas poohlédnout se po noclehu. Na anglickém venkově to není problém. V každé sebemenší osadě vás majitelé pokojů k pronajmutí lákají pomocí poutačů BED AND BREAKFAST - postel a snídaně, píchnutých v příkopě u silnice. Cena je okolo jedenácti liber za osobu.

Zvědavost mi nedala, abych nevyužil příležitosti poznat život venkovské domácnosti. Zastavili jsme v nedaleké vesničce před malebným domkem místního řezníka. Jeho žena, paní Sherley nás přivítala s rozzářeným úsměvem a nabídla posezení v útulném přijímacím pokoji s nezbytným krbem a starými dobovými obrázky na zdech.

"Hned vše zařídím. Čaj bude za chviličku," dodala. Když odešla chystat pokoje, zůstali s námi v místnosti její dva psíci, černobílí chundeláči. Odměny za přítulnost se od nás dočkali záhy. Tvrdé anglické sušenky, tradiční doplněk podnosu s čajem, jim moc chutnaly. Čaj byl výborný, horký a po vylepšení tuzemským rumem z příruční cestovní láhve se pokojem rozlila báječná vůně a celková pohoda. Narušil ji až příchod naší hostitelky. Sdělila nám, že pokoje jsou připraveny a optala se, zda nám bude vyhovovat snídaně na půl devátou, což mně, zvyklému léta vstávat do práce těsně po páté, připadalo jako vyložená kapitalistická provokace. Navíc jsem to považoval za nesmyslné plýtvání cenným časem, který jsem měl pro pobyt v Anglii vyměřen. Nicméně jsem pod jejím upřeným pohledem ledabyle přikývl, že si tedy přivstanu.

Dnes už vím, jak vypadá pravá anglická snídaně. Stůl postupně zaplňují dobroty, místností se line vůně a žaludek nakonec zbaběle oznámí: víc už ani párátko do zubů! Posíleni vločkami se slazeným mlékem, topinkami s máslem a několika druhy džemů, smaženou šunkou s volským okem, čili ham and eggs, a domácími klobáskami spláchnutými přívalem výborného čaje, jsme vyrazili na další cestu.

Naším cílem byla vesnička Aubery, ležící kousek na sever. Na každém kroku bylo vidět, že zdejší krajina je od nepaměti poznamenána lidskou rukou. Jednotvárnost táhlých pastvin pro ovce čas od času narušilo osamocené křovisko, strom či zvláštní řady kamenů, takzvané kultovní aleje pravěkých lovců a zemědělců, o jejichž významu dodnes panují dohady. Minuli jsme známé Woodhenge, což je obdoba Stonehenge, postavená kdysi dávno jenom ze dřeva. Cesta nás dále vedla kolem obrovské pravěké mohyly Silbury Hill. Umělou horu se základnou sto padesát metrů a výškou kdysi dávno snad celých sedmdesát metrů tu ze záhadných důvodů navršili lidé doby kamenné jen pomocí primitivních pomůcek.

Samotná vesnička Aubery se rozkládá přímo na pozůstatcích další významné pravěké památky, obří kruhové stavby o průměru tři sta metrů, kterou tvoří příkop, zhruba šest metrů dlouhý. Na vnější straně je zdůrazněn mohutným valem, jeho vnitřní hranu vroubí dvou až čtyřmetrové hrubě opracované kamenné bloky. Tyto obrovské kameny obklopují rovnou obřadní plochu svatyně, která poskytuje dost místa pro několik domků, parkoviště, silnici, a ještě zbývá na pastvinu pro stáda chundelatých ovcí. V poklidné romantické Aubery se mi líbilo.

Naplněn množstvím dojmů z putování jsem se posléze sešel s panem Davisonem. Překročil jsem sice kvůli našemu setkání dobu pobytu v Anglii o dva dny, ale šlo přece o nejdůležitější bod mého programu. Proto jsem přeci svoji pouť do Spojeného království zorganizoval.

Před lety mě už při pročítání článků o způsobu stavby Stonehenge zaujala jedna věc. O zdrojích kamenů, o způsobu jejich transportu na staveniště a vztyčování panuje mezi archeology a badateli celkem jednota. To ovšem vůbec neplatí o zvedání vodorovných kamenných překladů. Pozorný čtenář, který chce znát na tuto otázku odpověď a začne ji hledat v nejrůznějších publikacích, je brzy udiven a zmaten. Bez většího úsilí totiž záhy shromáždí hned několik teorií. Přirozeně jej vzápětí napadne, která je vlastně ta pravá. Podobné rozčarování mě vyprovokovalo zabývat se otázkou zvedání překladů Stonehenge podrobně.

Následovaly skicy, výpočty, nápady a zamítnutá řešení. Výslednou, vlastní novou teorii jsem však neměl s kým konzultovat. Byl jsem přesvědčen, že mám správné řešení na dosah ruky a nechtěl skončit v půli cesty. Zahájit přípravu experimentálního ověření nové teorie v praxi jsem ale bez řádné konzultace s odborníky také dost dobře nemohl. Cesta do Anglie spojená s návštěvou Stonehenge mi proto připadala jako ideální řešení.

Pan Davison mě znal z dopisů a k mé teorii měl jedinou výhradu: Dělat pokus přímo na Stonehenge vám nepovolíme. Pokud však svoji teorii chcete ověřit pokusem, bude to naše odborníky určitě zajímat. Proti mé metodě zásadní námitky neměl.

Na zpáteční cestě domů jsem měl o čem přemýšlet. Počasí mi tentokrát přálo a plavba přes kanál proběhla podle mých představ. Během jízdy jsme křižovali trasu několika zámořským kolosům. Mně se ovšem nejvíc líbila vznášedla zajišťující rychlé spojení s pevninou. Pokaždé kolem nás prolétla na svých nafukovacích polštářích lehce jako nadýchaný obláček.

Při pohledu dolů přes zábradlí jsem si vzpomněl na dálkové plavce - přemožitele kanálu. Do této špinavé šedivé vody by mě nikdo nedostal.

DALŠÍ ADRESA JE NĚMECKÁ

Paní Esen-Baurová pochopila

Brzy po návratu domů jsem si vzpomněl na jeden z podnětných londýnských rozhovorů s paní Scarkovou-Staržewskou.

"Ve Frankfurtu se chystá velká výstava o Velikonočním ostrově," sdělila mi tenkrát a poradila, abych tam napsal. Do mého cestovního notesu přibyla nová, frankfurtská adresa: Natur Museum Seckenberg. Uvidíme, třeba z toho něco bude, pomyslel jsem si v duchu. Žádná příležitost se nemá nechat ležet ladem.

Vyhledal jsem adresu v notýsku a zaslal do muzea dopis spolu s výtiskem Rapa Nui. Nezbývalo mi než čekat. Výstava byla mezitím zahájena, a pořád se nic nedělo. Jednoho dne přišel konečně dopis s informacemi o expozici a nabídkou výpravného a hlavně drahého katalogu. Velikonoční ostrov mám rád, obětovat 35 DEM jsem však ochoten nebyl.

Vedoucí polynéského oddělení Natur Museum Seckenberg a organizátorka výstavy paní Heide-Margaret Esen-Baurová si mé mlčení vysvětlila správně a zachovala se sympaticky. Za nějaký čas exkluzivní katalog přišel sám i s pozváním na výstavu, kdykoli se mi to bude hodit. Za katalog jsem poděkoval, pozvání jsem však těžko mohl využít.

Bomba přišla v srpnu. Paní Esen-Baurová psala, že na závěr výstavy pořádá sympozium. Mezi zvanými byl guvernér Sergio Rapu a profesor Arne Skjolsvold. S těmi bych se byl rád po letech viděl, a samotná výstava mi také nebyla lhostejná. Do kongresu zbývaly pouhé tři týdny.

Dnes už není problém vycestovat, ale tehdy představovalo vybavení všech potřebných dokumentů solidní výkon. Zvlášť když právě v těch dnech začali západoněmecké velvyslanectví, kam jsem musel pro vízum, okupovat první utečenci z NDR.

Natur Museum Seckenberg ve Frankfurtu nad Mohanem je vážená a letitá instituce. Na jejím financování se podílejí desítky nebo spíše stovky firem a společností zvučných i méně zvučných jmen, ale i soukromé osoby. V reklamním letáčku jsem našel značky jako Lufthansa, Siemens, Lan Chile, Volkswagen a řadu jmen dalších povědomých gigantů.

Moje vlastní příprava na sympozium byla jednoduchá a opírala se o příznivce z řad pracovníků Náprstkova muzea. Dr. Stanislav Novotný a dr. Evžen Strouhal zavzpomínali na své cesty a vysvětlili mi, v čem archeologické kongresy spočívají a jak si mám připravit svůj příspěvek. O čem? No přece o kráčení soch moai. O našem hraní na strakonickém ‚cirkusplace' a o pokusech na Velikonočním ostrově. O tom všem jsem tedy měl najednou možnost referovat na mezinárodní úrovni. Na nějaké důkladnější přípravy nezbýval čas. V pondělí mi vydali na tehdy již uzavřeném německém velvyslanectví vízum a ve středu ráno začínalo sympozium.

Tam mě ale čekalo zklamání. Nepřijel ani Sergio ani Arne. V seznamu přítomných mě ale upoutalo povědomé jméno Charles Love. Toho bych měl přece znát. Skutečně, také bodrý pětačtyřicátník si mé jméno rázem vybavil. Měli jsme si o čem povídat. Byli jsme sice konkurenti, ale poklidná, srdečná a díky necelým třem desítkám účastníků téměř rodinná atmosféra nás zcela opanovala.

Z přednášených referátů například vyšlo najevo, že tajemstvím opředené písmo rongo-rongo si na své rozluštění ještě nějaký čas počká. Daleko víc mě tehdy zaujaly poslední zprávy o stavu a záchraně soch. Natur Museum Seckenberg spolu s chemickou firmou Wacker vypracovaly metodu jejich ošetření pomocí silikonových přípravků. Postup měl spočívat v neprodyšném obalení celého obra a v napuštění jeho těla speciálně vyvinutým roztokem. Bylo už jen třeba shromáždit potřebné finanční prostředky. Těšilo mě, že do pracovní skupiny expertů, kteří se měli projektu zúčastnit, byl na základě konkursu UNESCO vybrán zástupce naší země, dr. Jiří Šrámek ze Státních restaurátorských ateliérů.

Pozvání za dalšími tajemstvími

Po návratu z Frankfurtu jsem měl opět o zábavu postaráno. Čekal mě rozepsaný rukopis knihy Jak vznikly největší monumenty dávnověku (Praha : Svoboda, 1994), kterou jsem připravoval společně s kolegou Jaroslavem Malinou. Já jsem využil možnosti podělit se se čtenáři o zážitky z našich dosavadních pokusů a akcí, on jako odborník se pokusil čtenářům poutavě přiblížit zákulisí historických událostí, jež provázely vznik jednotlivých památek a pozoruhodné technické výkony. Myslím si, že si v knize zájemci o tuto oblast vědění, ale nejen oni, přišli na své. Námětů jsme měli dost a dost.

Zužitkování zážitků a zkušeností z Velikonočního ostrova mi umožnilo pokračovat naplno v mém koníčku. Začal jsem se pomalu ale jistě připravovat na pokus, v němž jsem chtěl ověřit svoji již výše zmíněnou teorii zvedání překladů slavné Stonehenge. Ovšem dostal jsem jednu úplně nečekanou nabídku.

Na podzim roku 1990 se na mě obrátilo vedení závodu Liaz v Jablonci nad Nisou s neobvyklou prosbou. Z dílny, kam nemohl zajet těžký autojeřáb, potřebovali vystěhovat svislou protahovačku italské firmy Varinelli. Jednalo se o sedm metrů vysoký obráběcí stroj o hmotnosti třiadvacet tun, který byl navíc velmi přesný, a tím také i patřičně drahý. Ze zvědavosti jsem nevšední zakázku přijal. Pozval jsem si na pomoc své dlouholeté společníky z našich pokusů, fotografa Ladislava Klecána a nesmírně šikovného kamaráda, herce Broňu Černého, kterého jste mohli obdivovat v titulní roli úspěšných filmů Slunce, seno, jahody a Slunce, seno a pár facek. Spolu se šestičlennou stěhovací četou Liazu jsme protahovačku za čtyři dny hladce vytáhli.

Akce Varinelli sice neplánovaně přerušila přípravy na pokus Stonehenge, ale brzy jsme v nich mohli pokračovat. Použití skutečných kamenů nepřicházelo bohužel v úvahu, a proto jsem se rozhodl postavit za pomoci kamarádů doma ve Strakonicích pracovní model. Ke konci roku se nám to skutečně podařilo. 2. listopadu 1990 naši železobetonovou kopii jedné z bran anglické svatyně slavnostně odhalil starosta města architekt Ivan Čech. Můžete ji spatřit na levém břehu řeky Otavy, kde má na ploše pod restaurací Hvězda své trvalé místo. Pro zhotovení plastiky jsem zvolil měřítko jedna ku jedné, abychom se nejvíce přiblížili podmínkám dávného transportu.

Pokus Stonehenge

Nejprve jsem si chtěl ověřit, zda jsme vůbec schopni pohnout pětitunovým překladem pomocí pák položených přes vrcholy sloupů. Při první zkoušce jsem z tohoto důvodu nepoužil konopný provaz, nýbrž staré ocelové lano, s nímž byla práce jednodušší. Zjistil jsem, že deset osob dokáže bez potíží překlad zvednout. Pokračovali jsme další víkend. Tentokrát jsme potřebovali prověřit práci s provazy. Vydrží? A jaké uzly budeme používat?

Bohužel jsem neznal starou lidovou moudrost "Nový provaz si na pabúzu sedlák nikdy nevezme." Kdo neví, co že je to ta pabúza, věžte, že jde o dřevěnou žerď, která sloužila k přidržení fůry sena na voze. Na začátku a na konci žebříňáku ji drželo uvázané lano. Pokud bylo napnuté, držela na voze i fůra sena. Když se uvolnilo, fůra většinou spadla. Staré vytahané lano tuto funkci plnilo. Nové ne. To se totiž vlivem působícího tahu neustále protahovalo, a tím uvolňovalo pabúzu. Cennou informaci mi ovšem poskytl místní odborník až na sklonku dne. Přišlo mu líto, že se tak zbytečně dřeme. Nová koupená lana se totiž pořád vytahovala. Veškerou energii jsme tak investovali do neustálého zvedání pák a zkracování vytáhlých lan. Za celý ten den se překlad téměř nepohnul. Když se pak lana dostatečně protáhla, práce nám najednou šla od ruky.

Metodou zkoušek a omylů jsme postupně objevili a překonali několik dalších podobných překážek. Zabralo nám to ovšem téměř půl roku. Potom jsme dokázali vytáhnout a usadit pětitunový překlad za jediný víkend.

Můžete namítnout, že to nemá s Velikonočním ostrovem vůbec nic společného. Máte i nemáte pravdu. Za okamžik vše objasním. Předtím mi ale ještě chvíli dovolte setrvat u mé lásky Stonehenge.

Podrobnou zprávu o provedení pokusu spolu s autentickými snímky jsem hodlal předložit instanci nejvyšší. Rozjeli jsme se se ženou do staré dobré Anglie a objednali se k panu inspektoru Davisonovi. Očekával jsem zasloužené ovace. Ostatně co menšího bych měl za narovnání (spíše rozbourání) několika uznávaných teorií chtít? Pan Davison to však viděl jinak a vzápětí po zdvořilostních formalitách mě pěkně zchladil.

"Prostudoval jsem si vaši vědeckou práci, ‚Mister' Pavel, a něco důležitého postrádám" (tehdy mi vůbec nedošlo, že už tato jeho námaha, že si můj spisek vůbec přečetl, mi měla být dostatečným oceněním, ale budiž). Skutečnost, že moji zprávu nazval "vědeckou prací" mi samozřejmě zalichotil. Co se mu ale nelíbí? Co jí schází?

"Neuvádíte důkazy, že staří Britové měli potřebná lana!"

"Lana?"

Jsem technik, amatérský badatel, fanda propadlý experimentální archeologii, proč bych asi tak měl předkládat důkazy, že dávní stavitelé uměli uplést kus provazu? Vždyť se tím nikdo z ostatních badatelů ani nezatěžoval. Každý to bral jako samozřejmost. To už by po mně mohl chtít doložit, že uměli pokácet strom nebo podojit krávu! Následovalo usilovné dohadování, nicméně pan inspektor trval na svém.

Zoufalá situace. Rozhodl jsem se pro výpad.

"Měli staří Britové dobytek?" optal jsem se zdvořile.

"Samozejmě" odvětil nevzrušeně. "Byl přece neolit - první zemědělci."

"A čím ten dobytek uvazovali a zapřahali do potahů?"pokračoval jsem.

"Provazy. Pochopitelně." odtušil stejně nevzrušeně.

"No a stejně silné špagáty jaké udrží dobytek mi stačí na zvednutí překladu Stonehenge!" vyhrkl jsem vítězoslavně s prima pocitem, že to mám teď v kapse.

Ovšem společenská konverzace má svoje pravidla a pokud jde o odbornou polemiku, platí jich ještě několik navíc. Pan Davison jimi mistrně vládl. Vůbec jej můj nezpochybnitelný argument nerozhodil a klidně kontroval.

"Ty ale byly jen krátké."

"Bum." Zkoprněl jsem nad tou logikou jak po ráně kladivem mezi oči.

"Tak jich pár svázali dohromady!" chtělo se mi zařvat z plných plic.

V tom jsem ucítil na paži ruku mého anglického přítele, který mě doprovázel. Jeho signál znamenal: "Nech toho. Dneska ho nepřesvědčíš. On vlastně ani nemůže jinak. Netlač ho do kouta, jinak ho naštveš. Dej mu šanci z toho vybruslit."

Došlo mi to a uvědomil jsem si, kde jsem a proč tu jsem.

"Moudřejší ustoupí," to znám, ale když vítězství bylo téměř na dosah. Nechtělo se mi.

"Jo, ten důkaz tam fakt chybí!" připustil jsem po chvíli ticha.

Pár zdvořilostních frází na závěr a s orazítkovaným povolením ke vstupu do uzavřeného areálu Stonehenge v kapse jsme se rozcházeli jak se na gentlemany sluší a patří.

Abychom se trochu rozptýlili, pozvala nás i tentokrát paní Dorothy Scarková-Staržewská do své oblíbené restaurace. Poznali jsme tam její přítelkyni, Američanku Jo Anne Van Tillburgovou. Je specialistka na Velikonoční ostrov a tak jsme oběd strávili v družné debatě. Ani ve snu by mě tehdy nenapadlo, že se s Jo Anne ještě někdy v životě setkám. Teď bych ale nerad předbíhal.

Satisfakce na sebe nechala čekat celé dva roky. British Petroleum v rámci spolupráce se školami vyhlásila technickou soutěž na téma "Jak se kdysi stavělo Stonehenge". K tomu pochopitelně potřebovali odborného garanta, a tak vznesli dotaz k autoritě nejpovolanější. Pan Davison o nikom vhodnějším nevěděl, a tak mě osobně doporučil. Následovaly dva pobyty v Británi kdy jsem jako mezinárodní expert kázal mladým Angličánkům o šikovnosti jejich předků. Ale to už je opravdu jiná pohádka.

S pukaem do filmu

Několikaletou přípravu na Stonehenge a zkušenosti z půlročního trápení během série zkoušek jsem pak nečekaně zúročil ještě jednou. Příležitost přišla na podzim roku 1994. Populární spisovatel Artur C. Clark, autor Vesmírné Odyssey, chystal další díl svého seriálu o světových záhadách. Z naší televize ho známe pod názvem "Tajemný svět Artura C. Clarka". Svou pozornost tentokrát zaměřil na Velikonoční ostrov. Téma velice lákavé, bohužel po filmech Thora Heyerdahla, Ericha von Dänikena či Jacqua Cousteaua, abych uvedl ty nejznámější, dost přebrané. Nicméně takové sousto záhad nemohlo v jeho seriálu chybět.

Přípravu scénáře a natáčení zajišťovala britská společnost Granite productions. Pověřený redaktor, mladý sympatický Chris Ledger, přijel na prohlídku a zároveň předestřel plán. Za jeden víkend jejich štáb potřebuje natočit zvedání a nasazování klobouku pukao. Jasné? Konkrétně přiletí v pátek večer. V sobotu by začali točit, na dotáčky by počítali neděli dopoledne, protože po obědě jim letí letadlo. Mimo pokusu by potřebovali pořídit pár záběrů krásné Prahy. Jo a málem by zapomněl. Akci naplánovali za tři týdny. Jindy není vzhledem k termínu odevzdání filmu čas. "Šílenost. Šibeniční termín. To je blbost. To se nedá připravit," Shrnul jsem svůj postoj.

Imperialistický redaktor se však nehodlal jen tak vzdát. Klín za klínem mi cpal do hlavy. "Bude to v televizi. Uvidí to celý svět. Jde o prestižní záležitost. K účinkování jsou přizváni ti nejváženější osobnosti výzkumu ostrova. Zaplatíme veškeré náklady."

Zviklalo mě to, že onen díl možná uvidím v televizi. Ostatně, proč si zase jednou po čase s klukama nezablbnout? Navíc když to platí někdo jiný.

V tu dobu jsem už měl slušně rozjetou firmu na stěhování. Naší specialitou byla a dodnes je manipulace s těžkými břemeny, například trezory, transformátory nebo lisy uvnitř budov. Prostě všude tam, kde nelze použít potřebnou mechanizaci. Za rok jsme například usazovali kolem čtyř set bankovních trezorů. Našimi zákazníky byly postupem času prakticky všechny banky v celé republice. Chvílemi jsme téměř nestíhali. Jenomže šlo o běžnou rutinní, každodenní práci, někdy dřinu, ale především komerci. Stěhování sochy moai, oprava spadlého viklanu, zvedání překladu Stonehenge či klobouku pukao, to znamenalo sice pěknou dřinu, ale vonící dálkami a romantikou. Té jsme postupem času zažívali čím dál tím míň. Prostě na hraní přestával zbývat čas. Kývl jsem. Když Chris viděl, že pochodil, přitlačil na pilu.

"Víte, jeden britský odborník zastává teorii, že domorodci tahali sochy moai po vrstvě sladkých brambor. To bychom chtěli taky natočit."

Ale, co z tebe hochu ještě vypadne? Nějak mě tlačil tam, kam jsem nechtěl. O bramborové teorii jsem se tu už zmiňoval i

s patřičným komentářem. Na druhou stranu. Nic neriskuji a takového člověka rád poznám osobně! Ostatně proč bychom se s kamarády nemohli taky jednou bavit my?

"To si klidně natočit můžete. A na toho odborníka se docela těším" odtušil jsem a v duchu si začal představovat ten kabaret.

"No, víte on jaksi nemůže a navíc si netroufá na organizování takové náročné akce. My bychom chtěli, abyste řídil i tento pokus."

To už bylo moc. Pane Bože, všemocný Make-Maku, kohos mi to seslal? Tak já se mám nechat natočit, jak organizuju tu největší pitomost jaká kdy byla v teoriích o stěhování soch otištěna? To se ty vědecké kapacity přizvané do seriálu budou za břicha popadat.

Už toho bylo příliš. Co si o nás myslí? Poděkoval jsem milému Angličánkovi a popřál mu příjemný let domů. "Ne, o tohle nemám zájem! Díky"!

Zpočátku nechtěl uvěřit, že mu na celý ten slavný projekt kašlu. Když pochopil, začal bojovat jako lev. Slevoval z požadavků, sliboval hory doly a dovolával se mé profesionality. Já se mu naopak snažil vysvětlit, co si právě o této teorii myslím jako technik. Neuměl pochopil mé ryze praktické argumenty proti ní. Bylo to zbytečné plýtvání silami. Stále, i přes mé vysvětlování se mu zdála docela možná. Náhle mě napadla geniální myšlenka.

Proč ho tady vlastně přesvědčuji? Proč plýtvám energií na jednoho jediného člověka? Vždyť on mi nabízí něco neskutečného! Něco, o co usiluji už léta ve článcích, při přednáškách a koneckonců i touto knihou. Naši předci byli šikovní a dovední lidé. Dokázali úžasné věci díky nezměrnému úsilí, důvtipu a vytrvalosti. Nepotřebovali ani pomoc mimozemšťanů, ani nadpřirozených sil. Máme si jich vážit, a ne shazovat jejich odkaz svou vlastní malostí a spoléháním se na pomoc odněkud shůry. Teď mám fantastickou příležitost oslovit patrně pěknou spoustu lidí na celém světě, a on je to dokonce ochoten platit a šířit do světa.

Co by jste řekli? Uvěřili byste, že mě nakonec ukecal?

Čas kvapil a potřebovali jsme začít s přípravou. Dohodli jsme se, že si vše zorganizuji podle svého. On bude jen točit a platit. Žádné další vylepšování scénáře. Odletěl spokojen. Mně začal fofr.

Sochu jsme měli. Stála už léta v Praze na Letné u vodárenské věže v parčíku Domu dětí. Kdysi jsem ji věnoval sympatickým členům Klubu experimentální archeologie. Potíž nastala s kloboukem. Téměř tunový betonový válec nebyl. Naposledy zdobil sochu před Muzeem hlavního města Prahy při výstavě k dějinám pravěku. Zpět už se prý nevrátil. Nezbylo mi než odlít nový. Ve shonu příprav jsem nějak přehlédl větší rozměr studniční skruže, která posloužila jako forma. Navíc ji zedníci nedopatřením vyplnili úplně vrchovatě betonem bez odlehčovací dutiny. Konečná váha vyšla na dvojnásobek původní. Klobouk měl 1.700 kilogramů. Čas na zhotovení nového nebyl. No co. Čím větší problém, tím slavnější vítězství.

Státní lesy Písek dodaly potřebné klády. Šlo o protislužbu za opravený spadlý viklan. Ne, nebyl to ten kadovský. Tento poškodili padajícím stromem dřevorubci v Boudách nedaleko Mirotic. Nešťastný hajný Franta Kroupa nedal jinak, než že musíme viklan vrátit na původní místo. Musí se prý houpat jako dřív, jinak nesmí mezi chlapy do místní hospody. Kuriózní oprava desetitunového viklanu proběhla zrovna krátce před příletem anglického redaktora.

Nečekané potíže vznikly při shánění potřebných pomocníků. Při původním pokusu ve Strakonicích pomáhalo pětatřicet dobrovolníků, kamarádů. Jak je ale získat v Praze? Pomohli kamarádi v rozhlase, kteří v opakovaných relacích zvali dobrovolníky. Raději jsem ale nic neriskoval a trochu přizpůsobil postup. Sám jsem na něj byl zvědav. Ne, nejsem šílenec. Ještě si pamatujete, že na začátku této kapitoly píši o zúročení zkušeností ze Stonehenge? Byly opravdu cenné. Navíc namísto amatérů mi pak stačilo pouhých pět zaměstnanců mé firmy. Ostatně na výzvy rozhlasu přišlo do mlhavého rána pár zvědavých důchodců, o něco později dvě maminky s kočárky a k polednímu několik zamilovaných párů.

Naše malá parta klobouk bez větších problémů posouvala nahoru až překlopením dosedl na vrchol moai. Filmaři byli spokojeni. Čas nám stačil i na tu taškařici s vrstvou brambor. Angličani najali partu ukrajinských dělníků pracujících na nedalekém výkopu a ti pod mým vedením sochou popojeli. Myslím, že jsem jediný experimentátor, který praktickou zkouškou ukázal celému světu, o jak zcestnou a praštěnou teorii jde.

Nancy

Účastí na kongresu ve Frankfurtu nad Mohanem jsem pronikl mezi poměrně úzkou skupinu osobností, které se Velikonočnímu ostrovu profesionálně věnují. Není jich opravdu víc než tři desítky. Rapa Nui není Egypt. Tady je šance na získání oslnivého vědeckého postu mizivá. Na velké univerzity a významná muzea je ostrov příliš malý, a tudíž

neperspektivní.

Skupina spiklenců u stolu nicméně spřádala smělé plány do budoucna.

"Příští třetí kongres bude u nás", prohlásil Charles Love a chlapsky si zavdal z půllitru. Čas mezitím pokročil a nastala doba, kdy o silná slova a odvážná řešení nebývá nouze.

K mému příjemnému překvapení své slovo opravdu dodržel. Po čase mi přišlo pozvání na třetí kongres Rapa Nui s místem konání na univerzitě v Laramie ve státě Wyoming, USA.

Wyoming je tuším nejmladší z amerických států a jeho vyhlášení vyšlo z potřeby operativně spravovat rozsáhlé panenské vnitrozemí využívané nanejvýš pro chov skotu. Situace se změnila až po objevení rozsáhlých nalezišť nerostů. Zahájení těžby a příchod nových obyvatel vyžadovalo rozhodnější přístup. Na vlajku pruhů a hvězd přibyla další hvězdička.

Rozsáhlý geologický průzkum a celkový rozvoj oblasti potřeboval odborníky. Vznikla bohatě dotovaná univerzita, jejíž základní náplň rychle obohatily další katedry. Jedním z důvodů bylo množství zachovalých koster a fosílií pravěkých živočichů nalézaných geology v terénu. Časem katedra antropologie vytvořila oddělení, v němž se kousek prostoru dostalo i Velikonočnímu ostrovu. Mezinárodní kongres je pak ta správná příležitost pro představení dosažených výsledků.

Z pozvánky se na mě smála nabídka uhrazení všech cestovních výloh včetně pobytu a doprovodných akcí jako je návštěva Yellowstoneského parku a podobně. Řekněte, kdo by odolal možnosti referovat o svých poznatcích u tak štědrého hostitele?

Mezi pozvanými jsem s nadšením četl jména Thora, Sergia, Arneho i Heide-Margaret Esen-Baurové z Frankfurtu a Jo Anne Van Tillburgové, známé ze společného oběda kdysi v Londýně. Bylo nač se těšit a skutečnost překonala očekávání. Na setkání přiletěli i Beng a Oki ze švédského SEBRA FILMu, aby tu natočili Thora pro jeho životní medailon objednaný od National Geographic.

Od doby, co jsme se před šesti lety poznali, se Thor vůbec nezměnil. Stále vzpřímený, sebevědomý, kontrolující s přehledem situaci kolem sebe. Zároveň byl pořád byl tím skromným, pozorným a ochotným vlídně, a přitom naprosto soustředěně odpovědět na sebenaivnější otázku toho nejméně významného tazatele. Doprovázela ho jeho třetí žena Jacquelin, sympatická francouzská herečka. Tvářila se stejně zapáleně pro věc jako Thor, a přitom na sebe brala všechno běžné vyřizování. Dohromady tvořili skvělý tým.

Čekalo je množství povídání s novináři, pro televize a samozřejmě důležité vystoupení na samotném kongresu. Thor byl jeho ozdobou, i když pořadatelé plánovali trochu odlišný scénář. S referáty o nejnovějších výzkumech vystoupilo několik Američanů. Jejich práce rozhodně posunula naše znalosti o ostrově o značný kus dopředu. Dokonce bych řekl, že v některých případech šlo o převratné novinky týkající se zkoumání jeho historie. A právě jim mělo jeho vystoupení vtvořit náležitou kulisu.

Jenomže kongresu kralovat Thor. Spojil zkušenosti a bohaté zážitky s perfektním vystupováním. Bez poznámek a jediného diapozitivu hřímal od řečnického pultu bezmála dvě hodiny. Úžasný výkon. Navíc v jeho věku. Chudák profesorka Jo Anne Van Tillburgová se svým perfektním počítačovým zmapováním povrchu Velikonočního ostrova, se simulací tras transportu moai. Nic jí nepomohly megabity jejího superpočítače ani dokonalý make up a dávný titul vicemiss USA. Thorovo spontánní vystoupení zanechalo nezapomenutelný dojem. Však si tím od Jo Anne a jejích uznání chtivých amerických kolegů vysloužil nejednu jedovatou poznámku.

"Jo hoši něco znát je jedna věc. Umět do dobře prodat, věc druhá". Publikum je nesmírně citlivý organismus. Ještě se musíte trochu učit. Výsledky šedesátileté Thorovy usilovné práce na vlastních výzkumech, popularizaci vědy a prosazování ekologie se tak jednoduše nedají zasklít.

Podobné cti se dostalo i mně. Jo Anne si přisadila i na můj účet. Při mém vystoupení střídaly salvy smíchu okamžiky napjatého očekávání vysvětlení technických řešení. Z pohledu vyspělé americké techniky se jí mé výzkumné metody s prostými pákami a lany zdály nehodné konce dvacátého století.

Jinak měli pořadatelé několik dalších skvělých nápadů. Mezi jinými pozvali několik ostrovanů. Taneční vystoupení hula bylou milou tišící náplastí i na fakt, že organizátorům nezbyly peníze na uhrazení slibovaných cestovních výloh. Někteří badatelé z toho byli úplně vedle.

Při zahajovací schůzce kongresu mě žena upozornila na snědou účastnici stojící opodál. Otočil jsem se a pohledem přelétl různorodý dav. Menší hodně plnoštíhlá, napasovaná v džínách stála u podobně oděné obézní starší dámy, zřejmě matky. No co, zřejmě jedna z rapanuiských rodin, proběhlo mi hlavou. Ale ty oči! Kde jsem je jen viděl?

Zachytila můj upřený pohled a zpozorněla. Došlo nám to téměř současně. "Nancy!" "Pavel!" S potěšením a radostí jsem se s ní po letech tak, jak je v jejím rodném kraji zvykem pozdravil. Hezky svou tvář na hebkou tvářičku letmým polibkem kousek před ouško. A z druhé strany ještě jednou. Byla to Nancy, nekorunovaná princezna diskoték z dob naší první expedice na Rapa Nui. Tehdy to byla štíhlounká roztomilá dívka s dlouhými řasami. Po letech mi ji připomněla slavná Whiteny Houston. Tu však v roce 1986 asi ještě nikdo neznal.

Nancyiina nádherná kukadla a jemná snědá pleť rozpálily nejednoho mladíka. A což teprve když v tradičním oděvu rozkývala své boky ve vyzývavém rytmu tance hula. Ostatně to byl mimo jiné důvod její přítomnosti zde. Osvěžit přednáškami znavené badatele svým uměním - roztomilý pozdrav ze vzdáleného Rapa Nui.

"Kde je Anders? Přijel také?" ptala se vzápětí po nezbytném přivítání. Anders, štíhlý sportovně založený modrooký blonďák, zvukař naší expedice.

"Ne, ten tu není, Nancy. Jen Beng a Oki."

"Škoda" prohlásila a představila nám svou společnici. Maminka. Tipoval jsem správně. Dvojici vzápětí rozšířil mladý vypapaný Američan, přítel. To on byl ten důvod "mimo jiné".

Nancy potkalo to štěstí, o kterém sní většina svobodných ostrovanek. Ono je to tak. Samotný ostrov je sice turisticky nesmírně zajímavý, ale jinak pěkný zapadákov, izolovaný od všeho ostatního světa a hlavně života oceánem. Jeho překonání lodí či letadlem z jakéhokoliv důvodu stojí vždy určité úsilí a taky peníze. Problém dorůstající mládeže, která sní o životě kdekoli jinde, jsem již zmiňoval. Stejné to je i s životní perspektivou. Na ostrově jsou možnosti jednou provždy dány. Chybí nové příležitosti. Turistický ruch je sice nabízí, ale například postavení hotelu vyžaduje kapitál. Nicméně řešení existuje. Stačí najít mezi náhodnými majetnými návštěvníky ostrova toho pravého nebo tu pravou. Ukázkovou rodinu moderního typu jsme poznali o několik let později, při druhé návštěvě Rapa Nui. Majitelka nového hotýlku Manutara byla pohledná ostrovanka a manžel Francouz. Dcera půvabná mulatka se vdala za Američana. Zákony ostrova s těmito sňatky počítají. Majetek - půda Rapa Nui - je nedělitelný. Cizinci tu nemůže nic patřit. Vlastně může. Ostrované vám na svém ochotně nechají postavit třeba dům. Pakliže na něj máte, jste perspektivní. Vy nebo vaši potomci. Času dost. Nemovitost můžete libovolně užívat, ale pobyt cizince je tu časově limitován. Případným sňatkem omezení ovšem padá.

Změna životního stylu způsobená výrazným zlepšením ekonomických podmínek má katastrofální dopad na postavy šťastných nevěst. Zkulatí.

V případě Nancy má historka šťastnější konec. Když jsme v roce 1996 se ženou odlétali z Velikonočního ostrova, vběhla nám do cesty štíhlá snědá letuška. Letmý pohled z očí do očí a nevěřícný výkřik!

"Nancy! Soňa! Pavel!" Setkání do třetice. Zase bylo o čem povídat. Přestože naše letadlo už čekalo, stačila Nancy sdělit v kostce svůj osud. Manžel už není a ona se stará sama o sebe. Pracuje u letecké společnosti a musí vypadat k světu!

DRUHÁ CESTA NA RAPA NUI

Ostrov jinýma očima

Opouštět ostrov v roce 1986, když jsme zde prožili nezapomenutelných čtyřiadvacet dnů, bylo tíživé pro všechny členy expedice. Mám pocit, že jsem to dokonce prožíval víc než ostatní, vždyť jsem se vracel zpět do "obory" bez perspektivy dalšího vycestování. Poslední večer proto trávil každý sám po svém. Bylo mi tu fajn a našel jsem tady několik prima lidí. Co chvíli jsem měl slzy na krajíčku. To, jak mě kde kdo poplácával po ramenou a zcela nemyslně se loučil s tím, že určitě se zase uvidíme a že musím opět přijet, mě rozhodilo. To samé čekalo na diskotéce, kam jsem nakonec zamířil. Odlet letadla je každotýdenní rituál a loučení tu patří k místnímu folkloru. Turnusy turistů se pravidelně střídají. Zítra se k nim bohužel přiřadím i já. Nejlepší bude se najíst, usoudil jsem a s posledními pesety zamířil k baru.

"Tady nic k jídlu nemáme, Tu-koihu," vyloučil mou objednávku barman. "Mám jen pití". Neúspěch mi k náladě nepřidal. Jak jsem tam tak stál odmítnut, nedalo mu to a přišel s nečekaným řešením.

"Hele, tady mám svoji večeři, Na, vem si." A podával mi přes pult balíček.

"Ne, nechci, dík." Odmítal jsem zaskočen jeho ochotou. To se mi ještě nestalo. "To máš pro sebe. Co bys měl ty."

Nakonec jsme se přátelsky rozdělili. Korunu všemu nasadil, když odmítl placení, pozvání k přípitku, prostě cokoli na oplátku.

"Příště, Tu-koihu, mi dáš zase ty." To už jsem slzy dojetí neudržel.

Ze všedních starostí běžného života mě jednoho dne roku 1996 vytrhl telefonát. Volali z Cestovní kanceláře českých zeměpisců sídlící v Praze. Jejich plán zněl prostě.

"Pojedeme do Chile a součástí výletu je návštěva Velikonočního ostrova. Neletěl byste s námi jako specializovaný průvodce?" To byla úžasná nabídka. Rychle jsme se ženou rozhodli, že pojede se mnou.

Až teprve mnohem později jsem uvěřil, že to není sen. Byla noc a motory letadla o poznání měnily zvuk. Přistávali jsme. Tam někde dole před námi leželo Mataeri - letiště Velikonočního ostrova. Tma nás bohužel ochudila o vyhlídku při kroužení, než jde letadlo na přistání. Nevšední sváteční pocit mi nezkazilo ani neformální přivítání, jakého se dostane řadovému turistovi. Pic razítko do pasu a další, prosím. Celá skupina dostala jednotný květinový věnec od čekajícího zástupce místní cestovky. Hezký zvyk. Navíc praktický. Hned má o svých klientech přehled. Žádné další uvítací ceremonie. Je to rozdíl letět sem bez Thora Heyerdahla. Následoval rychlý přesun do nového hotýlku Manutara hned za plotem letiště.

Naše skupina měla za sebou devátý den cesty po Chile. Pokoje jsme si rozdělili a klíče rozebrali už zaběhlým způsobem. Ještě první zdejší večeře na uvítanou, krátce zajásat nad hotelovým bazénkem lesknoucím se mezi útulnými bungalovy a hup do postele. Zítra nás čeká velký den. Vlastně ne! Ouha. Žena ječí. Po odhrnutí deky na ni z prostěradla civí statný šváb. Naštěstí má s sebou mě, zkušeného cestovatele. Pantofel do ruky a výpad. Přesná trefa jej zastihla až v koupelně. Bum. Ale co to je? Ten puch! To je z něj. Tak ještě honem utřít nevábný flek, spláchnout to a pořádně vyvětrat. Takovejch ještě bude, Soňo, uvidíš.

Ráno po snídani jsem se ujal své průvodcovské úlohy. Každý byl zvědav, a tak jsme bez zbytečného protahování vyrazili pěšky do vesnice. Šel jsem jeden krok před ostatními a hltal očima celé okolí. Vida, tehdy prašnou silnici plnou výmolů dnes kryje zámková dlažba. A chodník je taky nový. Čerpací stanice je na svém místě. Podívejte, v těchto obchůdcích nakoupíte suvenýry. Také si tu můžete dát občerstvení. Tady je půjčovna aut. Tu si ještě pamatuji. Házel jsem kusé informace svým společníkům přes rameno a řítil se nedočkavě dál. Byli zvědaví stejně jako já, a tak mi ten spěch s úsměvem promíjeli. Ostatně každý v předstihu obdržel knihu Rapa Nui a já vlastně vedl skupinu zasvěcených znalců.

A tady je novinka. Nová tržnice postavená polynéským způsobem. Ostrované tu na jednom místě nabízejí stovky řezeb, výrobků z mušlí a ulovené korály. Součástí je i rychlé místní občerstvení. Pěkné.

Přátelé brali stánky útokem a já měl konečně čas se trochu rozkoukat. Pátral jsem po známých tvářích. Najdu někoho? Včera na letišti v Santiagu mou pozornost upoutaly ostře řezané rysy jednoho z cestujících. Nedalo mi to, abych jej neoslovil. Z neznámého se vyklubal syn Juana, našeho předáka z pokusu. Báječné setkání. Ano pamatuje si na mě, ale otec už nežije.

Rozhlížel jsem se dál a měl štěstí. Další známý. Tedy, vzpomínám si na něj. Tento hoch tehdy prožíval Tapati Rapa Nui pomalován jako pravý divoch. Mám ho na několika snímcích. Do své role se položil naplno a patrně i natrvalo. Teď tu polehává na nedaleké zídce nalíčený, špinavý se zplstnatělými dlouhými vlasy a tváří se nadřazeně, nevšímavě. Tak tebe rozhýbá leda tak nacpaná peněženka snímku chtivého turisty. Tebe z vítání vypouštím.

Naproti přes ulici jsem uviděl nový moderní supermarket, trochu skrytý mezi palmami. Působil díky stylové sedlové střeše nevtíravě. Kývl jsem na ostatní. Je třeba zakoupit balenou minerální vodu. Sluníčko bude pěkně pálit. V příjemném stínu a chládku jsem rychle našel potřebné, ale neodolal jsem a rozhlížel se dál. Muž, ktrerý vzadu rovnal bedýnky, mi byl povědomý. Ne! Jo! Vždyť je to Sergio! Sergio Rapu, náš tehdejší hostitel a guvernér ostrova...

"Hallo Sergio." Zvedl oči, zaostřil a vzápětí mi odpověděl na pozdrav.

"Hallo Pavel". Jeho hlas zněl unaveně. Viděl jsem na něm, že není právě nadšen. Pomalu se narovnal a podal mi ruku špinavou od přebírání brambor. Po několika zdvořilostních frázích jsme se rozloučili s tím, že mě večer vyhledá v hotelu.

Poznávání ostrova

Na návsi, pardon na náměstí, jsem dal výpravě rozchod. Každý vybaven mapkou Hanga Roy vyrazil poznávat na vlastní pěst. Měl jsem pár tipů, které jsem chtěl projít sám jen se Soňou. Nový kostel jsme nemohli vynechat. Zažil jsem ho v přestavbě a byl jsem zvědav, jak dopadla. K návštěvě jsme měli ještě jeden speciální důvod. Měsíc před námi navštívila Rapa Nui v rámci své cesty po Chile naše státní delegace. Pan prezident přivezl ostrovanům netradiční pozdrav z Čech. Hned po přistání nám to kdekdo zdůrazňoval. Nyní jsme jej tedy mohli spatřit na vlastní oči. V prostém vesnickém kostelíku na nejosamělejším ostrově světa tu na čestném místě trůní zavaleno úctou a květinovými dary Pražské Jezulátko. Dobře vybraný dárek. Po chvilce rozjímání jsem si tentokrát v klidu prohlédl i ostatní sochy. Stály za to. Protože je zhotovili místní zruční řezbáři, mají zdejší rukopis. Ač jde o zobrazení svatých, nemá žádná z nich

svatozář. Na místo ní jim zdobí temena posvátný pták Rapanuijců, mořská fregatka s široce rozevřenými křídly. Fotoaparát měl žně.

S heslem "Nejen duchovnem živ je člověk" jsme vyrazili dál na průzkum jednotlivých obchůdků a butiků. Bylo na co koukat. Ostrované se za těch jedenáct let naučili turistům náležitě nadbíhat. Všude čisto, spousty nejrůznějšího zboží a suvenýrů, vše přehledně vystavené. Elektronické váhy, ventilátory u stropu a mrazáky jsou dnes samozřejmostí.

Nově dlážděná cesta vroubená hlubokými příkopy na odvod dešťových přívalů nás zavedla k pobřeží. Přístav nedoznal změny. Jen zurážené sochy moai, které ho tehdy zdobily, jsou nyní odborně vyspravované. Zamířil jsem k dobře známé dřevěné boudě. Kdysi jsem tu fotil řezbáře tesajícího sochu. Zvědavost mi nedala a nalistoval jsem příslušnou stránku knihy. Když ji domácí spatřili, ihned poznali řezbáře Pedra. Snímek mi pak otevřel dveře jako starému známému.

"Pojďte dál, připravíme vám k obědu výbornou langustu."

Pozvání jsme s díky odmítli. Jednak jsme se zase tak milými hosty nechtěli cítit, jednak pokročilá zchátralost boudy a ne právě úzkostlivá péče o čistotu nevylučovaly pozdější zažívací potíže. Na oběd jsme zakotvili podobně jako několik dalších účastníků zájezdu v příjemné restauraci usazené na skalním ostrohu. Několik metrů pod námi líně šplouchal zvoucí příboj přírodního akvária. Většina z nás neodolala a ještě před polévkou vklouzla do prohřáté vody.

Po seznámení s vesnicí přišel na řadu zbytek ostrova. Rodgero, štíhlý sympatický a navíc podnikavý syn majitelky našeho hotelu nechal předjet několik novoučkých terénních toyot. Na nás zůstalo, kdo si kam sedne a kdo bude řídit. Safari na Rapa Nui. Připadali jsme si řítíc se po dokonalé asfaltce hodně americky. Ovšem až do chvíle, než jsme narazili na policisty měřící rychlost. Měli z bohatého úlovku opravdu upřímnou radost. My ne.

"Jeli jste rychle!"

"Jo."

"Máte platné mezinárodní řidičské průkazy?"

"Tady? Ne."

Zřejmě šlo o rutinní turistickou atrakci se zaběhlými pravidly. Žoviální Rodgero familiárně vsunul do služební kapsy něco zmuchlaného a stále rozesmátí strážci silnic nám mávli, ať jedem dál. Uf, to byl nervák!

Projeli jsme po ostrově kde co. Od pobřežní silnice až po vrchol Tereavaky, kdy v některých partiích přišel ke slovu i náhon na všechna čtyři kola. Odměnou za trmácení cestou necestou na pražícím sluníčku bylo sladké zakončení - koupání v Anakeně. Schválně jsem její návštěvu přesunul až na závěr dne. Kdybychom začali s prohlídkou ostrova tady, nedostal bych členy výpravy z kouzelné pláže ani heverem. Mimo pohádkového palmového háje, skvěle opraveného ahu a bělostného písku zalévaného teplým mořem nás tu čekalo překvapení. Nádherné zátoce kraloval obrovský rákosový člun. Nehoupal se ale na vlnách, nýbrž trůnil na desítkách dřevěných laviček, které ho držely několik decimetrů nad zemí. Stál jsem jako omráčený. Takové plavidlo spatřil svět jen několikrát. Co se tu chystá za bombastickou akci? Kdo tohle organizuje? Jak je možné, že o tom nevím? Vždyť jsem tak říkajíc od fochu.

Ve stínu polehávající hlídači to ale nechtěli pochopit a blíž než k nataženému hraničnímu provazu mě nepustili.

Zapomněl jsem na koupání a zíral na člun. Délka činila dobrých jedenadvacet metrů. Mě ale víc zarazila jeho mohutnost. Trup byl přes dva metry vysoký a šířku jsem odhadl na čtyři. Velkolepé monstrum. Po prvním šoku jsem začal studovat detaily. Trup tvořily svazky rákosu. Šlo o obrovské množství suché totory. Vůbec jsem si netroufal tipnout, jestli pro její těžbu stačila zdejší jezírka či zda ji museli stavitelé odněkud dovézt. Dost mě překvapilo, že rákosová stébla ovíjela sice úctyhodně silná lana, ale v poměrně velkých vzdálenostech. Odhadem tak na půl metru. Takto řídké opásání totiž neumožní rákosový trup důkladně stáhnout a dosáhnout tak vodotěsnosti. Však taky mezi jednotlivými stébly už teď zely dobře viditelné mezery. Do takového trupu zateče voda hned při prvním namočení a vzápětí zahájí proces tlení. Vazači nedokázali zhotovit vodovzdorný povrch jako to umí indiáni na jezeře Titicaca. To není loď, to je jen mohutná špatně svázaná otep. Usoudil jsem v duchu. Ta se nebude lehce pohupovat na vlnách jako například Thorova RA II. Na trup proteklý tunami vody budou padat vlny jedna za druhou a svou silou svazky zakrátko rozviklají a uvolní. Dokončil jsem prohlídku a šel za ostatními. Teplé, dovádivé vlnky chráněné zátoky mě pohltily a člun jsem pustil z hlavy.

Sergio

Sergio svůj včerejší slib splnil. Přišel večer oblečen ve společenském obleku a přinesl naše oblíbené Pisco Sauer - vinný destilát s citronovou šťávou. Po těch jedenácti letech, co jsme se neviděli, jsme si měli co říct. Na přeskáčku jsme

vzpomínali na známé, vyprávěli si zážitky a já vyjmenovával, co všechno se tu podle mého změnilo. Díky Sergiovi jsme se dozvěděli i poslední "drby".

Autorem projektu člunu v Anakeně je španělský kapitán Kitin Muňoz. Je velice populární. Už uskutečnil jednu podobnou výpravu. Bylo to v roce 1988. Indiány od jezera Titicaca nechal postavit mohutný totorový koráb a přeplul s ním Tichý oceán. Expedice nesla jméno indiánů z plovoucích ostrůvků - "URU". V pořadí druhé plavidlo nese jméno Mata Rangi a nad výpravou převzal záštitu španělský královský pár. Cíl mořeplavců je pro tentokrát Tahiti.

Tak tady jde o vyšší hru. Usoudil jsem a rovnou pustil z hlavy myšlenku o možné spolupráci.

Nevyužité příležitosti nakonec nebylo proč litovat. Jak jsem se později dověděl z tisku, pokus nebyl úspěšný. Nicméně kapitán Kitin projevil podobnou zarputilost jako kdysi Thor Heyerdahl po neúspěchu expedice RA. Nezdolný Španěl o dva roky později postavil člun Mata Rangi II. Padlo na něj sedmnáct tun rákosu a měřil 28 metrů. Tentokrát výprava uspěla. Po šesti měsících plavby šťastně přistáli v Japonsku. Plavidlo z dávných časů tak překonalo z Chilské Afriky do cíle celkem šest tisíc kilometrů.

Sergio je studnice vědomostí, ovšem když jsem před ním pochválil podle mého soudu velice pěkně opravené ahu Tonga Riki, neodolal a trochu si přisadil na kolegy archeology.

Projekt rekonstrukce proběhl řádným schvalováním a stavitelé se pustili do díla. Od ničivé přílivové vlny, která v roce 1964 zasadila svatyni poslední ránu, pokrývaly celou planinu rozházené sochy, klobouky, rozlámané kamenné dlaždice a další nezařaditelná kamenná suť. Odstranit všechno to kamení nebyl pro moderní techniku problém. Jeřáb šetrně odložil popadané moai a nákladní auta rozvozila přebytečný materiál podél cest. Pak nastal problém. Kde vlastně ahu stálo? Na dokonale srovnané planině náhle nebylo čeho se chytit. Když už nevěděli kudy kam, požádali restaurátoři o radu předtím opomíjeného Sergia. Jako znalec navrhl jedinou možnost. Při usazování kamenných dlaždic ahu probíhalo jejich obsypávání jiným materiálem než při dokončování pokrýval příchozí obřadní plochu. Když najdou rozhraní dvou různých zemin, mají vyhráno. Po práci buldozeru byla celkem mizivá šance na úspěch, nicméně šlo o jediné možné vodítko. Naštěstí na několika místech šlo rozhraní materiálů rozeznat a svatyně mohla vyrůst.

Podobná pohroma postihla i původní krycí kameny dláždící ahu. Ty se "jaksi" připletly do uklízené sutě a jsou nyní rozvezeny a zamíchány v hromadách podél cest. Chybička se vloudila. Současné dláždění je tedy bohužel nepůvodní. Ze Sergiova hlasu zaznívala trpkost.

Po vzpomínkách přišla řeč i na důvod jeho pobytu v obchodě. Chvíli váhal a potom začal vyprávět svůj příběh. Jeho americká manželka už dávno rozhodla, že na ostrově žít nebude. Pro Sergia díky jeho vzdělání a hlubokým znalostem nebylo obtížné najít zajímavé místo ve velkém světě. Pracoval jako vedoucí kulturního centra na Hawai. Jeho práce spočívala v koordinaci festivalů a vystoupení polynéských folklórních souborů.

S ostrovem se ale nadobro nerozloučil. Ostatně rodina potřebovala peníze. Začal proto pracovat na svém vlastním projektu. Připravoval scénář celovečerního filmu o historii Velikonočního ostrova. Padly na to dva roky, ale scénář dokončil. Jako archeolog znal všechna dostupná data a jako ostrovan tam znal každý kout. S jedním ovšem nepočítal. Neznal prostředí Hollywoodu. Scénář odeslal a s napětím čekal. Dlouho se nedělo nic. Až po nějakém čase začal Kevin Costner točit film Rapa Nui. Byla to pro ostrovany obrovská událost. Pohodlí navyklí herci a členové štábu si nechali dovážet vše na co byli zvyklí ze Států a ostrované koukali. Nová auta, vybrané pokrmy a služby všeho druhu včetně. K rozčarování domácích si filmaři dovezli i herce a většinu komparsu. Jen málokomu z místních se podařilo zapojit se do nezvyklého dění. Honoráře a nečekané příjmy prudce rozdělily domorodce na hodně vydělávající a na ty obyčejné. Leccos se tu za těch pár týdnů změnilo. K Sergiovu nesmírnému překvapení měli filmaři perfektní přípravu. Například historické scény přesně odpovídaly nejnáročnějšímu hodnocení odborníka. Scénář zase naplno využíval všech možností a krás ostrova, přestože jako odborní poradci jsou uvedeni dva prostí ostrované. Sergiovy znalosti už nikdo nepotřeboval. Přes neznámý romantický příběh udivený Sergio poznával svůj materiál. Tohle nečekal a spravedlnosti se neměl kde dovolávat.

Mezitím zemřela jeho stará matka spravující hotel. Vrátil se domů a převzal rodinný majetek. Nemovitost však potřebovala rekonstrukci. Přizvaný stavitel odhadl, že náklady přestavby budou vyšší než na postavení nového. Sergio ale stejně neměl prostředky ani na to. Nicméně se nevzdal, získal úvěr a nakoupil na pevnině potřebný materiál. Byla ho celá loď. Aby snížil náklady na dopravu přibral automobily a další náklad pro známé ostrovany. Přetížená loď, mimochodem jmenovala se "Praha", bohužel nikdy nedoplula. Spolu s ní klesl ke dnu i celý nepojištěný náklad.

Přítel Sergio se rozloučil a po nezbytném snímku na památku odešel. K mému nepopsatelnému údivu jsem ten snímek na filmu nikde neobjevil. Bud zapracoval všemocný Make-Make, nebo jsem nenechal dostatečně dobít blesk.

Muzeum

Významnou stavbou Hanga Roy je muzeum. Při mém prvním pobytu jsem přihlížel opracovávání prvních pemzových

bloků a rozjíždění jeho stavby. Nyní po jedenácti letech už dávno naplno slouží laické i odborné veřejnosti. Hlavní budova má tvar velkého stanu, k ní přiléhají kanceláře, provozní místnosti a nezbytné, čistě udržované sociály. Vše spojují betonové chodníky a schodiště. Expozice nabízí kromě vyčerpávajícího přehledu místních rostlin a živočichů i historii ostrova. Vše úhledně a přehledně popsané, bohužel ke škodě většiny návštěvníků jen ve španělštině.

Prohlídku muzea jsme zařadili na program na odpoledne. Dopoledne nás čekaly dvě pozoruhodnosti. Ahu Akivi a jeskynní komplex Roiho. Spolu s prohlídkou kráteru Puna Pao - dílny na klobouky pukao šlo celkem o nabitý plán. Každý dostal z hotelu balíček s obědem. Ten nám vycházel tak

Banální návštěvu muzea se mi podařilo našim přátelům náležitě zpříjemnit. Začalo to celkem nevinně. Dopolední program počítal s jízdou mikrobusy k dávné dílně na klobouky pukao do kráteru sopky Puna Pao. Pak následoval přesun k ahu Akivi a na závěr kolem poledne nás čekal jeskynní komplex Roiho. Tam jsme si měli i snísť balíčky s obědem z hotelu. Čekající minibusy by nás zavezly zpět do nepříliš vzdálené vesnice. Odpoledne volno na koupání s možností prohlídky muzea. Tolik plán. Poznání chtiví účastníci jej shledali příliš banálním a proto jednohlasně přijali moje drobné vylepšení. Spočívalo v drobnosti. Už při mém prvním pobytu mi zůstalo utajeno severní pobřeží ostrova právě to, které přiléhá k areálu Roiho. Navrhl jsem své ženě a případným zájemcům návrat do vesnice pěšky, ne mikrobusem. Chtěl jsem prostě od jeskyní přejít po místní cestě ke břehu oceánu a pak podél něj za občasného namočení dojít zpět do vesnice. A protože muzeum stojí právě na oné straně vsi, spojení obojího se přímo nabízelo. Bohužel můj nápad nadchnul ne jen některé, ale všechny. Včetně účastníků vysoce důchodového věku. To asi neměli dělat. Nicméně vše začalo naprosto nevinně. Na závěr prohlídky poměrně rozsáhlých podzemních prostor jsme si lehce prochladlí odložili přebytečné věci do busů, vyzvedli balíčky s obědem a propustili čekající řidiče. Sluníčko pálilo, ale chládek jeskynních dómů zval na báječný piknik. Ovšem už před tím jsem dal výpravě rozchod a každý se mohl zařídit podle svého. Ostatně nešlo to zkazit. Oceán se modral asi kilometr od nás přímo za nosem a vesnice svítila na dohled o kousek dál po levé ruce. Zdánlivá snadnost pochodu a asi také vidina báječného koupání ve vesnici způsobily, že jsme za okamžik ve vyprahlé pustině osaměli. Ostatní, bez oběda ihned vyrazili. Zůstali jsme se Soňou a dvěma průvodci sami. Jeskyně poskytla stín a chládek, nedaleké banánovníky dostatek listů na sezení a prostírání. Prostě pohoda. Však jsme si také náležitě libovali a vzpomínali na ostatní, kde asi oni v té pustině bez stromů a kousku stínu obědvají.

Po opuštění jeskyně pohoda rychle vyprchala. Před námi prašná cesta a nad ní žárem se tetelící vzduch zkresloval výhled na vzdálený oceán. Šli jsme mírně zvlněnou krajinou pokrytou sluncem spálenou travou. Tu a tam z ní vykukovaly rozeklané velké sopečné kameny. Ty menší všude kolem nebylo v té trávě vidět. Naštěstí tudy vedla srovnaná cesta. Ale kde jsou všichni? Nikde nebylo vidět ani živáčka. Letmý pohled nalevo vysvětlil záhadu.

Každý rozumný člověk přece ví, že jít napřed po cestě rovně a pak udělat vpravo bok a zase šlapat je vyloženě plýtvání časem a energií. Proč to nezkrátit a nejít rovnou šikmo?

Když jsem konečně v dálce rozeznal naše přátele mířící pustinou přímo k vesnici, usmál jsem se a pomyslel si. "Dobře jim tak" ať si to lávové pole užijí. Pak mi ale došlo, že jsou nějak podivně rozptýleni. V lávovém poli totiž není často pro samé kamení ani kam šlápnout a záhy jde každý jinudy v bláhové naději, že nalezne lepší cestu. Tady končila legrace. Zvlášť když jsem z vyvýšeniny zpozoroval, že někteří v tom nenápadně zvlněném terénu ztratili směr. Začal jsem tušit průšvih. Vždyť některým účastníkům táhlo na osmdesátku. Vysvětlil jsem vážnost situace profesionálním průvodcům a začala záchranná akce. Šlo o to najít všechny rozptýlené jedince a v houfu je vyvést co nejkratší cestou z rozpálené kamenité pláně na cestu ke vsi. První stará paní, kterou jsme dohnali už ze zoufalství usedavě plakala. Šla sama svým tempem a ostatní se jí záhy vzdálili a ztratili. Dál, ve předu jsem docházel ty zdatnější. I jim dala sluneční výheň a necesta zabrat. Ti, když jsem je míjel měli sílu i nadávat.

Nakonec jsme přece jen celou skupinu šťastně shromáždili a dovedli k cíli. Nové muzeum nás zvalo do svých chladivých útrob a nabízelo navíc i tekoucí vodu pro první osvěžení.

Osobně jsem měl ještě jeden důvod pro jeho návštěvu. Krátce před naší cestou mi přišel dopis právě odtud. Nový ředitel mě zval k účasti na vybudování souborného archivu prací o Rapa Nui. V podstatě mu šlo o shromáždění údajů o všech osobnostech a zdroji publikujících na téma ostrov. Mě žádal o účast v oddělení starých stavebních a transportních technik. Účast dobrovolná, spíše prestižní záležitost a přihláška byla přiložena. Termín uzavření řízení náhodou připadl právě na dobu našeho pobytu. Nedalo mi abych si nedopřál malé furiantství. Při ředitelské kávě ve vzdušné, světlé kanceláři s nádherným výhledem na oceán jsem mimo dovezených knih a časopisů předal i vyplněný dotazník s přihláškou k účasti. Pan ředitel při loučení mimo poděkování neopomněl podotknout, že jsem jediný spolupracovník, který ji předal osobně.

SVĚT JE MALÝ

Peru

V životě jsem dostal spoustu, často dobře míněných rad. Musím ale sebekriticky přiznat, že jsem je většinou bral na lehkou váhu. Po létech, s odstupem času mohu potvrdit, že se mi to většinou vymstilo. Ne, nebojte se. Nehodlám tu

všechny své "nehody" vyjmenovávat. Zvláště když mnohé jsou ještě příliš čerstvé na to, aby se mi o nich nějak zvlášť příjemně psalo. Nicméně si usurpuji právo prohlásit, že většinou je vhodné rady neházet za hlavu.

Když dovolíte. Jeden příklad za všechny.Mé první osobní setkání s panem doktorem Miroslavem Stinglem. Proběhlo u nich doma a pro mě znamenalo obrovský zážitek. Bylo mi tehdy pětadvacet a byl jsem pro něj neznámý, bezvýznamný mladík. On seděl naproti mně a já hltal každé jeho slovo. Stále jsem nemohl uvěřit svému štěstí, že si na mě vůbec udělal čas. Mezi námi na stolku ležela sepsaná moje teorie, jak mohli domorodci stěhovat sochy moai. Strašně moc jsem chtěl od mistra slyšet, jak je skvělá a jak jsem dobrý. Inu mládí. Pan doktor již tehdy v letech a vybaven životními zkušenostmi obratně nepřistoupil na nanesené téma. Ostatně sám několikrát prohlásil, že technice nerozumí a nehodlá na tom nic měnit. Je etnograf a to mu k životu bohatě stačí. Namísto hodnocení mého technického řešení populární záhady mě zasypal spoustou osobních poznatků a údajů o Polynésii.

Abych se přiznal, odcházel jsem od něj zklamán. Nijak mi můj (dle mého mladického pohledu skvělý) výmysl nepochválil a ani mi nenabídl, že mě sebou vezme, až zase příště pojede na Velikonoční ostrov. Trochu jsem totiž v takový vývoj událostí doufal. Nic takového ho k mému rozčarování nenapadlo. Vyprávěl stále jen o své práci a udílel mi nejrůznější rady. Jednu z nich jsem si později často opakoval s nádechem hořkosti a ironie. Utvrzovala mě v přesvědčení, že jsem za ním tehdy jel úplně zbytečně.

"Měl byste se naučit Španělsky". Prohlásil můj hostitel z pohodlí svého křesla. "Určitě se vám to bude hodit." Skutečně skvělá rada. Psal se rok 1981 a my žili v pevné oboře socialismu. O cestování směrem na západ jsem díky svému kádrovému profilu mohl jen snít. Velikonoční ostrov byl ještě k tomu navíc provincií tehdy vyloženě nepřátelského Chile.

Už tušíte, kam mířím?" Po návratu z Heyerdahlovy expedice jsem pana doktora v duchu nejednou odprosil. Jednak měl bezvýhradně pravdu a navíc viděl život daleko optimističtěji než já. Pak najednou šlo cestovat a vzdálená Jižní Amerika ztratila auru nedostupnosti. Konečně jsem mohl začít rozjíždět svůj další velký sen. Lákalo mě Peru a Bolívie. O práci na úplně novém projektu rozhodla vlastně náhoda. Jak jsem už popisoval, před první výpravou na Velikonoční ostrov mi pracovníci Náprstkova muzea připravili krátké školení, jak se co nejúčelněji chovat v archeologicky bohaté lokalitě. No a právě tam to všechno začalo. Do probíhající rozpravy náhle otevřel energicky dveře starší muž a začal se chovat jako doma. Tak jsem poznal bývalého ředitele muzea doktora Václava Šolce, našeho předního znalce jihoamerických indiánů. Svou živelností a nenucenou rozšafností ihned opanoval situaci a začal vyzvídat, co jsem zač. Po vysvětlení účelu mé návštěvy zahlaholil.

"Tak to pozdravuj přítele Thora." Zkoprněl jsem a vznesl nesmělý dotaz.

"Vy ho znáte osobně?" To byla pro pana doktora výzva, aby se rozpovídal.

Jako náruživý vodák mimo jiné sjel 127 krát horní Vltavu. Není proto divu, že ho při pobytu na jezeře Titicaca zajímaly neobvyklé, umně svázané, rákosové čluny indiánů Aymarů a Uru. Často je používal pro plavbu a dokonce nějakou dobu žil v rodině stavitelů těchto zvláštních lodí. Jejich trup tvoří jen a jen rafinovaně svázané suché stvoly místního rákosu zvaného totora. Toho tam roste všude dost. Něco jiného je způsob stavby. Ten indiáni, zvláště Aymarové, za staletí dovedli k naprosté dokonalosti. Václav Šolc využil příležitost a všechno pečlivě nafotil a poznamenal. Náprstkovo muzeum pak po letech vydalo tyto materiály ve svých Análech číslo 1. Doktor Šolc své znalosti uplatňoval i dál. S Thorem Heyerdahlem se setkali na jakémsi kongresu krátce po neúspěšné plavbě člunu RA. Rákosové plavidlo postavené černochy z Čadského jezera neobstálo na moři. Na to měl doktor Šolc jednoduchý recept.

"Pozvi si Aymary z jezera Titicaca." A skutečně. Bratři Frederiko a Paulino posléze odvedli skvělou práci a nový člun nazvaný RA II bez větších obtíží Atlantik překonal. Pěkně se to čte, že?

Pan doktor popřál hodně štěstí na cestách a v závěru mě zaúkoloval.

"Až s tím budeš hotov, měl by ses podívat do Tíwanaku, tam indiáni taky stěhovali velké kameny. Navíc po vodě a nikdo neví jak." Tehdy jsem čerstvou radu z výše uvedených důvodů založil k té, kterou mi dal dr. Stingl.

Časy se změnily a já jednoho dne zakoupil letenku a zamířil do Peru. Mířil jsem za Indiány na jezero Titicaca. Lákala mě záhada o níž hovořil pan Šolc a chtěl jsem místa, o kterých vyprávěl, poznat osobně.

Můj cestovatelský raneček byl tentokrát nečekaně nabit. Mimo běžných potřeb jsem přibalil i snímky českých rákosových člunů. Ano čtete správně. Pamětliv doporučení Václava Šolce jsem nehodil záhadu jezera Titicaca za hlavu. Po nezbytných přípravách jsme s kamarády na podzim roku 1987 nasekali dvě plné Avie rákosu. Pro znalce musím vysvětlit, že šlo vlastně o šáchor zvaný skřípinec jezerní. Z dobře proschlých stébel jsme pak přes zimu na dvoře strakonického gymnazia svázali dva sedmimetrové čluny. Jejich nosnost,testovaná později na nedalekém rybníce, nás mile překvapila a dodala mi odvahu pro riskantní pokus. Ten proběhl v Třeboni na rybníce Svět. Parta dobrovolníků v roli tahačů dovlekla bezmála třítunový balvan uložený na dřevěném smyku do vody. Když připravené

čluny spojené do katamaranu nad zpola ponořený náklad nadjely, zbývalo už jen spojit ho s příčníky katamaranu pomocí lan. Tahači potom smyk s kamenem zatáhli na ještě větší hloubku. K mému nesmírnému ulehčení však ke konci neklouzal po dně, ale jak sjížděl níž, napjaly se silné nosné provazy ,kámen zůstal zavěšen pod vodou na katamaranu a mohl plout. Takto nějak jsem si představoval, že to dělali při transportu obřích kvádrů i dávní stavitelé Tíwanaku.

Protože do Jižní Ameriky je cesta náročná, zařadil jsem do programu i návštěvu dalších zajímavostí. Prostě jsem se rozhodl, že si výlet pěkně vychutnám. Začal jsem na jezeře Titicaca. Leží ve výšce téměř čtyři tisíce metrů nad mořem a je tak rozsáhlé. že po něm plují dvě námořní lodě. Ty sem rozebrané na díly kdysi dopravila železnice. Slouží k převozu rud a nerostů z různých koutů přes 220 kilometrů dlouhého jezera k trati.

Z Puna, největšího zdejšího přístavního města mě motorový člun nejprve zavezl k asi dva kilometry vzdáleným plovoucím ostrovům. Jsou poměrně rozsáhlé a nesou několik vesnic indiánů Uru. Ti tu mají své rákosové chýše, rákosové obchody, kostel, nemocnici i plovoucí školu. Na ostrovech je pozoruhodné, že vznikly opakovaným vršením nasekaného rákosu totora. Hloubka jezera v těch místech dosahuje něco kolem metru a tak časem tlející spodní vrstvy změnily ostrovy plující na pevné. Indiáni tu pěstují morčata, slepice, prasata a dokonce na rákosových nánosech udržují políčka brambor. Původní zdroj obživy tvořil rybolov. Nyní je přínosnější turistický ruch. Ten tu opravdu kvete. Nemohl jsem se dočkat až uvidím rákosové čluny. Dříve představovaly jediný dopravní prostředek pro spojení mezi ostrovy i pevninou. Jejich nevýhodou je přibližně roční životnost. Pak podobně jako rákos ostrova klesnou ke dnu. Dnešní dopravu a rybolov proto zajišťují moderní dřevěné lodě. Potřebné dřevo přiváží stejně jako spoustu dalšího zboží z nižších poloh vlak. Ovšem kvůli koloritu a turistům indiáni sem tam nějaký ten člun ještě postaví. Jen na rozdíl od svých předků používají průmyslově vyráběný provaz a ne šňůru pletenou z místní trávy. Inu pokrok.

Druhou pracovní zastávkou byl ostrůvek Suriki, pracoviště doktora Šolce. Suriki leží v jižní, hlubší části jezera a jde o ostrov se vším všudy. Má i vlastní zdroj pitné vody. Navíc archeologické nálezy dokládají jeho osídlení minimálně už za doby Inků. Od břehu ho dělí asi půlhodinka rychlé plavby. Ta se může při silnějším větru a větších vlnách stát cestovatelským zážitkem. Na turisty tu čeká nefalšovaná manufaktura na čluny. V rohu hromada snopů suché totory, tři tělové doutníky připravené ke svázání do trupu a člun s téměř dodělaným zábradlím. Při letmém pohledu jsem poznal, že jde o dílka sice v různých stádiích rozpracovanosti, ale už hodně stará. To nebyla dílna, navštívili jsme muzeum. Koneckonců pro fotoaparáty a videa turistů to bohatě stačí. Snaživý mladý Aymar obětavě přidřepl a jal se usilovně tahat za vázací provazy. Vzápětí stejně energicky zastrkoval nová stébla do svazků. Prostě simuloval práci. Vytáhl jsem publikaci Náprstkova muzea a dal nahlédnout domorodcům. To jsme už mezitím přešli do přilehlého obchodu se suvenýry. Když jim došlo, že vidí snímky staré přes třicet let, zavládlo mezi nimi nadšení. Poznávali známá místa a dokonce rozeznávali tváře zachycených stavitelů. Hned ji chtěli. Na oplátku mi na přeskáčku nutili svetry z lamí srsti, hliněné suvenýry, klobouky a roztomilé kopie rákosových člunů.

Toho všeho měli plný krám. Jeho zdi zdobily četné fotografie a plakáty s obřími totorovými čluny. Ihned jsem poznal RA II a Tigris Thora Heyerdahla. Ovšem byly tu i další. Obří písmena hlásala, že jde o expedici Uru. Byl jsem doma. Prakticky u zdroje informací. Zdejší Aymarové si ze zhotovování nevšedních obřích totorových plavidel udělali dobře prosperující živnost. Začal jsem se zajímat o to, zda ještě žije někdo ze Šolcových hostitelů a Heyerdahlových stavitelů člunů. Tady jsem narazil na hradbu nezájmu. "Ano, mistr Paulino ještě žije, ale nemá čas nechávat se okoukávat prostými turisty.

"Já a obyčejný turista?" To jste hoši přehnali. Vytáhl jsem první vydání Rapa Nui a vyhledal snímek s Thorem. Jeho poznali ihned. To, že fešák vedle jsem já, pochopili vzápětí. Byl jsem jejich. Okamžik strpení, odběhli pro slavnostní pletené čapky a začalo focení. Pro ně, pro mě i pro zírající turisty. Když jsem pak vysvětlil důvod své návštěvy, nebyl problém o několik dnů později zorganizovat památné setkání s mistrem Paulinem. Předcházela mě totiž pověst, že hodlám objednat hned dva obří rákosové čluny pro zamýšlený experiment. Takový kšeft si ovšem ani dobře situovaný bard nechtěl nechat ujít.

Tento bod programu jsem tedy splnil na sto procent. Když vám nyní prozradím, že jsem mistra Paulina o dva roky později ještě jedenou náhodou potkal a že mě poznal, nebudete mi už asi věřit. Bylo to při mé druhé cestě po Peru a Bolívii. Měl jsem právě za sebou dlouhou plavbu na katamaranu z Copacabany, kolem ostrova Slunce po trase dávných transportů andesitu pro staveniště Tíwanaku. Počasí nám moc nepřálo a já měl možnost poznat tu horší rozbouřenou tvář legendárního Titicaca. I to se mi možná jednou bude hodit až budu organizovat experimentální plavbu totorových člunů s andezitovým blokem. Třeba i pak si možná už potřetí podám ruku s mistrem Paulinem. Určitě si s ním pohovořím alespoň obstojnou Španělštinou. To slibuji, pane Stingle.

Kanárské ostrovy

Kanárské ostrovy jsou pro nás vnitrozemce kouzelným zaklínadlem. Jednak každý ostrov je rozmanitý sam o sobě a navíc moře nám prostě schází. Kanáry, jak je běžně nazýváme navíc leží v podstatně teplejším pásmu a pro své příznivé klima si vysloužily přezdívku ostrovy věčného jara. Na to myslíme v době sychravých plískanic, třeskutých mrazů a závějí všichni jako na vykoupení.

Thor Heyerdahl procestoval a poznal celý svět. Řadu míst navštívil díky svým dlouhodobým nebo opakovaným výzkumům, do některých jej zavedla pozvání k přednáškám, od univerzit či politiků. Po mládí prožitém v rodném Norsku, následoval trvalejší pobyt v Itálii a po té několikaleté vykopávky pyramid v Peru. To vše proloženo častými zahraničními cestami. Kdo by si takový život nepřál.

Nyní žije na Tenerife, jednom z démantů Kanárského souostroví. Velice příjemné podnebí a kouzelná příroda však nebyly hlavními důvody pro jeho volbu. Tu ovlivnila opět práce. Vše začalo kdysi dávno jeho plavbou na papyrových člunech RA a RA II. Tehdy dokázal možnosti spojení mezi kulturami starého Egypta a civilizací Střední Ameriky. Jedním z důkazů pro byla existence pyramid na obou stranách oceánu. Častý vědecký protiargument, že jde o naprosto rozdílné stavby s úplně odlišným určením dostal trhlinu až po objevení hrobu mayského vládce Pakala v pyramidě nápisů v Palenque. Nedávný objev hrobky Pakalovy matky ve vedlejší pyramidě naznačil, že nás ještě čeká nejedno překvapení.

Ani Thor během polemik nezůstal stranou. Přistoupil k problému způsobem sobě vlastním. Pátral na vlastní pěst a měl štěstí. Štěstí se na něj usmálo v podobě pozvání španělské vlády k průzkumu neznámých ruin na Tenerife. Šlo o rozsáhlou pláň prakticky v centru městečka Gumar na východě ostrova. Pokrývaly ji neobvyklé hromady kamení. Návštěvníci s bujnější fantazií v nich spatřovali chrámy a pyramidy. Samotní ostrované si podivných trosek nevšímali, ale měli je v posvátné úctě. Ač šlo o příhodný zdroj stavebního kamene, každý raději použil materiál za vzdálenějšího zdroje. Místo bylo pro dávné obyvatele posvátné a tradice přetrvala do našich dnů. Na popularitě si ovšem přihřála svou polívčičku katolická církev. Pradávné ceremoniální místo posoudili kněží jako nejpříhodnější pro stavbu místní fary.

Možnost existence pyramid na možné spojnici Egypta a Ameriky, to bylo příliš i na Thora. Lákavou nabídku ale neodmítl a navštívil Tenerife. Po prvních sondách poznal, že pověsti nelhaly. Další průzkum směřoval k popsání rozsahu a velikosti celé lokality. Pak následovala různá opatření. Bohatého norského loďaře a dávného přítele přesvědčil o nutnosti vykoupení celého areálu. Další nemalou částku od něj získal na okamžitý důkladný průzkum, konzervaci objektů a nálezů a nakonec i pro jejich uložení. Završením grandiózního projektu je novostavba muzea. Je nesmírně citlivě vkomponováno do blízkosti místa nálezu a poskytuje návštěvníkům plný informační servis a komfort odpovídající konci tisíciletí. Ne nadarmo Thor navštívil stovky muzeí celého světa. Díky jeho úsilí a zkušenostem proběhlo vše neuvěřitelně rychle. Osobně dohlížel na archeologický výzkum i na stavbu. To byl důvod jeho přesídlení na Tenerife. Španělská vláda jej podpořila poskytnutím nedaleké finky - tři sta let starého šlechtického domu usazeného v rozsáhlé zahradě.

Výsledek dnes mohou obdivovat turisté z celého světa. Ročně jich sem přijde kolem čtyřiceti tisíc. Měl jsem možnost projít celý pyramidový komplex přibližně měsíc před otevřením. Thor nás čile prováděl a s neuvěřitelným zápalem vysvětlovali ty nejmenší podrobnosti. Do naší kamery. Zpracovaný několikadílný seriál pak proběhl na podzim roku 1998 v České televizi.

Závěr natáčení dovolili naší hostitelé dotočit přímo u nich doma v soukromí tři sta let staré španělské finky - usedlosti. Tu Thorovi a jeho manželce k trvalému užívání poskytla španělská vláda. Společnými silami objekt citlivě přestavěli a zařídili pro pohodlný život. Musel jsem více než osmdesátiletého přítele obdivovat pro jeho neutuchající elán. Poté co tři hodiny téměř bez přestávky hovořil do kamery na pyramidách, nezaváhal a snášel nám na hromadu své nejnovější vydané knihy a chystané projekty.

...se dožil 85 let...

NENECHME SNY ZPLANĚT

Občas slýchám otázku, jestli to všechno trochu nepřeháním. Já myslím, že ne. Otec mě odmala důsledně vedl k tomu, abych dělal všechno poctivě a do konce. A nedělal přitom rozdíl, jestli jde o koníčka nebo o práci pro domácnost pod jeho dohledem. Dnes coby rodič chápu, že tak postupoval poslušen svaté povinnosti vychovatele potomka. Ovšem - je to věčný, stále se opakující boj. Což táta nechápe, že venku čeká kolo, míč a kluci? Už abych byl velký a mohl si dělat, co budu chtít!

Zmítaly mnou zkrátka stejné pocity, jako každým jiným klukem pod rodičovskou knutou. Měl jsem štěstí ale i smůlu, že tyhle rozpory u mě dost rychle, ba dokonce rázem vzaly za své.

Maminka si jednoho dne všimla malé temné skvrnky v duhovce mého pravého oka, lékař objevil nádor a začal kolotoč. Bylo jasné, že musím podstoupit neodkladnou operaci. Končila legrace. Zotavená po zákroku znamenala roční distanc od veškerého sportování i jiného namáhání. Jemná jizva potřebovala čas na zacelení. Vyprávějte to klukovi.

Bylo mi všelijak. Nečekané zjištění, že ve svých dvaadvaceti letech nemůžu dělat to samé, co moji vrstevníci, mě přivedlo k přemítání a úvahám o životě. Náhle jsem si uvědomil existenci hranic svých možností i rizika, že nemusím v životě stihnout vše, o čem jsem snil. To ve značné míře a jednou provždy ovlivnilo moje další konání.

Myslím, že by bylo žádoucí, aby k podobnému poznání dospěl každý mladý člověk co nejdříve. Samozřejmě ne prostřednictvím podobného šoku. Moc bych si proto přál, aby k tomu trochu napomohla i tato kniha.

PAVEL PAVEL

RAPA NUI

Odborný lektor 1. vydání v roce 1988 Stanislav Novotný

Vydalo Nakladatelství Olympia, a.s., 110 15 Praha 1, Klimentská 1, roku 2000 jako svou 3106. publikaci

Druhé rozšířené vydání, v Olympii první

... stran

Tematická skupina 13/33

Odpovědná redaktorka Jolana Barešová

Technický redaktor Jan Zoul

27-...-2000